

॥ नमो नाणस्स ॥

જૈન પાઠાવલી

પુસ્તક : ૬

શ્રેણી : ૧૯

માતૃશ્રી મણીબહેન મણશી ભીમશી છાડવા

ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ - મુંબઈ

સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ : ।

શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન સ્થાનકવાસી જૈન મહાસંઘ - મુંબઈ

: સંચાલિત :

(માતૃશ્રી મણીબહેન મણશી ભીમશી છાડવા - ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ)

૩જે માળે, દશાશ્રીમાળી કામાણી વાડી, ચીરાબજાર,

૫૪૨, જે. એસ. એસ. રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૨

ફોન : (૦૨૨) ૨૨૯૧૮૭૮૮ / ૨૨૦૧૮૬૨૯

જ્ઞાનાર્થે Rs. 33/-

જૈન પાઠાવલી

પુસ્તક : ૬

શ્રેણી : ૧૯

પ્રકાશન

વીર સંવત - ૨૫૪૦
વિક્રમ સંવત - ૨૦૭૦
તા. ૧-૬-૨૦૧૪
પ્રથમ આવૃત્તિ
પ્રત : ૧૦૦૦

મુદ્રણ વ્યવસ્થા

સસ્તું પુસ્તક ભંડાર
ગાંધી રોડ પુલ નીચે,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧
ફોન : ૨૨૧૧૦૦૬૨

● સર્વ હક્ક પ્રકાશક
સ્વાધીન છે.

જ્ઞાનાર્થે રૂ. ૩૩/-

પ્રાપ્તિ સ્થાન

માતૃશ્રી મણીબહેન મણશી ભીમશી છાડવા
ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ - મુંબઈ
સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ : I

શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન
સ્થાનકવાસી જૈન મહાસંઘ-મુંબઈ
: સંચાલિત :

(માતૃશ્રી મણીબહેન
મણશી ભીમશી છાડવા -
ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ)
દશાશ્રીમાળી કામાણી વાડી,
૩જે માળે, ચીરાબજાર,
૫૪૨, જે. એસ. એસ. રોડ,
મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૨
ફોન : (૦૨૨) ૨૨૯૧૮૭૮૮,
૨૨૦૧૮૬૨૯

જૈન પાઠાવલી - શ્રેણી : ૧૯

ભારતીય સાહિત્યમાં જૈન સાહિત્યનું એક વિશિષ્ટ ગૌરવપૂર્ણ સ્થાન છે. તે સ્થૂળ અક્ષરદેહથી જ વિશાળ નથી; પરંતુ જ્ઞાન-વિજ્ઞાન, ધર્મ-દર્શન, અધ્યાત્મ અને અનુભૂતિનો અક્ષય ખજાનો છે; તેમ જ ગંગાનદીની જેમ ગહન અને વિશાળ છે. જૈન સાહિત્યે ભારતીય સાહિત્યને અધ્યાત્મિક ગરિમા તથા દિવ્ય-ભવ્યજ્ઞાનની તેજસ્વિતા પ્રદાન કરી છે. આમ જૈન સાહિત્ય ભારતીય સાહિત્યનું અવિભાજ્ય અંગ છે.

જૈન સાહિત્યના મુખ્યત્વે બે ભેદ છે - આગમ સાહિત્ય અને આગમેતર સાહિત્ય.

[૧] આગમ સાહિત્ય : 'આગમ' શબ્દ 'આ' ઉપસર્ગ અને 'ગમ્' ધાતુથી બન્યો છે. 'આ' = અર્થપૂર્ણ અને 'ગમ' = ગતિ, એટલે જેમાં અર્થપૂર્ણ ગતિ પ્રાપ્ત થાય તે આગમ. 'આ સમન્તાત્ ગમ્યતે જ્ઞાયતે વસ્તુ યેન સઃ ઇતિ આગમ' જેનાથી વસ્તુનું પૂરેપૂરું સત્યજ્ઞાન મળે તે આગમ. અર્થાત્ જેનાથી સત્ય જણાય તે આગમ.

શાસનનાયક ચરમ તીર્થંકર પરમાત્મા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની અર્થરૂપ વાણીને પંચમ ગણધર સુધર્મા સ્વામીએ સૂત્રરૂપે ગૂંથી હોય, એની અનુત્તરતા, અણમોલતા અને અનુપમતાનું દર્શન એટલે જ આગમ, જે જૈન ધર્મનું હૃદય અને પંચમકાળની સુપ્રીમ કોર્ટ છે. આ પાંચમા આરામાં ૨૧૦૦૦ વર્ષનું શાસન અવિરત ચાલશે તે આ આગમસૂત્રોને આધારે જ ચાલશે.

આગમ અધ્યાત્મનું નિર્મળ દર્પણ છે, જેમાં આપણે આત્માનું વાસ્તવિક પ્રતિબિંબ જોઈ શકીએ છીએ. એ અધ્યાત્મનું પવિત્ર અક્ષય સ્ત્રોત છે. જે સુલભબોધિ સંસારપરિત્ત અને આરાધક કે એકાવતારી બનાવવા આગમ સમર્થ છે.

[૨] આગમેતર સાહિત્ય : આગમ સિવાયના સાહિત્યને આગમેતર સાહિત્ય કહેવાય છે. આગમ સાહિત્યનાં રહસ્ય સમજવાના

જ્યારે કઠિન પડવા લાગ્યાં, વાંચવાનો સમય ઓછો પડવા લાગ્યો, પરંપરામાં ભુલાવા લાગ્યા, ભણવા-ભણાવવાનો પુરુષાર્થ ઓછો થતો ગયો, ત્યારે સામાન્ય મનુષ્યને એ આગમનું જ્ઞાન પીરસવા માટે એમાંના જ એક કે અધિક વિષયને લઈને એનાં પર અનેક સાહિત્ય રચાયાં, જેવાં કે - તાત્ત્વિક - થોકસંગ્રહ, કર્મગ્રંથ, તત્ત્વાર્થસૂત્ર વગેરે. સાત્ત્વિક-સજ્જાય, ચોઢાળિયા, સ્તોત્ર, રાસ વગેરે વિપુલ પ્રમાણમાં છે, જેનાથી આગમશ્રદ્ધામાં વૃદ્ધિ થાય છે.

આ શ્રદ્ધા સુદૃઢ કરવા માટે અંદાજે બાવન વર્ષ પૂર્વે આપણા સમાજના અગ્રણી સોલિસિટર, દીર્ઘદ્રષ્ટા શ્રી ચીમનભાઈ ચકુભાઈ શાહે તા ૩૦-૭-૧૯૬૧ના રોજ 'શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન સ્થાનકવાસી મહાસંઘ'ની સ્થાપના કરી. એના નેજા હેઠળ ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડની સ્થાપના કરી, જે આજે 'માતૃશ્રી મણીબહેન મણશી ભીમશી છાડવા - સામખિયારીવાળા - ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ' તરીકે ઓળખાય છે.

બૃહદ્ મુંબઈના સ્થા. જેનોનાં ધાર્મિકજ્ઞાનનો વિકાસ કરવા શિક્ષણ બોર્ડે શ્રેણી ૧ થી ૭ના અભ્યાસક્રમનાં પાઠ્યપુસ્તકો પૂ. શ્રી સંતબાલજીના સાથ-સહકારથી તૈયાર કર્યાં, પછી ક્રમશઃ જ્ઞાનવિકાસ અર્થે ૧૯૮૦માં ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડના પ્રમુખશ્રી કરસન લધુભાઈ નિસરની પ્રેરણાથી શ્રી વ્રજલાલ કપૂરચંદ ગાંધી, જશવંતલાલ શાંતિલાલ શાહ, શ્રી હીરાલાલ મોહનલાલ તુરખિયા અને શ્રી અરવિંદભાઈ ધરમશી લુખી જેવા આગમપ્રેમીઓએ ભગીરથ પુરુષાર્થ કરી ઈ.સ. ૧૯૮૨-૮૩માં શ્રેણી ૮ થી ૧૨નો અને ઈ.સ. ૧૯૯૨-૯૩માં શ્રેણી ૧૩ થી ૧૬નો અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરી પ્રકાશિત કર્યો.

ઈ.સ. ૧૯૯૮-૯૯ દરમિયાન અરવિંદભાઈ લુખી, અતુલભાઈ મુગટલાલ ચૂડગર અને નીતિબહેન અતુલભાઈ ચૂડગરે શ્રેણી ૧૩ થી ૧૬નાં પાઠ્યપુસ્તકોમાં રહેલી ત્રૂટિઓ દૂર કરી અને તેમાં રહેલ થોકડાની સમજણ ઉમેરીને શ્રેણીનાં પુસ્તકોનું નવ્ય સંસ્કરણ કર્યું.

ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડના પ્રમુખશ્રી જશવંતરાય વ્રજલાલ જોબાલિયાની રાહબરી હેઠળ અને બૃહદ્ મુંબઈના મહાસંઘના પ્રમુખ શ્રી પ્રાણલાલ રામજીભાઈ શેઠના સાથ અને સહકારથી ઈ.સ. ૨૦૧૨-૧૩માં આગળ શ્રેણીનો વિસ્તાર કરી શ્રેણી ૧૭ અને ૧૮ ત્યારબાદ ૨૦૧૪માં શ્રેણી ૧૯ પુસ્તકરૂપે પ્રગટ કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયેલ છે.

નજીકનાં વર્ષોમાં ૨૦ થી ૨૪ શ્રેણીનાં પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવશે.

૧૬ શ્રેણી ઉત્તીર્ણ કર્યા પછી વિશેષ જ્ઞાનદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવા માટે આગમનો અભ્યાસ કરવો અત્યંત જરૂરી છે, તેથી હવે પછીની શ્રેણીઓમાં આપણે ૩૨ આગમોના અભ્યાસનો સમાવેશ કર્યો છે, જેથી જિજ્ઞાસુઓ આગમથી પરિચિત થઈ શકે.

આગમસૂત્રમાં પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર બતાવેલા છે : (૧) આગમવ્યવહાર, (૨) શ્રુતવ્યવહાર, (૩) આજ્ઞાવ્યવહાર, (૪) ધારણાવ્યવહાર અને (૫) જિતવ્યવહાર. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના આ વર્તમાન શાસનમાં ઉપરના પાંચ વ્યવહારમાંથી પ્રથમ આગમવ્યવહાર ચલાવનાર તીર્થંકર, કેવળજ્ઞાની, ગણધર કે દસ પૂર્વથી વધુ જ્ઞાની હાજર નથી, તેથી જેના આધારે આ આરાના છેડા સુધી ભગવાનનું શાસન ચાલવાનું છે એ આગમ જ આપણા ભગવાન છે.

આગમ શ્રેણીના અભ્યાસથી આગમ પ્રત્યેના પ્રેમ - શ્રદ્ધા - ભક્તિમાં વૃદ્ધિ થાય છે. શાસનપ્રેમ વધે, નિર્ગ્રંથગુરુ પ્રત્યે શ્રદ્ધા - સમર્પણના ભાવ જાગે.

આપણા આખાં અભ્યાસક્રમમાં વૈજ્ઞાનિક ક્રમની ઝાંખી થાય, એ રીતે બનાવવામાં આવ્યો છે -

૧ થી ૪ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	બાલશ્રાવક	બનાવશે
૫ થી ૮ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	જૈનશ્રાવક	બનાવશે
૯ થી ૧૨ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	જિનશ્રાવક	બનાવશે
૧૩ થી ૧૬ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	શ્રેષ્ઠશ્રાવક	બનાવશે
૧૭ થી ૨૦ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	દેવાનુપ્રિયશ્રાવક	બનાવશે
૨૧ થી ૨૪ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	શ્રુતશ્રાવક	બનાવશે.

આ જૈન પાઠાવલી તૈયાર કરવા માટે ગુરુ પ્રાણ ફાઉન્ડેશન - રાજકોટ, શ્રી પ્રેમ જિનાગમ સમિતિ, શ્રી આગમ પ્રકાશન સમિતિ- બ્યાવરથી પ્રકાશિત આગમો તેમ જ અન્ય આગમ-ગ્રંથો અને પ્રબુદ્ધ જીવનનો આગમસૂત્ર પરિચય અંક(૨૦૧૨)નો આધાર લીધો છે; તે સર્વનો આ તકે આભાર માનીએ છીએ.

આ અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરવામાં ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડના ઉપ- પ્રમુખ ડૉ. પાર્વતી નેણશી ખીરાણી અને શ્રી અરવિંદભાઈ લુખીના માર્ગદર્શન અને સહયોગથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં મહત્વનું યોગદાન આપનાર શ્રી અતુલભાઈ ચૂડગર, ડૉ. હંસાબહેન, નીતિબહેન ચૂડગર, મીનલ અવલાણી, સીમ્પલ ખંડોર, કૌશલભાઈ કારીઆ, કિશોરભાઈ શાહ (પરોક્ષ રીતે સહાયક), ડૉ. ધનવંત શાહ, ડૉ. કલાબહેન શાહ, ડૉ. રશ્મિભાઈ ઝવેરી આદિનો આ તકે ખૂબ ખૂબ આભાર માનીએ છીએ, તેમ જ અભ્યાસક્રમને સુંદર રીતે ઓપ આપવામાં અનંત ઉપકારી ગોંડલ સંપ્રદાયના પરમ શ્રદ્ધેય બા.બ્ર. પૂ. શ્રી ધીરજમુનિ મહારાજ સાહેબ તેમ જ ગુજરાતના સર્વ સંપ્રદાયોનાં પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોનો. તદુપરાંત પુસ્તકની મુદ્રણ વ્યવસ્થા કરનાર શ્રી વિજયભાઈ મહેતા - (સસ્તું પુસ્તક ભંડાર - અમદાવાદ)નો પણ આભાર માનીએ છીએ.

પરમ ઉપકારી, પરમ શ્રદ્ધેય પૂ. શ્રી ધીરજમુનિ મ.સા.એ પ્રમુખ જશવંતભાઈ વી. જોબાલિયાની સાદર વિનંતિથી જૈન પાઠાવલી શ્રેણી ૧૭ અને ૧૮ના પુસ્તકનું પ્રુફ સંશોધન અને પ્રકાશન ખૂબ જ અલ્પ દિવસોમાં કરાવી આપેલ, તેવી જ રીતે શ્રેણી : ૧૮ના પુસ્તક પ્રકાશનનું અશક્ય કાર્ય ખૂબ જ ટૂંકા સમયમાં કરાવવા બદલ ધન્યતા અનુભવીએ છીએ.

પુણ્યયોગે મળેલા દુર્લભ મનુષ્યભવની સોનેરી ક્ષણ સાર્થક કરવા આ અભ્યાસ કરીને આત્માને કર્મોના ભારથી હળવો કરી જીવનને ઊંચું બનાવીએ એ મંગલ ભાવના સાથે સકલ સમાજ અભ્યાસમાં જોડાવાનો પ્રારંભ કરે એ જ અભ્યર્થના.

નિવેદક - માનદ્ મંત્રીઓ

શ્રી બૃ. મું. વ. સ્થા. જૈન મહાસંઘ અને ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ - મુંબઈ

શ્રેણી : ૧૯

જૈન પાઠાવલી પુસ્તક - ૬ : અભ્યાસક્રમ

પ્રશ્ન	ગુણ	આગમ નામ	અભ્યાસક્રમ	પાના
૧	૧૫ ૮૭૦ + ૭	આવશ્યક સૂત્ર કર્મગ્રંથ બંધ અધિકાર	પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ૩ શ્રમણસૂત્ર સુધી અર્થ સહિત પ્રતિક્રમણ સૂત્ર પ્રશ્નોત્તર સંથારાથી ૩ શ્રમણસૂત્ર સુધી પાઠાવલી ભાગ - ૨, પૃષ્ઠ ૭ થી ૧૬, ૭૧ થી ૭૬.	૯
૨	૫	આચારાંગ સૂત્ર શ્રુતસ્કંધ - ૧	અધ્યયન - ૧, ૨, ૩, ૪ ચરણબોધ <i>ક્રમ લખાયેલ</i>	૧૪
૩	૧૦	ઠાણાંગ સૂત્ર બોલ ૨૦	સ્થાન ૪ના ઉદ્દેશક - ૧, ૨, ૩ અને ૪ના બોલ.	૧૮
૪	૧૦	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર	અધ્યયન ૮ : મલ્લી ભગવતી અધિકાર	૨૭
૫	૧૫ ૨૦	ઉપાસક દશાંગ અંતકૃતદશાંગ સૂત્ર	અધ્યયન ૩ : ચૂલણીપિતા શ્રાવક અધિકાર વર્ગ ૩, અધ્યયન ૮ : ગજસુકુમાલ અધિકાર	૩૭ ૪૧
૬	૧૦	નિરયાવલિકા સૂત્ર	વર્ગ ૧, અધ્યયન ૧ : કાલકુમાર અધિકાર	૫૭
૭	૧૫	દશવૈકાલિક સૂત્ર	અધ્યયન ૯ : ઉદ્દેશક ૧લો અને ૪થો ગાથા, અર્થ અને ભાવાર્થ (કંઠસ્થ) અધ્યયન ૨જું અને ૩જું માત્ર ભાવાર્થ	૭૮
૮	૧૦	ભગવતી સૂત્રના આધારે થોકડા	૧. ત્રણ જાગરિકાનો થોકડો ૨. આઠ આત્માનો થોકડો	૧૦૧ ૧૦૫
૯	૧૦	પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના આધારે થોકડા	૧. યોનિપદનો થોકડો, ૨. ઉપપાત - સમુદ્ઘાત - સ્વસ્થાનનો થોકડો	૧૦૮ ૧૦૯
	૧૦૦	ગુણ		

જૈન પાઠાવલી - શ્રેણી : ૧૯

બીજો કર્મગ્રંથ - કર્મસ્તવ

૧૦ માંડ

અનાદિ કાળથી આપણો આત્મા કર્મથી લેપાયેલો છે, જેના કારણે સંસારઅટવીમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે; જેનાથી મુક્ત થવા માટે કર્મગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે. પ્રથમ કર્મગ્રંથમાં કર્મવિપાક બતાવવામાં આવ્યો છે. જેનો અભ્યાસ પાંચમી શ્રેણીમાં કર્મપ્રકૃતિ દ્વારા કરી ગયા. હવે અહીં બીજા કર્મગ્રંથનો આંશિક અભ્યાસ કરીશું. કર્મની પ્રકૃતિ ૧૪૮ કે ૧૫૮ છે. એમાંથી બંધયોગ્ય ૧૨૦, ઉદય - ઉદીરણાને યોગ્ય ૧૨૨ અને સત્તાને યોગ્ય ૧૪૮ કે ૧૫૮ છે.

બીજા કર્મગ્રંથમાં કયા ગુણસ્થાને કઈ કઈ પ્રકૃતિનો બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તા હોય એનું પ્રરૂપણ કર્યું છે. માટે આ કર્મગ્રંથનું નામ 'કર્મસ્તવ' છે.

કર્મસત્તાનું કારણ કર્મબંધ છે. કર્મસત્તાને કારણે ઉદય - ઉદીરણાની પ્રક્રિયા થાય છે. કર્મબંધનું કારણ મિથ્યાત્વ આદિ પાંચ આશ્રવ છે. જ્યારે મુમુક્ષુ ગુણસ્થાન ચઢવાનું શરૂ કરે છે ત્યારે મિથ્યાત્વાદિ દોષો નાશ પામીને સમ્યક્ત્વાદિ ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે, જેથી મિથ્યાત્વાદિ નિમિત્તક કર્મપ્રકૃતિની બંધાદિ પ્રક્રિયાનો અંત આવવાથી તે તે કર્મપ્રકૃતિની સત્તાનો નાશ થતો જાય છે. અંતે સકળકર્મનો ક્ષય થતાં મુક્તિ મળે છે.

આ કર્મગ્રંથમાં પ્રથમ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે, જેનો અભ્યાસ આપણે ૧૧મી શ્રેણીમાં કરી ગયા. ત્યાર પછી બંધવિધિ, ઉદયવિધિ, ઉદીરણાવિધિ અને સત્તાવિધિનું સ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે.

અહીં આપણે માત્ર બંધવિધિનું સ્વરૂપ જાણીશું.

બંધમાં કુલ ૧૨૦ પ્રકૃતિ છે.

મિથ્યાત્વાદિ હેતુ(આશ્રવો)થી જીવ જે કાર્મણસ્કંધો ગ્રહણ કરી રહ્યો છે, તે કાર્મણસ્કંધોનો આત્મપ્રદેશની સાથે દૂધ અને પાણીની જેમ અથવા લોખંડ અને અગ્નિની જેમ સંબંધ થાય છે, તેને કર્મબંધ કહે છે.

ઓઘબંધ - ગુણસ્થાનક કે જીવાદિની વિવક્ષા કર્યા વિના સામાન્યથી બંધને લાયક ૧૨૦ કર્મપ્રકૃતિનું કહેવું તેને ઓઘબંધ (સામાન્ય બંધ) કે ઓઘે (કુલ) કહેવાય છે.

શા.	દ.	વે.	મો.	આ.	નામ	ગોત્ર	અં.	- ઓઘે (કુલ)
૫	૯	૨	૨૬	૪	૬૭	૨	૫	= ૧૨૦ પ્રકૃતિ

બંધ - જે ગુણસ્થાને
અબંધ - તે ગુણસ્થાને પહોંચીને ગુણસ્થાને છે

ક્રમ	ગુણસ્થાન	બંધયોગ્ય પ્રકૃતિ
૧.	મિથ્યાત્વ ૧૧૭ બંધ ૩ અબંધ તીર્થંકરનામકર્મ આહારક શરીર આહારક શરીર અંગોપાંગ	<p>- ૧૧૭ કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ થાય છે.</p> <p>બંધયોગ્ય ૧૨૦ પ્રકૃતિમાંથી મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાને તીર્થંકરનામ કર્મ, આહારક શરીર અને આહારક અંગોપાંગ વિના ૧૧૭ પ્રકૃતિ બંધાય છે.</p> <p>આ ત્રણ પ્રકૃતિનો અહીં સંબંધ છે.</p> <p>અબંધ = જે ગુણસ્થાને જે કર્મપ્રકૃતિ ન બંધાય, પણ ત્યાર પછીના જે ગુણસ્થાને તે પ્રકૃતિ બંધાતી હોય, તેની પૂર્વેના ગુણસ્થાનમાં તે પ્રકૃતિનો અબંધ કહેવાય છે.</p> <p>તીર્થંકરનામકર્મના બંધનું કારણ સમ્યક્ત્વ છે તે ચોથા ગુણસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે, માટે ત્યાંથી બંધાવાનું શરૂ થાય છે.</p> <p>આહારક શરીર - અંગોપાંગના બંધનું કારણ અપ્રમત્ત - સંયમ છે, માટે ત્યાંથી બંધાવાનું શરૂ થાય છે, માટે એની પૂર્વેના મિથ્યાત્વાદિ ગુણસ્થાને અબંધ હોય છે.</p>
૨.	સાસ્વાદન ગુણસ્થાન સ્થાવરનામ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તા સાધારણ હુંડ સંસ્થાન એવદુ સંધારણ નપુંસકવેદ આતાપનામ	<p>- ૧૦૧ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ.</p> <p>પહેલા ગુણસ્થાનના છેડે મિથ્યાત્વની હાજરીમાં જે બંધાતી ૧૬ પ્રકૃતિનો બંધવિચ્છેદ થાય છે (જે ગુણસ્થાન પછીના કોઈ પણ ગુણસ્થાને તે કર્મપ્રકૃતિ ન બંધાય, તે પ્રકૃતિનો બંધવિચ્છેદ કહેવાય) ૧૬ પ્રકૃતિ પછીના કોઈ પણ ગુણસ્થાને બંધાતી નથી. તેને મિથ્યાત્વી પ્રત્યયી કહે છે, તે આ પ્રમાણે છે - નરકત્રિક (નરકગતિ, નરકાનુપૂર્વી, નરકાયુ) મિથ્યાત્વ મોહનીય જાતિ ચોક (એકે., બેઈ., તેઈ., ચૌરે.) સ્થાવર ચોક (સ્થાવરનામ, સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્તા, સાધારણ) હુંડ સંસ્થાન. એવદુ સંધયણ, નપુંસકવેદ અને આતાપનામ = ૧૬.</p> <p>૧૧૭માંથી બાદ કરતા ૧૧૭ - ૧૬ = ૧૦૧નો બંધ ૭૪ નો બંધ.</p>

બંધવિરહોદ્ - તે ગુ જ બંધાય પછીના ગુ-ગા પણ ન બંધાય તે
૪ ઘાતી કર્મની પ્ર. ચાપના ઉદય.

ક્રમ	ગુણસ્થાન	બંધયોગ્ય પ્રકૃતિ
૩	મિશ્ર સમામિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન ૨૫ બંધવિરહોદ્ ૨ અર્થે. તિર્યચગતિ તિર્યચઆયુ તિર્યચઆયુષી નિદ્રા નિદ્રા પ્રચલના પ્રચલ ધિણદ્વિનિદ્રા દુર્ભગ, દુઃસ્વર માન, માયા, લોભ વ્રજઋષભનારાય અદિનારાય નારાયણ કોલકુ. ઉદ્યોતનામ અશુભ પહોરગતિ સ્ત્રીવેદ	૭૪ કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ. ૧૦૧-૭૪-૨૭ બીજા ગુણસ્થાનના છેડે અનંતાનુબંધી હેતુકી રપ પ્રકૃતિનો બંધવિરહોદ્ થાય છે - તિર્યચ ત્રિક (ગતિ, આનુપૂર્વી, આયુષ્ય) ધિણદ્વિત્રિક (નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા-પ્રચલા, ધિણદ્વિનિદ્રા) દુર્ભગ્ય ત્રિક (દુર્ભગ, દુઃસ્વર, અનાદેય) અનંતાનુબંધી ચોક (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ) મધ્યના ચાર સંસ્થાન, મધ્યના ચાર સંઘયણ નીચ ગોત્ર, ઉદ્યોત નામ, અશુભ વિહાયોગતિ, સ્ત્રીવેદ એ રપનો બંધ વિરહોદ્ તથા દેવ અને મનુષ્યના આયુષ્યનો અર્થ હોય. આયુષ્યનો બંધ સામાન્યથી ચડતા - ઊતરતા અધ્યવસાયની પરંપરા(ઘોલના પરિણામ)થી બંધાય છે. ત્રીજા ગુણસ્થાનકે આ અધ્યવસાયનો અભાવ છે, માટે આયુષ્યનો બંધ થતો નથી. (ત્રીજા ગુણસ્થાને કોઈ પણ આયુષ્યનો બંધ ન થાય માટે) તેથી ૨૫ + ૨ = ૨૭ એ ૧૦૧ - ૨૭ = ૭૪ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ.
૪	અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાન	૭૭ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ ૭૪+૩. અહીંથી જિન નામનો બંધ શરૂ થાય છે અને દેવ - મનુષ્યનું આયુ. પણ બંધાય છે. ૭૪+૩=૭૭નો બંધ.
૫	દેશવિરતિ ગુણસ્થાન ૧૦નો બંધવિરહોદ્ મંગુલ્ય ગતિ મંગુલ્યાનુપૂર્વી મંગુલ્યઆયુષ્ય ઓદારિક શરીર ઓદારિક શરીર વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ ક્રમ પ્ર. કોલ કોલ માયા લોભ	- ૬૭ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ ચોથા ગુણસ્થાનના છેડે ૧૦નો બંધવિરહોદ્. શ્રાવકને પમું ગુણસ્થાન હોય છે તે ગુણસ્થાને રહેલા મનુષ્ય તિર્યચની ગતિ નિશ્ચયે દેવની જ હોય. શ્રાવક દેવગતિનું જ આયુષ્ય બાંધે છે, માટે એ મનુષ્ય ત્રિક (ગતિ, આનુપૂર્વી, આયુ) ઔદારિક દ્વિક (શરીર, અંગોપાંગ) અને વજ્રઋષભનારાય સંઘ-યણનો બંધ ન કરે તેમ જ જ્યાં સુધી જે કષાયનો ઉદય હોય ત્યાં સુધી તે કષાય બંધાય. એવો સામાન્ય નિયમ છે, એટલે ચોથા ગુણસ્થાન સુધી અપ્રત્યાખ્યાની કષાયનો ઉદય છે પછી નથી, માટે અપ્રત્યાખ્યાની ચાર કષાયનો બંધ પણ નથી એમ ૧૦ પ્રકૃતિ. ૭૭ - ૧૦ બાદ કરતા ૬૭નો બંધ.

ક્રમ	ગુણસ્થાન	બંધયોગ્ય પ્રકૃતિ
૬	પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાન	- ૬૩ પ્રકૃતિનો બંધ - પાંચમા ગુણસ્થાનને છેડે પ્રત્યાખ્યાની ચોકનો બંધવિચ્છેદ થતા ૬૭ - ૪ = ૬૩ નો બંધ.
૭	અપ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાન	- ૫૮ કે ૫૯ પ્રકૃતિ બંધાય છે. છટ્ટા ગુણસ્થાનના છેડે પ્રમત્તહેતુકી શોક, અરતિ, અસ્થિર, અશુભ, અપયશ, અશાતાવેદનીય એ ૬ પ્રકૃતિનો બંધવિચ્છેદ થાય છે, એટલે ૬૩ - ૬ = ૫૭ અહીંથી આહારક શરીર - અંગોપાંગ બંધાવાનું શરૂ થાય છે માટે ૫૭ + ૨ = ૫૯નો બંધ હોય. જો દેવનું આયુષ્ય છટ્ટે બાંધી લીધું હોય તો ૫૮નો બંધ હોય. જો પૂરું ન બાંધી લીધું હોય તો ૫૯ પ્રકૃતિનો બંધ હોય. આઠમા ગુણસ્થાનના બંધ માટે સાત ભાગ પડે છે.
૮	નિવૃત્તિ બાદર ગુણસ્થાનક પહેલા ભાગે ૨ થી દઢા ભાગે સાતમા ભાગે	આઠમાના પહેલા ભાગે ૫૮નો બંધ પહેલા ભાગને છેડે નિદ્રા અને પ્રયલાનો બંધવિચ્છેદ થાય, તેથી બીજાથી દઢા ભાગ સુધી ૫૬નો બંધ હોય છે. ૨૬ પ્રકૃતિનો બંધ આઠમાના છટ્ટા ભાગને છેડે ૩૦ પ્રકૃતિનો બંધ-વિચ્છેદ થાય - દેવગતિ, દેવાનુપૂર્વી, પંચેન્દ્રિયની જાતિ, શુભ વિહાયોગતિ, ત્રસ નવક, શરીર (વૈકિય, આહારક, તૈજસ, કાર્મણ) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, વૈકિય અંગોપાંગ, આહારક અંગોપાંગ સમયોરસ સંસ્થાન, નિર્માણ નામ, જિનનામ, અગુરુલઘુ ચતુષ્ક (અગુરુલઘુનામ, ઉપઘાત, પરાઘાત, ઉચ્છ્વાસનામ) એ ૩૦ પ્રકૃતિ. ૫૬ - ૩૦ = ૨૬ પ્રકૃતિનો બંધ નવમા ગુણસ્થાનના પાંચ ભાગ પડે છે.
૯	અનિવૃત્તિ બાદર પહેલા ભાગે	- નવમા ગુણસ્થાનના પહેલા ભાગે ૨૨નો બંધ. - આઠમાના છેડે હાસ્ય, રતિ, ભય, જુગુપ્સા એ ચારનો બંધવિચ્છેદ થતા ૨૬ - ૪ = ૨૨ નો બંધ.

ક્રમ	ગુણસ્થાન	બંધયોગ્ય પ્રકૃતિ
	બીજા ભાગે	- ૨૧ નો બંધ પુરુષવેદ વર્જને
	ત્રીજા ભાગે	- ૨૦ નો બંધ સંજવલનનો ક્રોધ વર્જને
	ચોથા ભાગે	- ૧૯ નો બંધ સંજવલનનો માન વર્જને
	પાંચમા ભાગે	- ૧૮ નો બંધ સંજવલનની માયા વર્જને
૧૦	સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણસ્થાન	- ૧૭ નો બંધ સંજવલનનો લોભ વર્જને
૧૧	ઉપશાંત મોહ	૨- આ ત્રણ ગુણસ્થાને એક શાતાવેદનીય બાંધે.
૧૨	ક્ષીણ મોહ	- દશમાના છેડે ૫ જ્ઞાના, ૪ દર્શના, ૫ અંતરાય, ઉચ્ચ-
૧૩	સયોગી કેવળી	- ગોત્ર, જશોકીર્તિ એ ૧૬ બાદ કરીને ૧૭-૧૬=૧નો બંધ.
૧૪	અયોગી કેવળી	- એકે પ્રકૃતિ ન બંધાય. ૧૩માના છેડે શાતાવેદનીયનો બંધવિચ્છેદ થાય, માટે એક પણ પ્રકૃતિનો બંધ ન થાય.

ઈતિ બંધવિધિ સમાપ્ત ॥

અપેક્ષિત પ્રશ્નો

(૧) બંધ કોને કહેવાય ? (૨) અબંધ એટલે શું ? (૩) બંધવિચ્છેદ એટલે શું ? (૪) નીચેની પ્રકૃતિઓ ક્યાં ક્યાં ગુણસ્થાન સુધી બંધાય છે ? મતિજ્ઞાનાવરણીય, અશક્તાવેદનીય, છ સંઘયણ, પાંચ શરીર, પીળો વર્ણ, ત્રણ વેદ, નીચ ગોત્ર, સંજવલનનો ચોક, નિદ્રા, ધિણદ્વિનિદ્રા, રતિ - અરતિ, જિન નામ, આહારક શરીર, પરાઘાત નામ, પર્યાપ્તા નામ વગેરે એમ ૧૨૦માંથી કોઈ પણ પ્રકૃતિ પૂછી શકાય. આ પ્રકૃતિઓનો બંધવિચ્છેદ ક્યાં થાય તે લખો. (૫) બીજાને છેડે ૨૫ પ્રકૃતિનો બંધવિચ્છેદ થાય છે, તેમાં કેટલાં કર્મની કઈ કઈ પ્રકૃતિઓ છે ? તેમાંથી પુણ્યની કેટલી અને પાપની કેટલી ? (૬) પાંચમા ગુણસ્થાને વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ શા માટે બંધાતું નથી ? (૭) નીચેના પ્રશ્નોના માંગ્યા પ્રમાણે જવાબ આપો : (i) પેપર લખનાર તમે (શ્રાવક-શ્રાવિકા) સ્ત્રીવેદનો બંધ કેટલા ગુણસ્થાનકે કરો ? (ii) સમ્યગ્દેષ્ટિ સાધકે મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ક્યાં ક્યાં ગુણસ્થાન સુધી બાંધે ? (iii) મહાવિદેહના સાધુભગવંત શાતાવેદનીયકર્મ ક્યાં ક્યાં ગુણસ્થાનક સુધી બાંધે ? (iv) સંતને કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ થાય કે નહિ ? થાય તો કેટલાં ગુણસ્થાન સુધી થાય ? (v) પેપર લખનાર તમને જિનનામકર્મનો બંધ થઈ શકે ? કેટલાં ગુણસ્થાન સુધી ?

આચારાંગ સૂત્ર - ચરણ બોધ

આચારાંગ સૂત્રની વાચના, પ્રભુ મહાવીરની પ્રથમ દેશના

(૧) અત્યિ મે આયા ઉવવાઇએ નત્યિ મે આયા ઉવવાઇએ કે
અહં આસિ ? કે વા ઇઓ યુઓ ઇહ પેચ્યા ભવિસ્સામિ ।

આ પ્રકારે કેટલાંક પ્રાણીઓને એ ખબર નથી હોતી કે મારો આત્મા જુદી
જુદી ગતિઓમાં ઉત્પન્ન થયો છે અને થશે કે નહિ ? હું પૂર્વજન્મમાં કોણ
હતો ? હું અહીંથી નીકળીને આ શરીરથી છૂટીને બીજા જન્મમાં શું બનીશ ?

(૨) સે જં પુણ જાણેજજા સહસમ્મઇયાએ પરવાગરણેણં અણ્ણેસિં વા
અંતિએ સોચ્યા - સે આયાવાઇ, લોયાવાઇ, કમ્માવાઇ, કિરિયાવાઇ ।

કોઈક પ્રાણી જાતિસ્મરણજ્ઞાન અથવા તીર્થંકર કે શ્રુતજ્ઞાનીથી જાણી
લે છે, તે પુરુષ આત્માવાદી, લોકવાદી, કર્મવાદી અને ક્રિયાવાદી છે.

(૩) અકરિસ્સં ચાહં કારવેસું ચાહં કરઓ આવિ સમણુણ્ણે ભવિસ્સામિ
એયાવંતિ સવ્વાવંતિ લોગંસિ કમ્મ સમારંભા પરિજાણિયવ્વા ભવંતિ ।

મેં કર્યું, હું પાપકર્મ કરાવીશ અને કરતાને હું રૂડું જાણીશ. આ
રીતે ત્રણ કાળના કરવા - કરાવવા - અનુમોદવાના મન-વચન-કાયાથી
= ૨૭ ભંગ થાય છે. સંપૂર્ણ લોકમાં આટલી જ કર્મસમારંભક્રિયાઓ
જાણવાયોગ્ય છે.

(૪) ઇમસ્સ ચેવ જીવિયસ્સ પરિવંદણ-માણણ-પૂયાણાએ-જાઇમરણ મોચણાએ
દુકખ પડિઘાય હેઉં ।

અનેક સંસારીપ્રાણી આ જીવનને માટે, પ્રશંસાને માટે, માન સન્માન
તથા પૂજાપ્રતિષ્ઠા માટે, જન્મમરણથી મુક્ત થવાના હેતુથી અને દુઃખથી
મુક્તિ મેળવવા માટે હિંસા આદિ સાવધક્રિયા કરે છે.

(૫) અટ્ટે લોએ પરિજુણ્ણે દુસ્સંબોહે અવિજાણાએ ।

આખો લોક દુઃખથી પીડિત છે, વિવેકરહિત છે, મુશ્કેલીથી બોધ
પમાડવાયોગ્ય છે, અજ્ઞાની છે.

(૬) એસ ખલુ ગંથે, એસ ખલુ મોહે, એસ ખલુ મારે, એસ ખલુ નરઓ ।

આ પૃથ્વીકાયનો આરંભ જ ગ્રંથિ છે, આ જ મોહ છે, આ જ મૃત્યુ છે
અને આ જ નરક છે.

(૭) સે જહાવિ અણગારે ઉજ્જુકડે, નિયાગ પડિવણે અમાયં કુલ્લમાણે
* વિચાહિએ ।

જે સરળ આચરણવાળો હોય, રત્નત્રયી રૂપ મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત હોય,
જે અમાયી - કપટરહિત હોય, તે જ અણગાર કહેવાય છે.

(૮) જાઘ સદ્ધાએ નિઙ્ખંતો, તમેવ અણુપાલિયા વિચાહિતુ વિસોત્તિયં ।
* જે શ્રદ્ધા-નિષ્ઠા-વૈરાગ્યભાવનાથી દીક્ષા લીધી છે, તે જ શ્રદ્ધા સાથે
સંયમનું પાલન કરો.

(૯) નેવ સયં લોગં અબ્બાઘક્ખિજ્જા, નેવ અત્તાણં અબ્બાઘ-
* ક્ખિજ્જા । જે લોયં અબ્બાઘક્ખમ્મ સે અત્તાણં અબ્બાઘક્ખમ્મ,
જે અત્તાણં અબ્બાઘક્ખમ્મ સે લોયં અબ્બાઘક્ખમ્મ ।

બુદ્ધિમાન મનુષ્ય પોતે અપૂકાયના જીવોના અસ્તિત્વનો અપલાપ ન
કરે, તેમ જ પોતાના આત્માનો અપલાપ પણ ન કરે. જે અપૂકાયના જીવના
અસ્તિત્વનો અપલાપ કરે છે, તે પોતાના આત્માનો અપલાપ કરે છે, જે
પોતાના આત્માનો અપલાપ કરે છે, તે અપૂકાયના જીવોના અસ્તિત્વનો
અપલાપ કરે છે.

(૧૦) વીરેહિં એયં અભિભૂય દિટ્ઠં સંજએહિં સયા જતેહિં સયા અપ્પમતેહિં ।

સદા અપ્રમત્ત અને સદા યત્નાશીલ સંયમી વીર પુરુષોએ પરીષદ
ઉપસર્ગ અને જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોને જીતીને એ જોયું કે અગ્નિ શસ્ત્રરૂપ
અને સંયમ અશસ્ત્રરૂપ છે.

(૧૧) જે ગુણે સે આવટ્ટે, જે આવટ્ટે સે ગુણે ।

* જે ગુણ એટલે શબ્દ આદિ વિષય છે, તે જ સંસાર છે, જે સંસાર છે
તે જ ગુણ = પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષય છે.

(૧૨) જે અજઝત્થં જાણમ્મ સે બહિયા જાણમ્મ, સે બહિયા જાણમ્મ સે
* અજઝત્થં જાણમ્મ, એયં તુલમણ્ણેસિં ।

જે અધ્યાત્મને જાણે છે તે બાહ્યને પણ જાણે છે અને જે બાહ્યને જાણે
છે તે જ અધ્યાત્મને જાણે છે.

અર્થાત્ - જે પોતાનાં સુખદુઃખને જાણે છે, તે જ બીજાં પ્રાણીઓનાં
સુખદુઃખને જાણે છે અને જે બીજાં પ્રાણીઓનાં સુખદુઃખને જાણે છે,
તે જ પોતાના સુખદુઃખને જાણે છે. આ રીતે બીજાં પ્રાણીઓમાં પણ
પોતાના સમાન જ સુખદુઃખ સમજવાં જોઈએ.

(૧૩) જે ગુણે સે મૂલઢાણે, જે મૂલઢાણે સે ગુણે ।

* જે ગુણ છે અર્થાત્ પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષય છે, તે જ કષાયરૂપ સંસારનું મૂળસ્થાન છે. જે મૂળસ્થાન છે તે જ ગુણ છે.

(૧૪) સે અસઈ ઉચ્યગોએ અસઈ નીયાગોએ, નો હીણે, નો અતિરિત્તે, નો પીહએ ।

આ જીવે અનેક વાર ઉચ્યગોત્ર અને અનેક વાર નીચગોત્રમાં જન્મ લઈ લીધો છે. આથી નીચગોત્રમાં હીનતા નથી અને ઉચ્યગોત્રમાં કાંઈ વિશેષતા નથી એવું જાણી ઉચ્યગોત્રની સ્પૃહા કે ઈચ્છા ન કરે.

(૧૫) સલ્લે પાણા પિયાઉયા, સુહસાયા, દુકખપડિફુલા, અપ્પિયવહા, પિયજીવિણો, જીવિઉકામા ।

દરેક પ્રાણીને પોતાનું આયુષ્ય પ્રિય છે. બધાં પ્રાણી સુખ ઈચ્છે છે. દુઃખ બધાંને પ્રતિકૂળ છે. વધ બધાંને અપ્રિય છે. જીવન પ્રિય છે. દરેક પ્રાણી જીવિત રહેવા ઈચ્છે છે.

(૧૬) તુમં ચેવ તં સલ્લમાહદ્દુ, જેણ સિયા તેણ નો સિયા ।

તે ભોગોની ઈચ્છારૂપ શલ્યનું સર્જન તમે સ્વયં કર્યું છે. જે ભોગ-સામગ્રીથી તને સુખ થાય છે તેનાથી સુખ નથી પણ થતું.

(૧૭) જહા અંતો તહા બાહિં, જહા બાહિં તહા અંતો ।

* આ શરીર જેવું અંદર છે તેવું જ બહાર છે અને જેવું બહાર છે તેવું જ અંદર છે.

(૧૮) જે અણ્ણદંસી સે અણ્ણારામે, જે અણ્ણારામે સે અણ્ણદંસી ।

* જે આત્માને જોવાવાળા છે તે આત્મામાં રમણ કરવાવાળા છે અને જે રમણ કરવાવાળા છે તે જ આત્માને જોવાવાળા છે.

(૧૯) સુત્તા અમુણી સયા મુણિણો સયયં જાગરંતિ ।

* અમુનિ સદા સૂતેલા છે, મુનિ સદા જાગૃત રહે છે.

(૨૦) સંધિં લોચસ્સ જાણિત્તા ।

* લોકની સંધિ એટલે કે ધર્મ અનુષ્ઠાનના અપૂર્વ અવસરને જાણીને સાધક પ્રમાદ ન કરે.

(૨૧) પુરિસા ! તુમમેવ તુમં મિતં કિં બહિયા મિતમિચ્છસિ ?

હે પુરુષ ! હે આત્મન્ ! તું જ તારો મિત્ર છે. બાહ્ય મિત્રની ઈચ્છા કેમ કરે છે ? એટલે કે બહાર તું શા માટે મિત્ર શોધી રહ્યો છે ?

(૨૨) પુરિસા ! અત્તાણમેવ અભિણિગિજ્ઞ એવં દુક્ખા પમુચ્ચસિ ।

† હે પુરુષ ! તું પોતાના આત્માનો નિગ્રહ કર, એટલે કે ધર્મમાર્ગથી વિમુખ જતા આત્માને રોક. આ પ્રકારે કરવાથી તું દુઃખોથી છૂટી જઈશ.

(૨૩) સવ્વઞો પમત્તસ્સ ભયં, સવ્વઞો અપ્પમત્તસ્સ નત્થિ ભયં ।

* પ્રમાદી વ્યક્તિને ચારે તરફથી ભય રહે છે, અપ્રમાદીને ક્યાંયથી પણ ભય રહેતો નથી.

(૨૪) અત્થિ સત્થં પરેણ પરં, નત્થિ અસત્થં પરેણ પરં ।

* શસ્ત્ર એકથી વધીને એક વધુ ને વધુ તીક્ષ્ણ હોય શકે છે, પરંતુ અશસ્ત્ર સંયમમાં એકથી વધીને એક એવું કંઈ નથી હોતું. આથી સંયમથી ઉત્કૃષ્ટ કંઈ જ નથી.

(૨૫) જે આસવા તે પરિસવ્વા, જે પરિસવ્વા તે આસવા ।

* જે આશ્રવ કર્મબંધનું સ્થાન છે તે જ કર્મનિર્જરાનું સ્થાન છે, જે કર્મનિર્જરાનું સ્થાન છે તે જ કર્મબંધનું સ્થાન છે.

(૨૬) ઇહ આણાકંખી પંડિએ અનિહે, એગમપ્પાણં સંપેહાએ,

* ઘુણે સરીરં ।

આ જિનશાસનમાં આજ્ઞા અનુસાર ચાલવાવાળા પંડિત રાગ-દ્વેષરહિત થઈને એકમાત્ર આત્માને જોઈ કર્મશરીરનો નાશ કરી દે છે.

(૨૭) જહા જુણાઇં કઢાઇં હવ્વવાહો પમત્થઇ એવં અત્તસમાહિએ

* અનિહે ।

જેમ જૂના લાકડાને અગ્નિ જલદી બાળી નાંખે છે, તે જ પ્રકારે આત્મસમાધિવાળો વીતરાગી પુરુષ તપ દ્વારા કર્મશરીરને શીઘ્ર બાળી નાંખે છે.

(૨૮) પલિહિંદિય બાહિરગં ચ સોયં નિક્કમ્મદંસી ।

* જે બાહ્ય અને અંતરંગ કર્મ આવવાનાં કારણોનું છેદન કરે છે, તે જ આ સંસારમાં નિષ્કર્મદર્શી-મોક્ષદર્શી છે.

હળુકર્મી - ભવાંતરથી - અલ્પકાળની પ્રવ્રજ્યા. અપરિચિત્તવાદી નથી - ગરિદેવા (૩)
ભારેકર્મી - " - દીર્ઘકાળની " - તો પ્રવ્રજ્યા કુ - સ્વાતંત્ર્યમાર (૩)
ભારેકર્મી - નાર ભવાંતરથી - અલ્પ સમયની " - દીર્ઘકાળની પ્રવ્રજ્યા - ગજસુકુમાર (૨)
હળુકર્મી - દેવલોકાદિ દીર્ઘ સમયની " - ભારતીયકર્મી (૨)

ઠાણાંગ સૂત્ર

સ્થાન - ૪, ઉદ્દેશક - ૧

૧૦ આઠ

બોલ ૧ :

ચાર અંતક્રિયાઓ : ચાર અંતક્રિયાઓ કહી છે તે આ પ્રમાણે છે :
આ પ્રથમ અંતક્રિયા છે. જેમ કે - કોઈ હળુકર્મી જીવ દેવલોકાદિમાંથી ચ્યવીને મનુષ્યભવ પામે છે. પછી તે મુંડિત થઈને ગૃહસ્થાવાસ છોડીને અણગારધર્મની પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરે છે. તે સંયમયુક્ત, સંવરયુક્ત, સમાધિયુક્ત રુક્ષ એટલે કે સાંસારિક સ્નેહ(રાગભાવ)રહિત, તીરાર્થી એટલે કે સંસારસમુદ્ર પાર કરવા ઈચ્છનારા, ઉપધાનાદિ તપયુક્ત, દુઃખનો ક્ષય કરવાવાળા (દુઃખનાં કારણભૂત કર્મોનો ક્ષય કરવામાં ઉદ્યમવંત, તપસ્વી (શુભધ્યાનરૂપ આભ્યંતરતપ કરનારા હોય છે. તેનું તથા પ્રકારનું (ઘોર) તપ નથી હોતું, તથા પ્રકારની (તીવ્ર) વેદના નથી હોતી. તેવા પ્રકારના પુરુષ દીર્ઘ સમય સુધી પ્રવ્રજ્યાનું પાલન કરીને સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત થાય છે, પરિનિર્વાણ પામે છે (સર્વકર્મનો ક્ષય કરીને શીતલીભૂત થાય છે) સર્વદુઃખોનો અંત કરે છે. જેમ કે - ચારે દિશાઓના સ્વામી ચક્રવર્તી ભરતરાજા. આ અંતક્રિયાનો પહેલો ભેદ છે.

ત્યાર પછી બીજી અંતક્રિયા કહે છે. કોઈ ભારેકર્મી જીવ પરભવમાંથી ચ્યવીને મનુષ્યભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પછી તે મુંડિત થઈને ગૃહસ્થધર્મ છોડીને પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરે છે, અને તે સંયમયુક્ત, સંવરયુક્ત યાવત્ ઉપધાનાદિ તપયુક્ત, દુઃખોનો ક્ષય કરવાવાળા તપસ્વી હોય છે. તે પુરુષ તથા પ્રકારનું (ઘોર) તપ કરે છે અને તેને તથા પ્રકારની (તીવ્ર) વેદના થાય છે. આવો પુરુષ અલ્પ સમયની પ્રવ્રજ્યા પાળીને સિદ્ધ થઈ જાય છે. યાવત્ સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે. જેમ કે - ગજસુકુમાલ-મુનિએ કર્યું હતું. આ અંતક્રિયાનો બીજો ભેદ છે.

હવે પછી ત્રીજી અંતક્રિયા કહે છે. યથા કોઈ ભારેકર્મી જીવ ભવાંતરથી ચ્યવીને મનુષ્યભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે મુંડિત થઈને ગૃહસ્થાવાસ છોડીને પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરે છે. બધું વર્ણન બીજી અંતક્રિયાની જેમ સમજવું. માત્ર વિશેષતા એ છે કે આવો પુરુષ દીર્ઘસમયની પ્રવ્રજ્યા

પાળીને સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત થાય છે, યાવત્ સર્વદુઃખોનો અંત કરે છે, જેમ કે - સનત્કુમાર ચક્રવર્તી. આ અંતક્રિયાનો ત્રીજો ભેદ છે.

હવે પછી ચોથી અંતક્રિયા કહે છે. કોઈ હજુકર્મી જીવ ભવાંતરથી ચ્યવીને મનુષ્યભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે મુંડિત થઈને યાવત્ પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરે છે. તે સંયમયુક્ત યાવત્ આભ્યંતરતપ કરવાવાળા હોય છે. તેનું અસહ્ય તપ નથી, તેને અસહ્ય વેદના નથી. તે અલ્પકાળની પ્રવ્રજ્યા પાળીને સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત થાય છે. યાવત્ સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે. જેમ કે - મરુદેવીમાતા આ ચોથી અંતક્રિયા છે.

૨) બોલ ૧૬ :

નરકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલ નૈરયિક શીઘ્ર મનુષ્યલોકમાં આવવાની ઈચ્છા કરે છે, પરંતુ આવી શકતા નથી. યથા -

① નરકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલ નૈરયિક અચાનક સામેથી આવેલી મહાવેદના (ક્ષેત્રવેદના) વેદતો થકો મનુષ્યલોકમાં આવવાની ઈચ્છા કરે છે, પણ આવી શકતો નથી.

② નરકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલ નૈરયિક નરકપાલ (પરમાધામી) દેવો દ્વારા વારંવાર પીડિત થતા થકા મનુષ્યલોકમાં શીઘ્ર આવવાની ઈચ્છા કરે છે, પરંતુ આવી શકતા નથી.

③ નરકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલ નૈરયિક શીઘ્ર મનુષ્યલોકમાં આવવાની ઈચ્છા કરે છે, પરંતુ નરકમાં વેદવાયોગ્ય કર્મો ક્ષય ન થયાં હોવાથી અને એને ન વેદવાથી, નિર્જરા ન થવાથી મનુષ્યલોકમાં આવવા સમર્થ નથી હોતા.

④ નરકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલ નૈરયિક શીઘ્ર મનુષ્યલોકમાં આવવાની ઈચ્છા કરે છે, પરંતુ નરકનું આયુષ્ય ક્ષય ન થવાથી, એને ન વેદવાથી, નિર્જરા ન થવાથી મનુષ્યલોકમાં આવવા માટે સમર્થ નથી હોતા.

૩) બોલ ૬૯ :

✓ ભરત અને ઐરવત બંને ક્ષેત્રમાં ચોવીસ તીર્થકરોમાંથી પ્રથમ અને અંતિમ એ બે તીર્થકરો છોડીને વચ્ચેના બાવીસ તીર્થકરો યાતુર્યામ એટલે કે ચાર મહાવ્રતરૂપ ધર્મ ફરમાવે છે. યથા - સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્ત થવું, સર્વ પ્રકારના મૃધાવાદથી નિવૃત્ત થવું, સર્વ પ્રકારના અદત્તાદાનથી નિવૃત્ત થવું અને સર્વ પ્રકારની બાહ્ય વસ્તુ લેવાથી નિવૃત્ત થવું.

બોલ ૨૧ :

વિક્રયા અને ધર્મકથાના ભેદ : ચાર વિક્રયાઓ કહી છે. યથા - સ્ત્રીકથા, (પુરુષકથા) ભક્તકથા, દેશકથા અને રાજકથા.

બોલ ૨૨ :

સ્ત્રીકથા ચાર પ્રકારની કહી છે : જેમ કે - સ્ત્રીઓની જાતિની કથા, સ્ત્રીઓના કુળની કથા, સ્ત્રીઓના રૂપની કથા અને સ્ત્રીઓની નેપથ્યકથા એટલે કે વેશની કથા એ રીતે પુરુષ માટે પણ કહ્યું .

બોલ ૨૩ :

ભક્તકથા ચાર પ્રકારની કહી છે : જેમ કે - ભોજનની અવાપકથા : એટલે કે અમુક ભોજન બનાવવામાં આટઆટલી સામગ્રીની જરૂર છે ઇત્યાદિની કથા કરવી. ભોજનની નિર્વાપકથા : મિષ્ટાન્ન આટલા પ્રકારના છે શાક આટલા પ્રકારના હોય છે વગેરે કથા કરવી. ભોજનની આરંભકથા : અમુક શાકમાં આટલાં મીઠા-મરચા વગેરે મસાલાની જરૂર પડે છે. ઇત્યાદિ કથા કરવી. ભોજનની નિષ્ઠાનકથા : અમુક ભોજનમાં આટલા પદાર્થ પડવાથી જ તે સ્વાદિષ્ટ બને છે ઇત્યાદિ કથા કરવી.

બોલ ૨૪ :

દેશકથા ચાર પ્રકારની કહી છે : જેમ કે - દેશવિધિકથા : અમુક દેશનાં ખાન, પાન, રીતરિવાજ, વસ્ત્રાદિ પહેરવાની વિધિ સારી કે ખરાબ છે ઇત્યાદિની કથા કરવી. દેશવિકલ્પકથા : અમુક દેશોમાં ધાન્યની ઉત્પત્તિ, કૂવા વાવડી આદિ ખૂબ છે ઇત્યાદિ કથા કરવી. દેશછંદકથા : અમુક દેશમાં મામાની છોકરી સાથે વિવાહ કરવાની પ્રથા છે ઇત્યાદિ કથા કરવી. દેશનેપથ્યકથા : સ્ત્રી-પુરુષોના વેશભૂષા આદિની કથા કરવી.

બોલ ૨૫ :

રાજકથા ચાર પ્રકારની કહી છે : જેમ કે - રાજાની અતિયાત-કથા : નગરમાં પ્રવેશ તથા તે સમયની વિભૂતિની કથા કરવી. રાજાની નિર્યાણકથા : નગરથી બહાર જવાના સમયે રાજાના સામંત, સેના આદિ ઐશ્વર્યની કથા કરવી. રાજાની બલવાહનકથા : હાથી, ઘોડા, રથ આદિની કથા કરવી, રાજાની ભંડારકથા : ધન, ધાન્યાદિના ભંડારની કથા કરવી.

❶ બોલ ૨૬ :

ધર્મકથા ચાર પ્રકારની કહી છે : જેમ કે - આક્ષેપણીકથા : શ્રોતાને મોહથી તત્વ તરફ આકર્ષવાની કથા, વિક્ષેપણીકથા : સન્માર્ગના ગુણો અને કુમાર્ગના દોષો બતાવીને કુમાર્ગથી સુમાર્ગ તરફ વાળવાવાળી કથા સંવેગની કથા : કામભોગોનાં કટુફળ બતાવીને શ્રોતામાં વૈરાગ્યભાવ ઉત્પન્ન કરવાવાળી કથા. નિર્વેદની કથા : આલોક અને પરલોકમાં પુણ્યપાપનાં શુભાશુભ ફળ બતાવીને સંસારથી ઉદાસીનતા ઉત્પન્ન કરવાવાળી કથા.

સ્થાન - ૪, ઉદ્દેશક - ૩

❷ બોલ ૮ : ચાર વિશ્રામ :

ભારને એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર લઈ જનાર પુરુષનાં ચાર વિશ્રામસ્થાન (વિસામો) કહ્યા છે :

- (૧) જ્યાં તે ભારને એક ખભા પરથી બીજા ખભા પર લે છે, ત્યાં તેનો પ્રથમ વિસામો.
- (૨) જ્યાં ભારને મૂકીને તે મળમૂત્રવિસર્જન કરવા જાય છે, ત્યાં તેનો બીજો વિસામો.
- (૩) જ્યાં નાગકુમાર અને સુવર્ણકુમાર આદિના મંદિરમાં અથવા અન્ય સ્થાન પર રાત્રિવાસ કરે, ત્યાં તેનો ત્રીજો વિસામો.
- (૪) જ્યાં તેને પહોંચવું છે ત્યાં પહોંચીને જાવજીવ માટે વિશ્રામ કરે, તે ચોથો વિસામો, આવી જ રીતે શ્રમણોપાસક શ્રાવકના ચાર વિસામો કહ્યા છે :
 - (૧) જ્યારે પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત અને અન્ય ત્યાગ પરચ્છેદાણ તથા પૌષ્ઠોપવાસ આદિને અંગીકાર કરે છે, ત્યારે તે એક (પહેલો વિસામો કહે છે.)
 - (૨) જ્યારે સામાયિક, દેશાવગાસિક વ્રતોનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરે, ત્યારે તે એક (બીજો) વિસામો કહ્યો છે.
 - (૩) જ્યારે તે ચૌદશ, આઠમ, અમાસ, પૂનમાદિ પર્વતિથિએ પરિપૂર્ણ પૌષ્ઠનું સમ્યક્ પ્રકારે અનુપાલન કરે, ત્યારે તે એક (ત્રીજો) વિસામો કહ્યો છે.
 - (૪) જ્યારે અપચ્છેદ મારણાંતિક - મૃત્યુના અવસરે સંલેખના અંગીકાર કરીને, આહારપાણીનો ત્યાગ કરીને ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન અથવા પાદોપોપગમન સંચારો કરીને મૃત્યુની ઈચ્છા ન કરીને રહે છે, ત્યારે તે એક (ચોથો) વિસામો કહ્યો છે.

બોલ ૧૨ :

ચાર પ્રકારના શૂર કહ્યા છે : (૧) ક્ષાંતિશૂર (ક્ષમાશૂર), (૨) તપશૂર, (૩) દાનશૂર અને (૪) યુદ્ધશૂર, ક્ષાંતિશૂર અરિહંત હોય છે, તપશૂર અણગાર હોય છે, દાનશૂર વૈશ્રમણ હોય છે અને યુદ્ધશૂર વાસુદેવ હોય છે.

બોલ ૪૫ - ૪૬ :

ચાર પ્રકારના શ્રમણોપાસક કહ્યા છે : (૧) માતાપિતા સમાન, (૨) ભાઈ સમાન, (૩) મિત્ર સમાન અને (૪) શોક્ય સમાન.

- (૧) માતાપિતા સમાન : તે સાધુઓનું સર્વ પ્રકારે હિત કરવાવાળા શ્રાવકો.
- (૨) ભાઈ સમાન : તે તત્ત્વવિચારણા આદિમાં કઠોર વચનથી ક્યારેક સાધુઓથી અપ્રીતિ થવા છતાં પણ મનમાં સદા એમનું હિત ઈચ્છવાળા શ્રાવકો.
- (૩) મિત્ર સમાન : સાધુઓના દોષોને ઢાંકવાવાળા અને ગુણોનો પ્રકાશ કરવાવાળા.
- (૪) શોક્ય સમાન : સાધુઓમાં દોષ જોવાવાળા અને એમના પર આક્ષેપ કરવાવાળા.

બોલ ૪૮ :

દેવોના અનાગમનનાં કારણો : દેવલોકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા દેવ મનુષ્યલોકમાં શીઘ્ર આવવાની ઈચ્છા કરે છે, પરંતુ ચાર કારણોથી શીઘ્ર આવવામાં સમર્થ નથી હોતા :

- (૧) દેવલોકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા દેવ દિવ્ય કામભોગમાં મૂર્ચ્છિત, ગૃહ, આસક્ત તથા તલ્લીન બની જાય છે; તેથી તે મનુષ્યસંબંધી કામભોગોનો આદર કરતા નથી અને સારભૂત જાણતા નથી.
- (૨) દેવલોકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા દેવ દિવ્ય કામભોગમાં મૂર્ચ્છિત, ગૃહ, આસક્ત તથા તલ્લીન બની જાય છે; તેથી તેનો મનુષ્યસંબંધી પ્રેમ નષ્ટ થઈ જાય છે અને દિવ્ય પ્રેમમાં સંકાંતિ થઈ જાય છે અર્થાત્ દેવસંબંધી પ્રેમ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.
- (૩) દેવલોકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા દેવ દિવ્યકામભોગમાં મૂર્ચ્છિત, ગૃહ, આસક્ત તથા તલ્લીન બની જાય છે અને એને એવા પ્રકારનો વિચાર આવે છે કે - 'હું મનુષ્યલોકમાં હમણાં જ જાઉં, એક

મુહૂર્તમાં જાઉં' આવું વિચારતાં વિચારતાં વિલંબ કરે છે. એટલા સમયમાં અલ્પઆયુષ્યવાળા મનુષ્યો એટલે કે તેના પૂર્વભવના સ્વજન, પરિવાર આદિ મનુષ્યોનાં મૃત્યુ થઈ ગયાં હોય છે.

- (૪) દેવલોકમાં તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા દેવ દિવ્ય કામભોગમાં મૂર્ચ્છિત, ગૃહ, આસક્ત તથા તલ્લીન બની જાય છે, એટલે એને મનુષ્યલોકની ગંધ પ્રતિકૂળ અને અમનોજ લાગે છે; કારણ કે મનુષ્યલોકની ગંધ પહેલા અને બીજા આરામાં ચારસો જોજન અને બાકીના આરામાં પાંચસો જોજન સુધી આ પૃથ્વીથી ઉપર ઉછળે છે.

આ ચાર કારણોથી તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા દેવો મનુષ્યલોકમાં શીઘ્ર આવવાની ઈચ્છા કરવા છતાં આવવા સમર્થ નથી.

બોલ ૫૦ :

૨૦ લોકાંધકારનાં કારણો : ચાર કારણોથી લોકમાં થોડા સમય માટે અંધકાર થઈ જાય છે :

- (૧) અરિહંત ભગવાનનો વિચ્છેદ (વિરહ) પડવાથી.
- (૨) અરિહંત પ્રજ્ઞાપ્ત એટલે કે અરિહંત ભગવાને ફરમાવેલા ધર્મનો વિચ્છેદ થવાથી.
- (૩) પૂર્વધારીનો વ્યવચ્છેદ એટલે કે પૂર્વગત શ્રુતનો વિચ્છેદ થવાથી.
- (૪) બાદર અગ્નિકાયનો વિચ્છેદ થવાથી.

બોલ ૫૧ :

૨૫ લોકોદ્યોતનાં કારણો : ચાર કારણોથી લોકમાં થોડા સમય માટે પ્રકાશ થઈ જાય છે :

- (૧) તીર્થંકર ભગવાનનો જન્મ થવાથી.
- (૨) તીર્થંકર ભગવાનની દીક્ષા સમયે.
- (૩) તીર્થંકર ભગવાનને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે દેવો દ્વારા કરેલા કેવળજ્ઞાનના મહોત્સવ સમયે.
- (૪) તીર્થંકર ભગવાનના નિર્વાણ સમયે.

અને એ જ પ્રમાણે દેવ સત્ત્રિપાત = દેવોનું એક જગ્યાએ એકત્ર થવું, દેવ ઉત્કાલિકા = દેવની કલકલરૂપ દુર્ધધ્વનિનાં ઉપરોક્ત ચાર કારણ છે.

બોલ :

ચાર પ્રકારની સુખશય્યા : આગળ બતાવ્યા પ્રમાણે દુઃખશય્યાથી વિપરીત સુખશય્યા જાણવી. તે ચાર સુખશય્યા કહી છે :

- (૧) પહેલી સુખશય્યા : જેમ કે - કોઈ પુરુષ મુંડિત થઈને ગૃહસ્થાવાસ છોડીને અણગારધર્મની પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં શંકારહિત, કાંક્ષારહિત, વિચિકિત્સારહિત થાય છે. ભેદને પ્રાપ્ત નથી થતો, એટલે કે ચિત્ત ડામાડોળ નથી કરતો અને કલુષિતતાને પ્રાપ્ત નથી કરતો. નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરે છે, પ્રતીતિ કરે છે રુચિ કરે છે. નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં શ્રદ્ધા કરતો થકો, પ્રતીતિ કરતો થકો, રુચિ કરતો થકો પોતાના મનને ઉચ્ચ-નીચ નથી કરતો, તેથી ધર્મભ્રષ્ટ થતો નથી અને સંસારમાં પરિભ્રમણ નથી કરતો - આ પહેલી સુખશય્યા છે.
- (૨) બીજી સુખશય્યા : જેમ કે - કોઈ પુરુષ મુંડિત યાવત્ પ્રવ્રજિત થઈને પોતાના લાભથી સંતુષ્ટ રહે છે. બીજાના લાભની આશા કરતો નથી, ઈચ્છા કરતો નથી, પ્રાર્થના કરતો નથી. અભિલાષા કરતો નથી. આ પ્રમાણે બીજા તરફથી લાભની આશા ન કરતો થકો યાવત્ અભિલાષા ન કરતો થકો મનને ઊંચું-નીચું કરતો નથી. આ કારણે સંસાર ભ્રષ્ટ નથી કરતો અને સંસાર-પરિભ્રમણ નથી કરતો. આ બીજી સુખશય્યા.
- (૩) હવે પછી ત્રીજી સુખશય્યા : જેમ કે - કોઈ પુરુષ મુંડિત થાય યાવત્ પ્રવ્રજિત થઈને દેવસંબંધી અને મનુષ્યસંબંધી કામભોગોની આશા નથી કરતો યાવત્ અભિલાષા નથી કરતો. એ પ્રમાણે દેવ અને મનુષ્યસંબંધી કામભોગોની આશા ન કરતો થકો યાવત્ અભિલાષા ન કરતો થકો, મનને ઊંચું-નીચું નથી કરતો. આ કારણથી ધર્મભ્રષ્ટ નથી થતો અને સંસાર-પરિભ્રમણ નથી કરતો. આ ત્રીજી સુખશય્યા.
- (૪) ચોથી સુખશય્યા : જેમ કે - કોઈ પુરુષ મુંડિત યાવત્ પ્રવ્રજિત થઈને મનમાં આ પ્રકારે વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે યથા દૃષ્ટ નીરોગી, બળવાન, સશક્ત શરીરવાળા અરિહંત ભગવાન અનશન આદિ તપોમાંથી કોઈ એક ઉદાર, કલ્યાણકારી, વિપુલ, પયત એટલે કે ઉત્કૃષ્ટ સંયમ-સહિત, મહાપ્રભાવશાળી કર્મોનો ક્ષય કરવાવાળા તપનો આદર-ભાવથી અંગીકાર કરે છે; કારણ કે અભ્યુગમિકી એટલે કે કેશ

૧૫૩૦૭૬૫૧૦૬

લોચન, બ્રહ્મચર્યપાલન આદિમાં થવાવાળી વેદના અને ઔપક્રમિકી વેદના એટલે કે તીવ્ર અતિસાર આદિ રોગોથી થવાવાળી વેદના અને કર્મોદયે પ્રાપ્ત વેદનામાં કોઈ પર ગુસ્સો ન કરીને શાંતિપૂર્વક દીનતા ન બતાવતાં થકો ધૈર્યથી સમભાવપૂર્વક સહન ન કરવી જોઈએ ?

આ આભ્યુગમિક અને ઔપક્રમિક વેદનાને સમભાવપૂર્વક સહન ન કરવાથી, ક્ષમા ન કરવાથી, તીતીક્ષા ન કરવાથી અને ધૈર્યપૂર્વક સહન ન કરવાથી મને શું થશે ? મને એકાંત રૂપથી પાપકર્મોનો બંધ થશે.

‘જો હું આભ્યુગમિકી અને ઔપક્રમિકી વેદનાને સમભાવપૂર્વક સહન કરી શકું તો મને શું થશે ? મારી એકાંતરૂપે નિર્જરા થશે.’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ઉપરોક્ત વેદનાને સમભાવપૂર્વક અવશ્ય સહન કરવી જોઈએ, આ યોથી સુખશય્યા છે.

જોલ ૭૮ :

સિંહ- સિંહ - ધનના અણગાર
શિયાળ- સિંહ - મેતારજ
સિંહ- શિયાળ - કંડરિકરાજા
શિયાળ- શિયાળ - સોમાચાર્ય

ચાર પ્રકારે પુરુષ કહ્યા છે :

- (૧) કોઈ એક પુરુષ સિંહની જેમ દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે અને સિંહની જેમ પાલન કરતાં થકા વિચરે છે. (જેમ કે - ધત્તા અણગાર)
- (૨) કોઈ એક પુરુષ સિંહની જેમ દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે, પરંતુ શિયાળની જેમ પાલન કરતો વિચરે છે. (જેમ કે - કંડરિકરાજા)
- (૩) કોઈ એક પુરુષ શિયાળની જેમ દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે પરંતુ સિંહની જેમ પાલન કરતો વિચરે છે. (જેમ કે - મેતારજમુનિ)
- (૪) કોઈ એક પુરુષ શિયાળની જેમ દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે અને શિયાળની જેમ પાલન કરતો વિચરે. (જેમ કે - સોમાચાર્ય)

જોલ ૭૯ :

આ લોકમાં ચાર સ્થાન સમાન કહ્યાં છે : (૧) સાતમી નરકનો અપ્રતિષ્ઠાન નામક નરકાવાસ, (૨) જંબૂદ્વીપ, (૩) સૌધર્મેન્દ્રનું જવા-આવવા માટેનું પાલક વિમાન અને (૪) સર્વાર્થસિદ્ધ નામક અનુત્તર વિમાન. તે બધા એક લાખ જોજનના છે.

જોલ ૮૦ :

આ લોકમાં ચાર સ્થાન દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં અત્યંત સમાન છે : (૧) પ્રથમ નરકનો સીમંતક નામનો નરકાવાસ, (૨) સમયક્ષેત્ર

એટલે કે અઢી દ્વીપ, (૩) ઉડુ વિમાન એટલે કે સૌધર્મ દેવલોકનો પ્રથમ પ્રસ્તટ(પાથડો) અને (૪) ઈષત્પ્રાભગારા નામની પૃથ્વી. આ ચારેય ડપ લાખજોજનના લાંબા પહોળા ગોળાકાર છે.

સ્થાન - ૪, ઉદ્દેશક - ૪.

બોલ ૬ : જાતિ આશીવિષ -

ચાર પ્રકારના જાતિ આશીવિષ કહ્યાં છે : (૧) વૃશ્ચિક(વીછી)ની જાતિ આશીવિષ, (૨) મેંઢકજાતિ આશીવિષ, (૩) ઉરગ(સર્પ)ની જાતિ આશીવિષ અને (૪) મનુષ્યજાતિ આશીવિષ.

“હે ભગવાન ! વીંછુની જાતિ આશીવિષનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ?”

ભગવાન કહે છે : “અર્ધભરતપ્રમાણ માત્ર (એટલે કે ૨૬૩ જોજનથી કાંઈ વધારે) ફેલાયેલા શરીરને વીંછુજાતિ આશીવિષ પોતાના વિષથી વિષપરિણત કરવામાં સમર્થ છે. એટલો એના વિષનો વિષય છે. પરંતુ આ પ્રકારનું શરીર પ્રાપ્ત કરી આજ સુધી આટલું વિષ કોઈએ કર્યું નથી, કરતા નથી અને કરશે પણ નહિ.”

“મેંઢકજાતિના આશીવિષનો વિષય કેટલો છે ?”

“મેંઢકજાતિના આશીવિષનો પ્રભાવ સંપૂર્ણ ભરતક્ષેત્રપ્રમાણ ફેલાયેલા શરીરને પોતાના વિષથી વિષપરિણત કરવામાં સમર્થ છે, પરંતુ આજ સુધી કોઈએ કર્યું નથી, કરતા નથી અને કરશે પણ નહિ.”

“ઉરગજાતિના આશીવિષનો કેટલો વિષય છે ?”

“ઉરગજાતિના આશીવિષનો પ્રભાવ જંબૂદ્વીપ પ્રમાણ શરીરને પોતાના વિષથી વિષપરિણત કરી શકે છે, પરંતુ હજી સુધી તેમ કોઈએ કર્યું નથી, કરતા નથી અને કરશે પણ નહિ.”

“મનુષ્યજાતિ આશીવિષનો વિષય કેટલો ?”

“મનુષ્યજાતિ આશીવિષનો પ્રભાવ સમયક્ષેત્ર(અઢીદ્વીપ)પ્રમાણ ફેલાયેલા શરીરને વિષથી વિષપરિણત કરવામાં સમર્થ છે. એટલો એના વિષનો વિષય છે પરંતુ હજી સુધી તેમ કોઈએ કર્યું નથી, કરતા નથી અને કરશે પણ નહિ.”

મહારાજ કયાં રહેતા હતા ?

દે મહાબલકુમારના માતા-પિતાનું નામ શું હતું ?

દે મહાબલકુમારના લગ્ન કોની સાથે કરાયા ?

દે મહાબલકુમારે કયાં ધર્મ

સાંભળ્યો ? પછી શું કર્યું ?

કેટલું વ્યવહારું ? અંતમાં

આરાધના શું કરી ?

જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર

અધ્યયન - ૮ : મલ્લી ભગવતી

૧૦ માંક

તે કાળે અને તે સમયે જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહકોત્રની સલિલાવતી વિજયની વીતશોકા નગરીમાં બલરાજા અને ધારિણીમાતા આદિ એક હજાર રાણીઓ રહેતી હતી.

એક સમયે ધારિણીદેવી સ્વપ્નમાં સિંહને જોઈને જાગૃત થયાં અને યથા સમયે મહાબલ નામના પુત્રને જન્મ આપ્યો. મહાબલકુમાર યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા ત્યારે માતા-પિતાએ કમલશ્રી આદિ પાંચસો શ્રેષ્ઠ રાજકન્યાઓ સાથે એક જ દિવસમાં પાણિગ્રહણ કરાવ્યું.

તે કાળે તે સમયે વીતશોકા નગરીની ઉત્તર-પૂર્વ દિશામાં ઈન્દ્રકુંભ નામના ઉદ્યાનમાં સ્થવિર મુનિરાજો પધાર્યા. તેમની પાસેથી ધર્મ સાંભળીને બલરાજાએ મહાબલકુમારને રાજ્ય પર સ્થાપિત કરીને પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી, ૧૧ અંગોના જ્ઞાતા થયા, ઘણાં વર્ષો સુધી સંયમનું પાલન કરી ચારુ નામના પર્વત ઉપર એક માસનું અનશન કરી સિદ્ધ થયા.

ત્યાર પછી એક સમયે કમલશ્રી સ્વપ્નમાં સિંહને જોઈને જાગૃત થઈ અને યથાસમયે બલભદ્રકુમારનો જન્મ થયો. અનુક્રમે તે યુવરાજ થઈ ગયો.

તે મહાબલરાજાને છ બાલમિત્ર રાજાઓ હતા તે - (૧) અચલ, (૨) ધરણ, (૩) પૂરણ, (૪) વસુ, (૫) વૈશ્રમણ અને (૬) અભિયંદ્ર - તેઓ સાથે જ જન્મ્યા હતા. તેઓએ સર્વકાર્ય સાથે રહીને જ કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. તે કાલે અને તે સમયે ધર્મઘોષ નામના સ્થવિર ઈન્દ્રકુંભ ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. ધર્મશ્રવણ કરતા મહાબલરાજાને વૈરાગ્યભાવ જાગૃત થયો. મહાબલરાજાએ કહ્યું : “હું મારા છ એ બાલમિત્રોને પૂછીને, બલભદ્રકુમારને રાજ્ય પર સ્થાપિત કરીને પછી દીક્ષા અંગીકાર કરવા ઈચ્છું છું.” ત્યાર પછી છએ બાલમિત્રો પણ દીક્ષિત થવા તૈયાર થયા. મહાબલ આદિ સાતે ય બાલમિત્રો સાથે દીક્ષિત થઈ, ૧૧ અંગોનું અધ્યયન કરીને ઘણા ઉપવાસ આદિ કરતાં વિચરવા લાગ્યા.

મહાબલમુનિ દ્વારા તપશ્ચર્યામાં માયા - કપટ :

એક સમાન તપશ્ચર્યાદિ અનુષ્ઠાન કરવાના નિશ્ચયવાળા સાત અણગારોમાંથી સમય જતાં બધાં કરતાં ચઢિયાતા થવા માટે મહાબલમુનિ કપટપૂર્વક એક ઉપવાસ વધુ કરવા લાગ્યા. અને તે કપટના ફળસ્વરૂપે

દિદ્યાલીલાબાદ મહાબલ આદિ મુનિઓએ કયુ
તામ કયુ. કિષો જેમ ૯ વખતે મધી કયુ કયુ. ૯ જાળ કરી કયુ.
ઉદયવત શલા.
સાલ્લીકુવરીના મતા-પિતાનું, તગરીનુ નામ,
નિમી આનામ કયો દોહદ ૯ જે કોડી પૂરી કયો,
મલ્લીઆશનો જન્મ કયારે થયો?

સ્ત્રીનામગોત્ર (સ્ત્રીશરીર પ્રાપ્ત થાય તેવું શરીરનામકર્મ અને સ્ત્રીરૂપે પ્રસિદ્ધ થવાય તેવા ગોત્ર) કર્મનું ઉપાર્જન કર્યું.

ત્યાર પછી વીસ સ્થાનકની આરાધના દ્વારા મહાબલમુનિએ તીર્થકર-નામકર્મનો બંધ કર્યો. મહાબલ આદિ સાતે અણગારોએ બાર ભિક્ષુ પડિમાની આરાધના કરી, લઘુસિંહ-નિષ્કીડિત તપ અને મહાસિંહ-નિષ્કીડિત તપની ચાર-ચાર પરિપાટીઓ આદિ ઉગ્ર તપશ્ચર્યાઓ કરી સ્કંધક-મુનિની જેમ તપના કારણે નિસ્તેજ થઈ જતા સ્થવિર ભગવંતો આજ્ઞા લઈ ચારુ પર્વત પર બે માસની સંલેખના કરી જયંત નામના ત્રીજા અનુત્તર વિમાનમાં દેવ થયા. તેમાંથી મહાબલમુનિની પૂરી ૩૨ સાગરોપમ અને બીજા ૭ દેવોની ૩૨ સાગરોપમમાં થોડી ઓછી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ.

છ મિત્રોનો છ રાજરૂપે જન્મ :

મહાબલ સિવાયના છ દેવો જયંત દેવલોકથી જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં જુદાં જુદાં રાજકુળોમાં રાજકુમારરૂપે ઉત્પન્ન થયા, તે આ પ્રમાણે છે :

- (૧) અચલનો જીવ ઈક્વાકુ દેશ(કોશલદેશ)ના પ્રતિબુદ્ધિ નામના રાજરૂપે ઉત્પન્ન થયો.
- (૨) ધરણનો જીવ અંગદેશના ચંદ્રચ્છાય નામના રાજરૂપે ઉત્પન્ન થયો.
- (૩) અભિચંદ્રનો જીવ કાશીદેશના શંખ નામના રાજરૂપે ઉત્પન્ન થયો.
- (૪) પૂરણનો જીવ કુણાલદેશના રુકિમ નામના રાજરૂપે ઉત્પન્ન થયો.
- (૫) વસુનો જીવ કુરુદેશના અદીનશત્રુ નામના રાજરૂપે ઉત્પન્ન થયો.
- (૬) વૈશ્રવણનો જીવ પાંચાલદેશના જિતશત્રુ નામના રાજરૂપે થયો.

મહાબલદેવ જયંત દેવલોકથી ત્રણ જ્ઞાન સહિત જંબૂદ્વીપના ભરત-ક્ષેત્રમાં મિથિલા નામની રાજધાનીમાં કુંભરાજાને પ્રભાવતીદેવીને ત્યાં ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા. તે રાત્રિમાં પ્રભાવતીદેવીએ ચૌદ મહાસ્વપ્ન જોયાં. પ્રભાવતીદેવીને બરાબર ત્રણ માસ પૂર્ણ થયા ત્યારે પુષ્પશય્યાનો દોહદ થયો. વ્યંતરદેવોએ પુષ્પો લાવી તે પૂર્ણ કર્યો. ત્યાર બાદ પ્રભાવતીદેવીએ નવ માસ અને સાડાસાત દિવસ પૂર્ણ થયા, ત્યારે માગશર સુદ અગિયારસના દિવસે, મધ્યરાત્રિએ કોઈ પણ બાધા - પીડા વિના ઓગણીસમા તીર્થકરને જન્મ આપ્યો. દેવ-દેવીઓ દ્વારા જન્મભિષેક-મહોત્સવ થયો. કુંભરાજાએ જાતકર્મ આદિ સંસ્કાર કર્યા અને પ્રભાવતીદેવીના દોહદ અનુસાર પુત્રીનું નામ 'મલ્લી' રાખવામાં આવ્યું.

મલ્લીકુમારી બાલ્યાવસ્થાથી મુક્ત થતાં રૂપ, યૌવન અને લાવણ્યથી ઉત્કૃષ્ટ થયાં. તે કંઈક ન્યૂન સો વર્ષના થયા ત્યારે તેઓએ પૂર્વભવના મિત્ર છએ રાજાઓને પોતાના વિપુલ અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યા. પૂર્વભવના મિત્રોની સ્થિતિ અને ભાવિ જાણીને મલ્લીકુમારીએ કર્મચારી પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - “હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ અને અશોકવાટિકામાં અનેક સેંકડો થાંભલાઓથી પ્રતિષ્ઠિત એક મોટું મોહનગૃહ (મોહ ઉત્પન્ન કરનારું અતિશય રમણીય ઘર) બનાવો. તે મોહનગૃહની બરાબર મધ્યમાં છ ગર્ભગૃહ (ઓરડા) બનાવો. ને ઓરડાની બરાબર મધ્યમાં જાળીગૃહ બનાવો. જેની ચારે બાજુ જાળી હોય, તેથી તેની અંદરની વસ્તુ બહારથી જોઈ શકાતી હોય. તે જાળીગૃહની મધ્યમાં એક જાળીપીઠિકા - ચબૂતરો બનાવો.” કર્મચારી પુરુષોએ આદેશનું પાલન કર્યું.

મલ્લીકુમારીએ તેમણે પીઠિકા ઉપર આબેહૂબ પોતાના જેવી જ પોતાની સમાન ત્વચા, વય, લાવણ્ય, રૂપ, યૌવન આદિ લક્ષણયુક્ત સુવર્ણની એક પ્રતિમા તૈયાર કરાવી. તે પ્રતિમાના મસ્તક ઉપર એક મોટું છિદ્ર રાખ્યું અને તે છિદ્ર પદ્મકમળના આકારવાળા ઢાંકણાથી ઢાંકેલું હતું. મલ્લીકુમારી પોતે જે અશન, પાન, ખાદ્ય, સ્વાદનું ભોજન કરતાં તે મનોજ આહારમાંથી પ્રતિદિન એક-એક કવલ તે કનકમયી અને પદ્મ-કમળના આકારવાળા ઢાંકણાયુક્ત પ્રતિમાના મસ્તક ઉપરના છિદ્રમાંથી અંદર નાંખતાં હતાં. આ રીતે એક-એક કોણિયો નાંખતાં-નાંખતાં તેમાં દુર્ગંધ ઉત્પન્ન થઈ. જે સર્પના મૃત ક્લેવર જેવી કે તેનાથી પણ વધુ અમનોજ હતી.

પ્રતિબુદ્ધિરાજા અને સુબુદ્ધિ પ્રધાન :

તે કાલે અને તે સમયે કોશલ નામના દેશમાં, સાકેત નગરમાં ઇક્વાકુવંશના પ્રતિબુદ્ધિ નામના રાજા હતા. તેમની પટરાણી પદ્માવતીદેવી હતી. સુબુદ્ધિ નામના પ્રધાન હતા.

કોઈ એક સમયે પદ્માવતીદેવીને નાગપૂજા કરવાનો ઉત્સવ આવ્યો. રાણીની ઇચ્છાથી પ્રતિબુદ્ધિરાજા પણ તે ઉત્સવમાં ગયા. ત્યાં પુષ્પમંડપમાં એક મહાન શ્રીદામકાંડ જોયો. તેને જોઈને રાજાને ખૂબ જ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું. સુબુદ્ધિ પ્રધાન પાસેથી જ્યારે તેનાથી પણ વધુ શ્રેષ્ઠ મલ્લીકુમારીના શ્રીદામકાંડની વાત સાંભળી, ત્યારે તે તેના તરફ મોહિત બની ગયા

૩૧) પિશાયનુ પદ્ધતિ ? નેહો શું ધમકી આપી ?
 ૩૨) અર્હત્તક આદિ વણિકો કઈ વસ્તુનો વેચાર કરવા કર્યા ગયા હતા ?
 ૩૩) અર્હત્તક આદિ વણિકો કઈ વસ્તુનો વેચાર કરવા કર્યા ગયા હતા ?

અને રાગયુક્ત થઈને દૂતને મિથિલા નગરી મોકલીને મલ્લીકુમારીને પોતાની પત્નીરૂપમાં માગણી કરી.

ચંદ્રચાયરાજ અને અર્હત્તક શ્રમણોપાસક :

તે કાળે અને તે સમયે અંગ નામના દેશમાં ચંપા નામની નગરીમાં ચંદ્રચાય નામના રાજા હતા. તે નગરીમાં અર્હત્તક આદિ ઘણા દરિયાઈ મુસાફરી કરનારા, નૌકાવણિક રહેતા હતા. અર્હત્તક નામના મુખ્ય વણિક શ્રમણોપાસક હતા. તે ઋદ્ધિસંપન્ન અનેક લોકોને માટે આદર્શભૂત, જીવ - અજીવ તત્વોના જ્ઞાતા હતા.

એક વાર અર્હત્તક આદિ દરિયાઈ મુસાફરી કરનારા નૌકાવણિકો નારિયેળ, સોપારી વગેરે ગણીને ક્ય - વિક્રય કરવાયોગ્ય ગણિમ વસ્તુઓ, ધાન્ય વગેરે ત્રાજવાથી તોળીને, જોખીને ક્ય-વિક્રય કરવાયોગ્ય ધરિમ વસ્તુઓ, તેલ વગેરે પળી આદિથી માપીને ક્ય-વિક્રય કરવાયોગ્ય પેયવસ્તુઓ, રત્ન (વસ્ત્ર) વગેરે ગુણપરીક્ષા કરીને ક્ય-વિક્રય કરવાયોગ્ય પરિછેદ્ય વસ્તુઓ, આ ચાર પ્રકારનો માલ લઈને જહાજ દ્વારા લવણ-સમુદ્રમાં નીકળી કેટલાક દિવસોમાં લવણસમુદ્રમાં ઘણા સેંકડો યોજનો સુધી દૂર પહોંચી ગયા. ત્યાં તો તાડ જેવું પિશાયનું રૂપ દેખાયું. તે પિશાય બંને ભુજાઓને અફળાવતો, ગર્જના કરતો અટ્ટહાસ્ય કરતો સામે આવી રહ્યો હોય તેમ લાગતું હતું. તે પિશાય નૌકામાં બેઠેલા લોકોને અત્યંત કઠોર, અપ્રિય, બીભત્સ વાણીથી તિરસ્કાર કરતો હતો.

પિશાયનું આવું રૂપ જોઈને અર્હત્તક સિવાયના નૌકાના વણિકો ડરી ગયા. ભયના કારણે સેંકડો દેવ-દેવીઓની માનતા માનવા લાગ્યા. અર્હત્તક શ્રમણોપાસક નિર્ભય, અત્રસ્ત, અચલિત રહ્યા. તેમના મનમાં દીનતા કે ખિન્નતા ઉત્પન્ન થઈ નહિં. વહાણના એક ભાગમાં જઈને વસ્ત્રના છેડાથી ભૂમિનું પ્રમાર્જન કરીને સાગારી અનશનવ્રત ગ્રહણ કર્યું.

પિશાયરૂપધારી દેવે અર્હત્તક શ્રમણોપાસકને શીલવ્રત, અણુવ્રત, ગુણવ્રત આદિનો પરિત્યાગ કરવા કહ્યું, ન કરે તો જહાજને બે જ આંગળીઓથી સાત-આઠ તલની (માળની) ઊંચાઈ સુધી આકાશમાં ઉછાળીને પાણીમાં અંદર ડુબાડી દેવાની ધમકી આપી. અર્હત્તક મૌનભાવે ધર્મધ્યાનમાં લીન રહ્યા. પિશાયરૂપધારી દેવે પૂર્વવત્ ધમકી બીજી વાર અને ત્રીજી વાર આપી. અર્હત્તકને ધર્મધ્યાનમાં લીન જોઈને અત્યંત ક્રોધિત થઈને તે વહાણને બે આંગળીઓથી પકડીને સાત-આઠ મજલા જેટલી ઊંચાઈએ

આકાશમાં લઈ ગયો, તેમ છતાં અર્હતકને નિર્ગ્રંથ પ્રવચનથી ચલિત ક્ષુભિત, વિપરિણમત કરવામાં સમર્થ થયો નહિ, ત્યારે તે થાકી ગયો. અધર ઉપાડેલા વહાણને જળની સપાટી ઉપર લાવી મૂક્યું, દિવ્ય પિશાયનું રૂપ સોનેરી દિવ્ય દેવરૂપમાં આવી અર્હતકને ધન્યવાદ આપ્યા. વિનયપૂર્વક ક્ષમાયાચના કરી અને અર્હતકને કુંડળોની બે જોડ ભેટ આપીને દેવલોકમાં ગયો. અર્હતક શ્રાવકે કાયોત્સર્ગ પાળ્યો અને મિથિલા નગરીમાં કુંભરાજા સમીપે આવી યોગ્ય ભેટણું અને દિવ્યકુંડળ યુગલની રાજાને ભેટ ધરી. કુંભરાજાએ તે રાજકુમારી મલ્લીને બોલાવીને એને પહેરાવ્યાં. અર્હતક શ્રાવક અને અન્ય નૌકાવણિકો ત્યાંનો વ્યાપાર કરીને અંગદેશના રાજા ચંદ્રચાય પાસે આવ્યા. તેમને બહુમૂલ્ય ભેટ અને દિવ્યકુંડળની બીજી એક જોડ ભેટ ધરી.

ત્યારે ચંદ્રચાયરાજાએ તેઓને કહ્યું : “શું તમોએ કોઈ જગ્યાએ આશ્ચર્ય થયું છે ?” ત્યારે જવાબમાં અર્હતક આદિ વણિકોએ કહ્યું : “હે સ્વામિન્ ! અમોએ કુંભરાજાના ભવનમાં વિદેહરાજાની શ્રેષ્ઠ કન્યા મલ્લીને આશ્ચર્ય રૂપમાં જોઈ છે, તેવી બીજી કોઈ દેવકન્યા કે રાજકન્યા નથી.” આમ, મલ્લીકુમારીના અદ્ભુત રૂપનું વર્ણન સાંભળી તેના તરફ આકર્ષિત થયા ને દૂતને મિથિલા નગરી મોકલ્યો.

ક્ષામસ્તી નગરીના રાજા, તેણે પાલ્લી, પુત્રીનું વાગ ?

રુક્મિરાજા અને કંચુકી પુરુષ :

તે કાળે ને તે સમયે કુણાલ નામના દેશમાં શ્રાવસ્તી નામની નગરીમાં રુક્મિરાજા રહેતા હતા. તેમની ધારિણી નામની રાણીને પુત્રી સુબાહુ હતી.

કોઈ સમયે તે સુબાહુ બાલિકાનો યાતુર્માસિક સ્નાનનો ઉત્સવ આવ્યો. રુક્મિરાજાએ તેની ઉત્તમ તૈયારીઓ કરાવી. ઉત્સવ પ્રસંગે તેમણે વર્ષધરને (રાણીવાસના રક્ષક નપુંસક કચુંકીને) બોલાવીને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! મારા દૂત તરીકે તમે ઘણાં ગામો, આકરો નગરો, ઘરોમાં પ્રવેશ કરો છો; તો તમે પૂર્વે કોઈ રાજા, ઈશ્વર, ધનવાનને આ સુબાહુ-કુમારીના સ્નાન-મહોત્સવ જેવો સ્નાન-મહોત્સવ જોયો છે ?” ત્યારે વર્ષધરે કહ્યું : “હે સ્વામિન્ ! એક વાર હું આપના દૂત રૂપે મિથિલા ગયો હતો, ત્યાં મલ્લીકુમારીનો સ્નાન-મહોત્સવ જોયો હતો. આ ઉત્સવ તો તેના લાખમાં અંશે - ભાગે પણ નથી.”

આવા અનુરાગયુક્ત વર્ણનથી પ્રેરાઈને રુક્મિરાજાએ દૂતને મિથિલા નગરી મોકલ્યો.

શંખરાજ અને સોનીઓ :

તે કાળે અને તે સમયે કાશી નામના દેશમાં વારાણસી નામની નગરીમાં શંખ નામના રાજા હતા.

એક વાર વિદેહરાજાની ઉત્તમ કન્યા મલ્લીના તે દિવ્ય કુંડળયુગલની સાંધ ખૂલી ગઈ, ત્યારે તેમણે સુવર્ણકારોને બોલાવીને દિવ્ય કુંડળયુગલની સાંધને રેણ કરી આપવા કહ્યું. સુવર્ણકારોના ઘણા પ્રયત્ન છતાં તેને સાંધવામાં સમર્થ થઈ શક્યા નહિ, ત્યારે કુંભરાજાએ ગુસ્સો થઈને તેઓને દેશનિકાલ આપ્યો.

દેશનિકાલ પામેલા તે સુવર્ણકારો મિથિલા નગરીમાંથી કાશીદેશમાં વારાણસી નગરીમાં શંખરાજા પાસે આવ્યા. રાજાએ દેશનિકાલનું કારણ પૂછ્યું. સુવર્ણકારોએ તે કારણ બતાવ્યું; ત્યારે શંખરાજાએ પૂછ્યું કે - “તે શ્રેષ્ઠકન્યા મલ્લી કેવી છે ?” સુવર્ણકારોએ કહ્યું : “તેવી તો દેવકન્યા પણ નથી.”

આવા અનુરાગયુક્ત જવાબથી પ્રેરાઈને દૂતને મિથિલા નગરી મોકલ્યો.

અદીનશત્રુરાજ અને ચિત્રકાર :

તે કાલે અને તે સમયે કુરુ નામના દેશમાં હસ્તિનાપુર નામના નગરમાં અદીનશત્રુરાજા હતા.

મિથિલા નગરીમાં કુંભરાજાનો પુત્ર મલ્લીકુમારીનો નાનો ભાઈ મલ્લદિન નામનો કુમાર હતો. એક દિવસ મલ્લદિનકુમારે ચિત્રસભાનું નિર્માણ કરી ચિત્રકારોને ચિત્રાંકન કરવા આમંત્રિત કર્યાં. તેઓ હાવ-ભાવ આદિથી યુક્ત ચિત્રો અંકિત કરવામાં લાગી ગયા. તેમાંથી એક ચિત્રકારને એવી ચિત્રલબ્ધિ (અસાધારણ શક્તિ) લબ્ધ હતી કે - ‘તે જે કોઈ મનુષ્ય આદિ દ્વિપદ, ગાય, અશ્વ આદિ ચતુષ્પદ અને વૃક્ષ ભવન આદિ અપદનું કોઈ પણ એક અવયવ જોઈ લે, તો તે અવયવના આધારે તેનું આબેહૂબ ચિત્ર દોરી શકતો હતો.

તે ચિત્રકારે પડદાની પાછળ રહેલા મલ્લીકુમારીનો અંગૂઠો જાળીમાંથી જોયો. તેણે મલ્લીકુમારીનું આબેહૂબ ચિત્ર બનાવ્યું. મલ્લદીનકુમારે બીજા ચિત્રકારોનો સત્કાર કર્યો, આજીવિકાયોગ્ય વિપુલ પ્રીતિદાન આપ્યું. પણ ચિત્રલબ્ધિવાળા ચિત્રકારનો વધ કરવાની આજ્ઞા આપી. ચિત્રકાર

મંડળીની પ્રાર્થનાથી મલ્લદિનકુમારે જમણા હાથનો અંગૂઠો કપાવીને તેને દેશનિકાલની આજ્ઞા આપી.

ચિત્રકાર દેશનિકાલ થઈને કુરુ નામના દેશમાં હસ્તિનાપુર નગરમાં અદીનશત્રુરાજા પાસે આવ્યા. રાજાએ દેશનિકાલનું કારણ પૂછ્યું, ચિત્રકારે તે કારણ બતાવ્યું. અદીનશત્રુએ પૂછ્યું - “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે મલ્લીકુમારીનું આબેહૂબ ચિત્ર કેવું બનાવ્યું હતું ?” ત્યારે ચિત્રકારે પોતાની બગલમાં રાખેલું ચિત્રફલક રાજાને બતાવ્યું અને કહ્યું - “હે સ્વામિનુ ! આ ચિત્રમાં હું કિંચિત્માત્રામાં જ તેના આકાર, ભાવ આદિ ચિત્રિત કરી શક્યો છું. શ્રેષ્ઠ કુમારી મલ્લીનું હૂબહુ રૂપ તો દેવાદિ પણ ચિત્રિત કરવા સમર્થ નથી.

આવા અનુરાગયુક્ત આનંદથી પ્રેરાઈને દૂતને મિથિલા નગરી મોકલ્યો.

જિતશત્રુરાજા અને યોક્ષા પરિવ્રાજિકા : ^{પરિવ્રાજિકા કેવી હતી ?}
^{યોક્ષાએ જુ ઉપદેશ આપ્યો ?}

તે કાલે અને તે સમયે પંચાલ નામના દેશમાં કામ્પિલ્યપુર નામના નગરમાં જિતશત્રુરાજા હતા.

મિથિલા નગરીમાં ઋગ્વેદાદિ ચાર વેદ વગેરે શાસ્ત્રોને જાણનારી યોક્ષા નામની પરિવ્રાજિકા રહેતી હતી. એક વાર તે કુંભરાજાના ભવનમાં કન્યાઓના અંતઃપુરમાં રાજકન્યા મલ્લી હતી ત્યાં દાનધર્મ, શૌચધર્મ અને તીર્થસ્થાનનો ઉપદેશ આપવા લાગી કે - “અમારા મનમાં જે કોઈ પણ વસ્તુ અપવિત્ર થઈ જાય તેને જળથી અને માટીથી શુદ્ધ-પવિત્ર કરાય છે યાવત્ આ સ્નાનાદિ ધર્મનું પાલન કરવાથી અમે નિર્વિઘ્ને સ્વર્ગે જઈએ છીએ.” મલ્લકુમારીએ કહ્યું : “હે યોક્ષા ! જેમ કોઈ પુરુષ લોહીથી રંગાયેલા વસ્ત્રને લોહીથી જ ધૂએ તો શુદ્ધિ થાય ખરી ? યોક્ષાએ ના પાડી. ત્યારે મલ્લીકુમારીએ કહ્યું : “હે યોક્ષા ! તેવી જ રીતે અઠાર પાપના સેવનથી આત્માથી શુદ્ધિ થતી નથી.” ^{મલ્લીકુમારીનો પ્રચ્યુત્તર ?}

યોક્ષા પરિવ્રાજિકાના મનમાં શંકા, કંપા, વિતિગિચ્છાના ભાવ ઉત્પન્ન થયા. તે મૌનભાવે ચૂપ રહી. પણ ત્યાર પછી મલ્લીની ઘણી દાસીઓ દ્વારા તે અપમાનિત થઈ. તે અત્યંત ક્રોધથી, મલ્લી પ્રત્યે દ્વેષ કરતી મિથિલા નગરીમાંથી નીકળી કામ્પિલ્યપુર નગરમાં જિતશત્રુરાજા પાસે આવી. યોક્ષા પરિવ્રાજિકાએ જિતશત્રુરાજા તેમના અંતઃપુર અને પરિવારથી પરિવૃત્ત બેઠા હતા. ત્યાં દાનધર્મ આદિનો ઉપદેશ આપ્યો.

પોતાના અંત:પુરની રાણીઓના સૌંદર્યથી વિસ્મિત જિતશત્રુ-રાજાએ કહ્યું - “શું મારા અંત:પુર જેવું અંત:પુર પહેલા ક્યારેય જોયું છે ?” ત્યારે ચોક્ષા બોલી : “હૈં, તમે તો પેલા કૂવાના દેડકા જેવા છો. તે કૂવામાં જ જન્મ્યો ને કૂવામાં જ મોટો થયો હતો. તેણે બીજા કૂવા, તળાવ, દ્રહ, સરોવર કે સમુદ્ર જોયા ન હતા, તે માનતો હતો કે આ જ કૂવો છે અને આ જ સાગર છે.

ત્યાર પછી કોઈ સમયે તે કૂવામાં એક સામુદ્રિક દેડકો અચાનક આવી ચડ્યો. બંને વચ્ચે વાર્તાલાપ થતા સમુદ્રના દેડકાએ કહ્યું : ‘સમુદ્ર ઘણો વિશાળ છે.’ તે પ્રમાણે હે જિતશત્રુરાજા ! તમારું આ અંત:પુર વિદેહરાજાની તે શ્રેષ્ઠ કન્યાના કપાયેલા પગના અંગૂઠાના લાખમાં અંશ બરાબર પણ નથી.”

આવા અનુરાગયુક્ત આનંદથી પ્રેરાઈને દૂતને મિથિલા નગરી મોકલ્યો.

આમ છએ દેશના રાજાઓ મલ્લીકુમારીને પરણવા ઉત્સુક બન્યા અને મલ્લીકુમારીની માગણી માટે કુંભરાજા પાસે દૂતો મોકલ્યા. કુંભરાજાએ મલ્લીકુમારીને આપવાની ‘ના’ કહીને દૂતોનું અપમાન કરી પાછા મોકલી દીધા. ત્યારે છએ રાજાઓએ સાથે મળીને મિથિલા નગરી પર ચઢાઈ કરી અને યુદ્ધમાં છએ રાજાઓએ કુંભરાજાની સેનાને હતપ્રભ કરી નાંખી. કુંભરાજાને પોતાની સુરક્ષાનો કોઈ માર્ગ ન જણાતા પોતે યુદ્ધભૂમિ છોડીને મિથિલા નગરીમાં ચાલ્યા ગયા અને મિથિલાનાં દ્વાર બંધ કરાવી દીધાં. છએ રાજાઓ મિથિલાને ઘેરી ત્યાં પડાવ નાંખીને રહ્યા.

ત્યાર પછી મલ્લીકુમારીના કહેવાથી કુંભરાજાએ છએ રાજાઓને ‘મલ્લીકુમારી આપીશ’ તેમ કહી ગુપ્ત રીતે મોહનગૃહમાં પ્રવેશ કરાવ્યો અને છએ રાજાઓને મોહનગૃહના છએ ઓરડામાં બેસાડ્યા. મધ્ય ઓરડામાં રહેલી મલ્લીકુમારીની પ્રતિમા જોઈ છએ રાજાઓ તેને મલ્લીકુમારી માની તેને નીરખવામાં મગ્ન બની ગયા.

તે સમયે મલ્લીકુમારીએ આવી સુવર્ણ પ્રતિમાના મસ્તક ઉપરનું કમળનું ઢાંકણું ઉઘાડ્યું. ચારે બાજુ કહોવાયેલા અનાજની દુર્ગંધ ફેલાઈ ગઈ તે દુર્ગંધથી છએ રાજાઓ અકળાઈને પોત-પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રથી મુખ ઢાંકી યાવત્ મુખ ફેરવીને બેસી ગયા.

ત્યારે મલ્લીકુમારીએ છએ રાજાઓને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! આ સુવર્ણમયી પ્રતિમામાં પ્રતિદિન મનોજા અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ આદિ ચારે પ્રકારના આહારમાંથી એક-એક કોળિયો નાંખતા તે પુદ્ગલનું આવું અશુભ પરિણમન થયું, તો આ ઔદારિક શરીરનાં પુદ્ગલોનું પરિણમન તો તેનાથી પણ વિશેષ અનિષ્ટ છે; કારણ કે તેમાંથી કફ, વમન, પિત્ત, શુક, શોષિત, પરુ આદિનું વારંવાર નિઃસરણ થયા જ કરે છે તથા આ શરીર દ્વારા ઉચ્છ્વાસ અને નિચ્છ્વાસ કાઢનારું, અશુચિરૂપ મૂત્ર અને દુર્ગંધિત મળથી પરિપૂર્ણ છે. સડવું, પડવું, છેદન કરવું, નષ્ટ થવું તે તેનો સ્વભાવ છે, તો તેનું પરિણમન કેવું થશે ? તેથી તમે મનુષ્યસંબંધી કામભોગોમાં રાગ, ગૃહિ કે અત્યંત આસક્તિ કરો નહિ.”

પૂર્વના ત્રીજા ભવમાં સાત બાલમિત્ર રાજા હતા સાથે જન્મ્યા, યાવત્ સાથે દીક્ષિત થયા હતા. તે સમયે મેં માયા-કપટના કારણથી સ્ત્રીનામ ગોત્રકર્મ ઉપાર્જન કર્યું. ત્યાંનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને બધા જયંત નામના અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા.”

મલ્લીકુમારી પાસેથી પૂર્વભવનો વૃત્તાંત સાંભળીને છએ રાજાઓને શુભ પરિણામો, પ્રશસ્ત અધ્યવસાયોના કારણે જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું અને આ વૃત્તાંતને તેઓએ સમ્યક્ પ્રકારે જાણી લીધો.

મલ્લીકુમારીની સાથે છએ રાજાઓ વૈરાગી બની દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ ગયા.

દીક્ષાપૂર્વે ખુદ સાંવત્સરિક દાન : ૩૮૮,૯૦ ૦૦,૦૦૦

મલ્લીકુમારીએ પોતાના મનમાં એવી ધારણા કરી કે - ‘એક વર્ષના અંતે હું દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ,’ ત્યારે શકેન્દ્રનું આસન ચલાયમાન થયું. તેમણે વૈશ્રમણદેવને બોલાવીને કહ્યું : “જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં કુંભરાજાના ભવનમાં ત્રણસો અઠ્યાસી કરોડ એંસી લાખ સોનામહોર પહોંચાડો.”

મલ્લીકુમારી પ્રતિદિન પ્રાતઃકાળથી પ્રારંભ કરીને બે પ્રહર સુધી ઘણા ઘણા સનાથોને, અનાથોને, રસ્તે ચાલનારા પથિકોને, ખપ્પરધારીઓને, કથાધારીઓને એક કરોડ અને આઠ લાખ સુવર્ણમહોરો દાનમાં દેવાનો પ્રારંભ કર્યો.

મલ્લીકુવરીએ દિક્ષા કર્યાં લીધી ?

મલ્લીકુમારી સાંવત્સરિક દાન આપીને જ્યારે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયાં ત્યારે લોકાંતિક દેવોએ પરંપરાનુગત વ્યવહારથી 'દીક્ષા ગ્રહણ કરો, તીર્થ પ્રવર્તાવો' તેવી દીક્ષા વિજ્ઞપ્તિ કરી.

તીર્થકર મલ્લી ભગવતીની દીક્ષા :

મલ્લી ભગવતીએ માતા-પિતાની આજ્ઞા લીધી.

મનોરમા શિબિકા પર આરૂઢ થઈને સહસ્રામ્રવન નામના ઉદ્યાનમાં શ્રેષ્ઠ અશોક વૃક્ષ સમીપે આવીને સમસ્ત આભરણો દૂર કરી સ્વયં જ પંચમુષ્ટિક લોચ કર્યો અને તેણે 'સિદ્ધોને નમસ્કાર હો.' આ પ્રમાણે કહીને સામાયિક ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. ત્યારે મલ્લીઅરહંતને મનઃ પર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

મલ્લીપ્રભુને કેવળજ્ઞાન :

મલ્લીકુવરીને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કર્યાં થઈ ?

મલ્લીપ્રભુએ જે દિવસે દીક્ષા અંગીકાર કરી, તે જ દિવસના ઉત્તરાર્ધ ભાગમાં શ્રેષ્ઠ અશોકવૃક્ષની નીચે પૃથ્વી શિલાપટ્ટકની ઉપર બિરાજમાન હતા ત્યારે ચારઘાતી કર્મનો ક્ષય થતાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનની પ્રાપ્તિ થઈ.

જિતશત્રુ આદિ છએ રાજાઓએ પણ પ્રભુ પાસે ધર્મશ્રવણ કરીને, હૃદયમાં ધારણ કરીને દીક્ષિત થયા, ચૌદપૂર્વના જ્ઞાતા થયા, સિદ્ધ થયા.

મલ્લીઅરહંત પચીસ ધનુષ ઊંચા હતા. તેના શરીરનો વર્ણ પ્રિયંગુની સમાન નીલો હતો. એકસો વર્ષ ગૃહવાસમાં રહ્યા. સો વર્ષ ન્યૂન પંચાવન હજાર વર્ષ (૫૪૯૦૦ વર્ષ) કેવળીપર્યાયમાં રહીને કુલ પંચાવન હજાર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને પાંચસો સાધ્વીઓ અને પાંચસો સાધુઓ સાથે સમ્મેત શિખર પર્વત પર એક માસના પાદપોપગમન અનશન સહિત ચાર અઘાતીકર્મોને ક્ષીણ કરીને સિદ્ધ થયા.

ઉપસંહાર : મલ્લીનાથલની અવગાહના, શરીરની વર્ણ આયુષ્ય કેરું ?

ઉગ્ર તપવાન, સંયમવાન અને ઉત્કૃષ્ટ ફળને મેળવનાર સાધક જીવ પણ જો સૂક્ષ્મ અને ધર્મ વિષયક પણ માયા કરે, તો એ માયા તેના માટે અનર્થનું કારણ બને છે. મલ્લીકુમારીને મહાબલના ભવમા તીર્થકરનામકર્મનો બંધ કરવા છતાં પણ તપના વિષયમાં થોડી માયા કરી, તો સ્ત્રીત્વનું કારણ બની ગઈ. જે અચ્છેરુ જગજાહેર થઈ ગયું.

ચૂલણીપિતા કોણ હતા? કેટલું ધન હતું તેમની પાસે?
ચૂલણીપિતાની પત્નીનું નામ?

ઉપાસકદશાંગ સૂત્ર

૧૭/૩/૧૬

અધ્યયન-૩ : ચૂલણીપિતા

ભગવાન સુધર્મા સ્વામી ફરમાવે છે - “હે જંબૂ ! તે કાળે અને તે સમયે જ્યારે ભગવાન મહાવીર વિચરતા હતા ત્યારે વાણારસી નગરીમાં ત્યાં કોષ્ઠક નામનું ઉદ્યાન હતું. જિતશત્રુરાજા ત્યાં રાજ્ય કરતા હતા, તે નગરીમાં ચૂલણીપિતા નામક ગાથાપતિ રહેતા હતા. તે ઋદ્ધિસંપન્ન યાવત્ અપરાભૂત હતા. એમનું આઠ કરોડનું ધન નિધાનના રૂપમાં, આઠ કરોડ વ્યાપારમાં તથા આઠ કરોડની ઘરવખરી હતી. દસ હજાર ગાયોનું એક વ્રજ એવા આઠ વ્રજ હતા. તેની પત્નીનું નામ શામા હતું. ભગવાન ત્યાં પધાર્યા. પરિષદ આવી. ચૂલણીપિતાએ પણ ધર્મ સાંભળી આનંદ શ્રાવકની જેમ વ્રત અંગીકાર કર્યા. કાળક્રમે કામદેવની જેમ ચૂલણીપિતા પૌષ્પશાળામાં બ્રહ્મચર્યયુક્ત પૌષ્પ કરતાં થકા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ફરમાવેલ ધર્મપ્રજ્ઞાપિતને સ્વીકારીને આત્માને ભાવિત કરવા લાગ્યા.

દેવકૃત ઉપસર્ગ - પુત્રવધની ધમકી : *દેવે ચુંદામડી આપી?*

(અર્ધરાત્રિના સમયે એની પાસે (કામદેવની જેમ) એક દેવ આવ્યા તથા નીલકમળ જેવું ખડ્ગ ધારણ કરીને બોલ્યા : “જો તું વ્રતભંગ નહિ કરે તો હું તારા સૌથી મોટા પુત્રને તારા ઘરેથી લાવી, તારી સામે મારીશ તથા તેના માંસના ત્રણ ટુકડા કરી ઊંકળતા તેલની કડાઈમાં તળી તથા તે માંસ અને રક્તનું તારા શરીર પર સિંચન કરીશ, જેનાથી તું આર્તધ્યાનને વશ થઈને અકાળે મૃત્યુ પામીશ.”

ધર્મદંટલા :

એ દેવે એમ કહેવા છતાં ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસક ડર્યા નહિ અને ધર્મમાં સ્થિરચિત્ત રહ્યા.

જ્યારે દેવે ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસકને નિર્ભય જોયા ત્યારે બે-ત્રણ વાર ઉપરનાં વચન કહ્યાં; તો પણ ચૂલણીપિતા પહેલાંની જેમ જ નીડર અને ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર રહ્યા.

જ્યેષ્ઠપુત્રનો વધ :

દેવે ચૂલણીપિતાને જ્યારે આ પ્રમાણે નિર્ભય જોયા ત્યારે તે અત્યંત ક્રોધિત થયો અને ચૂલણીપિતાના જ્યેષ્ઠપુત્રને ઘરેથી લાવી અને તેની સમક્ષ મારી નાખ્યો. મારીને તેના ત્રણ ટુકડા કર્યા. ટુકડા કરીને ઊકળતા તેલની કડાઈમાં નાંખીને માંસના ટુકડાને તળ્યા અને અસહ્ય ગરમ માંસ અને રક્તથી ચૂલણીપિતાના શરીરને સિંચન કર્યું. ચૂલણીપિતાએ એ તીવ્ર વેદના શાંતિથી સહન કરી.

વયલા અને નાના પુત્રનો વધ : બીજી વાર શું ઘમકી આપી ?

દેવે ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસકને જ્યારે આ પ્રમાણે નીડર જોયા ત્યારે બીજી વાર કહ્યું : “મોતને ઈચ્છવાવાળા ચૂલણીપિતા ! જો તું તારા વ્રતનો ભંગ નહિ કરે તો હું તારા વયલાપુત્રને ઘરેથી ઊંચકીને લઈ આવીશ, અને તારા મોટાપુત્રની જેમ તારી સામે મારી નાખીશ.” આ સાંભળીને પણ ચૂલણીપિતા જ્યારે અવિચલ રહ્યા, તેથી દેવે તેમ જ કર્યું. ત્રીજી વારમાં નાનાપુત્રને મારવાની ધમકી આપી, તો પણ ચૂલણીપિતા નીડર રહ્યા, તો દેવે તે નાનાપુત્રને પણ મારીને ઊકળતા રક્તમાંથી એના શરીરનું સિંચન કર્યું. ચૂલણીપિતાએ એ તીવ્ર વેદના સમભાવપૂર્વક સહન કરી.

માતૃવધની ધમકી : ચોથી વાર શું ઘમકી આપી ?

ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસકને નિર્ભય જોઈને ચોથી વાર દેવે કહ્યું : “હે મૃત્યુને ચાહવાવાળા ચૂલણીપિતા ! જો તું ધર્મચ્યૂત ન થયો તો તારી માતા ભદ્રા સાર્થવાહી જે તારા માટે દેવગુરુ સમાન પૂજનીય તથા દુષ્કર કામ કરવાવાળી છે, તેને ઘરેથી અહીં લાવીશ, લાવીને મારીશ, મારીને ઊકળતા તેલમાં તળીને માંસખંડોથી તારા શરીરને સિંચીશ, જેનાથી તું આર્તધ્યાન અને વિકટ દુઃખથી પીડિત થઈને અકાલમાં જ મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરીશ.”

દેવ દ્વારા આ પ્રકારની ધમકી દેવા પર પણ ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસક નિર્ભયતાથી ધર્મધ્યાનમાં લીન રહ્યા. જ્યારે એ દેવે ચૂલણીપિતાને નિર્ભિક જોયા ત્યારે બીજી-ત્રીજી વાર એમ વારંવાર કહ્યું : “હે ચૂલણી-પિતા ! યાવત્ અકાલે જ તું પ્રાણોથી હાથ ધોઈ બેસીશ.”

યૂલણીપિતાને દેવે રજુ ત્રીજી વાર ઘમડી આપ્યા
 યૂલણીપિતાનો ક્ષોભ : નહીં મનમાં શું વિચાર હતો ?

જ્યારે એ દેવે બીજી-ત્રીજી વાર એમ કહ્યું ત્યારે યૂલણીપિતાના મનમાં એમ વિચાર આવ્યો કે - ‘અહો ! આ પુરુષ નિશ્ચય જ અનાર્ય બુદ્ધિવાળો, નીચતાપૂર્ણ પાપ કરવાવાળો છે. જેણે મારા જયેષ્ઠપુત્રને ઘરેથી લાવી મારી સામે મારી નાખ્યો. એના રક્ત-માંસને મારા શરીર પર છાંટ્યા. તે જ પ્રમાણે મારા વચલા અને નાના પુત્રને મારી નાખ્યા. હવે આ દેવ અને ગુરુ સદૃશ પૂજનીય અત્યંત દુષ્કર કામ કરવાવાળી મારી માતા ભદ્રા સાર્થવાહીને પણ ઘરેથી લાવીને મારી સામે મારવા ઇચ્છે છે, એટલે એ જ શ્રેષ્ઠ છે કે હું આ પુરુષને પકડી લઉં.’

યૂલણીપિતા દેવ પર ઝપટે છે :

આવો વિચાર કરીને યૂલણીપિતા શ્રમણોપાસક દેવને પકડવા દોડ્યા, તો તે દેવ આકાશમાં ઊડી ગયો, અને એના હાથમાં થાંભલો આવી ગયો અને તે જોર જોરથી શોરબકોર કરવા લાગ્યો.

માતાની જિજ્ઞાસા :

ભદ્રા સાર્થવાહીએ જ્યારે કોલાહલ સાંભળ્યો ત્યારે તે જ્યાં યૂલણીપિતા શ્રમણોપાસક હતા, ત્યાં આવી. આવીને યૂલણીપિતાને કહ્યું : “હે પુત્ર ! તું આ રીતે જોર જોરથી બૂમાબૂમ કેમ કરે છે ?”

યૂલણીપિતાનું સમાધાન :

ત્યારે યૂલણીપિતા શ્રમણોપાસકે તેની માતા ભદ્રા સાર્થવાહીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે માતા ! કોણ જાણે કોઈ માણસ નીલકમળ સમાન પ્રભાવવાળું ખડ્ગ લઈને મારી પાસે આવ્યો અને ક્રોધિત થઈને કહેવા લાગ્યો કે - “હે યૂલણીપિતા ! જો તું વ્રતભંગ નહિ કરે તો યાવત્ અકાળે જ મરણને શરણ થશે.”

એ પુરુષે આવું કહેવા છતાં નિર્ભયતાપૂર્વક હું ધર્મધ્યાનમાં લીન રહ્યો, ત્યારે એ પુરુષે મને બીજી વાર - ત્રીજી વાર કહ્યું : “હે યૂલણીપિતા શ્રમણોપાસક ! આજ તું અકાળે મરીશ.”

એ પુરુષે બીજી વાર - ત્રીજી વાર એવું કહેવાથી મારા મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે - ‘અરે આ પુરુષ નીચ યાવત્ પાપકર્મ કરવાવાળો છે.

તેણે મારા જ્યેષ્ઠપુત્રને, વચલા અને નાના પુત્રને ઘરેથી લાવીને મારી નાખ્યા. અને હવે તમને પણ ઘરેથી લાવી મારી સામે મારી નાખવા માંગતો હતો, તેથી એ જ શ્રેષ્ઠ છે કે આ પુરુષને પકડી લઉં.’ આમ વિચારી જ્યારે હું તેને પકડવા માટે ઊઠ્યો તો તે આકાશમાં ઊડી ગયો. તેને પકડવા માટે ફેલાવેલા મારા હાથમાં આ થાંભલો આવી ગયો, તેથી મેં બૂમાબૂમ કરી.”

વ્રતભંગ થયો - પ્રાયશ્ચિત્ત લો :

ત્યારે ભદ્રા સાર્થવાહીએ ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસકને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે પુત્ર ! આવો કોઈ પુરુષ ન હતો, યાવત્ તમારા નાનાપુત્રને લાવીને માર્યો છે. આ તો કોઈ ઉપસર્ગ હતો, એટલે જ તે આ ભયંકર દેશ્ય જોયું છે, અને તમારા વ્રત-નિયમ અને પૌષ્ઠ ખંડિત થયા છે. હે પુત્ર ! આ દોષસ્થાનની આલોચના કરો અને તપ-પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકારો.”

ત્યારે ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસકે તેના માતૃશ્રીનાં વચનોને ‘આપ ઠીક કહો છો’ એમ કહીને વિનયપૂર્વક સાંભળ્યા, ને સાંભળીને વિનય-પૂર્વક એ સ્થાનની આલોચના કરી યાવત્ તપ કર્મરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકાર્યું.

ચૂલણીપિતાએ શ્રીની આરાધના કરી?

પ્રતિમા આરાધના :

કાલાંતરમાં ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસકે પ્રથમ ઉપાસક પ્રતિમા અંગીકાર કરી યાવત્ (તપકર્મરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકાર્યું) આનંદ શ્રાવકની જેમ અગિયારેય પ્રતિમાઓનું ઘોર તપ સાથે શુદ્ધ આરાધન કર્યું.

કેટલા વર્ષ શ્રાવકપર્યાયનું પાલન કર્યું?
ત્યાં આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ક્યાં ગયા? ત્યાંથી ક્યાં ગયો?

તે પછી ચૂલણીપિતા શ્રમણોપાસકે કામદેવ શ્રાવકની જેમ વીસ વર્ષની શ્રાવકપર્યાયનું પાલન કર્યું, યાવત્ સૌધર્મ દેવલોકમાં વતંસક મહાવિમાનના ઈશાન કોણમાં રહેલ અરુણપ્રભ વિમાનમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં તેની સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમની છે. ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાન મહાવીરને પૂછ્યું : “હે ભગવન્ ચૂલણીપિતા દેવભવ પૂર્ણ કરી ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?”

ભગવાને ફરમાવ્યું : “હે ગૌતમ ! ત્યાંથી તે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં જન્મ લઈને સિદ્ધ-બુદ્ધ-મુક્ત થશે.”

અંતકૃતદશાંગ સૂત્ર

૨૦ ૨૧/૬

અષ્ટમ અધ્યયન, વર્ગ - ૩, ગજસુકુમાર - ૧૬

જંબૂ સ્વામીના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે - “હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે દ્વારિકા નામની નગરી હતી. ભગવાન અરિષ્ટનેમિ પધાર્યા, વગેરે વર્ણન પ્રથમ વર્ગની જેમ જ છે.

તે કાળે, તે સમયે છ સહોદર ભાઈ (એક માતાના ઉદરથી જન્મેલા) ભગવાન અરિષ્ટનેમિના અંતેવાસી (શિષ્ય) હતા. તે છએ સમાન આકાર, સમાન રૂપ અને સમાન વયવાળા હતા. એમના શરીરની કાંતિ નીલકમળ, ભેંસના સીંગના આંતરિક ભાગ અને ગુલીના રંગની સમાન તથા અળશીના ફૂલની જેમ નીલા રંગવાળી હતી. એમના વક્ષસ્થળ (છાતી) ‘શ્રી વત્સ’ નામના ચિહ્નથી અંકિત હતી. એમના માથાના વાળ ફૂલોની જેમ કોમળ અને કુંડલીની સમાન વાંકડિયા તથા અતિસુંદર લાગતા હતા. સૌંદર્ય આદિ ગુણોથી તે નળકૂબેરની સમાન હતા. તે છ સહોદર ભાઈઓ ક્રિયા હતા ?

છએ અણગારોનો સંકલ્પ (૧૭) :

એ છએ અણગારો જે દિવસે દીક્ષિત થયા તે દિવસે તેઓ ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કરીને આ પ્રકારે વિનંતી કરી : “હે ભગવાન ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો અમારી એવી ઈચ્છા છે કે - ‘અમે જાવજીવ સુધી છટ્ટ-છટ્ટની તપસ્યા કરી અમારા આત્માને ભાવિત કરી વિચરવા ઈચ્છીએ છીએ !’” દિક્ષા લઈને સુ સંકલ્પ કર્યા ?

છટ્ટ-છટ્ટ તપની અનુજ્ઞા :

ભગવાને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયો ! જેમ સુખ ઊપજે તેમ કરો. ધર્મકાર્યમાં વિલંબ ન કરો.” છએ અણગારો ભગવાનની આજ્ઞા મળતા જાવજીવ છટ્ટના પારણો છટ્ટની તપસ્યાથી એમના આત્માને ભાવિત કરી વિચરવા લાગ્યા.

ભિક્ષાકૃત ભ્રમણ (૧૮) :

પારણાના દિવસે સુ કરવા હતા ?

કોઈ સમયે છટ્ટના પારણાના દિવસે છએ અણગારો પ્રથમ પ્રહરમાં સ્વાધ્યાય, બીજા પ્રહરે ધ્યાન કર્યું અને ત્રીજા પ્રહરે ભગવાનની નજીક જઈ

આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે ભગવાન ! આપની આજ્ઞા હોય તો આજે છટ્કના પારણે અમે છએ મુનિ, ત્રણના સંઘાડામાં વિભાજન થઈ મુનિઓના કલ્પાનુસાર સામુદાયિક ભિક્ષા માટે દ્વારિકા નગરીમાં જઈએ !”

ભગવાને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયો, જેમ સુખ ઊપજે તેમ કરો !”

ભગવાનની આજ્ઞા લઈ છએ અણગારો ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કરી અને સહસામ્રવન ઉદ્યાનની બહાર નીકળ્યા. બે-બે મુનિઓના ત્રણ સંઘાડા બનાવી શીઘ્રતારહિત, ચપળતારહિત અને લાભાલાભની ચિંતાની સંભ્રાંતિ-રહિત તેમ જ ઉદ્દેગરહિત તેઓ ભિક્ષાને માટે દ્વારિકા નગરીમાં પધાર્યા.

દેવકીના ઘરમાં પ્રવેશ :

ત્રણ સંઘાડામાંથી એક સંઘાડો દ્વારિકા નગરીનાં ઉચ્ચનીચ અને મધ્યમ કુળોમાં ગૃહ - સામુદાયિક ભિક્ષા માટે વિચરતા વસુદેવરાજ અને દેવકી-રાણીના મહેલમાં પ્રવિષ્ટ થયા.

દેવકી દ્વારા પ્રસન્નતાપૂર્વક ભિક્ષાદાન :

જે મુનિઓને આવતા જોઈને દેવકી મહારાણી પોતાના આસન પર ઊભાં થયાં અને સાત-આઠ ડગલાં સામા ગયાં, બંને અણગારોના આગમનથી તેઓ અત્યંત હર્ષિત થયાં અને બોલ્યાં : “હું ધન્ય છું કે મારા ઘરે મુનિ પધાર્યા.” એવા સંતુષ્ટ ચિત્તને કારણે તે અત્યંત આનંદિત થયાં. મુનિના આગમનથી એમના અંતઃકરણમાં અપૂર્વ પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો અને મન અત્યંત પ્રસન્ન થયું. તેમનું હૃદય હર્ષાતિરેકથી ઉછળવા માંડ્યું. વિધિપૂર્વક વંદન-નમસ્કાર કરી તેઓ મુનિને રસોડામાં લઈ ગયા પછી સિંહકેસરી મોદક થાળી ભરીને લઈ આવ્યાં ને મુનિને વિધિપૂર્વક વહોરાવ્યા.

ગોચરી અર્થે બીજા સંઘાડાનું આગમન (૧૯) :

થોડા સમય પછી બીજો સંઘાડો ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોમાં ગોચરી માટે જતા દેવકીમહારાણીના ઘરે પધાર્યા. દેવકીમહારાણીએ તેમને પણ સિંહકેસરી મોદક વહોરાવ્યા.

દેવકીને શંકા :

થોડા સમય પછી ત્રીજો સંઘાડો એ જ પ્રમાણે રાણીના ઘરે પધાર્યા, દેવકીરાણીએ એમને પણ આદરભાવથી સિંહકેસરી મોદક વહોરાવ્યા. એના પછી વિનયપૂર્વક પૂછ્યું : “હે ભગવાન ! કૃષ્ણ વાસુદેવ જેવા મહાપ્રતાપી

રાજાની બાર યોજન લાંબી અને નવ યોજન પહોળી સ્વર્ગલોક જેવી દ્વારિકા નગરીનાં ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોમાં સામુદાયિક ભિક્ષા માટે વિચરતા મુનિઓને આહાર-પાણી નથી મળતાં શું ? તેથી એક જ કુળમાં વારંવાર આવવું પડે છે ?”

અણગારોનાં સમાધાન (૨૦) :

દેવકીરાણીનો પ્રશ્ન સાંભળીને મુનિઓએ કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! કૃષ્ણ વાસુદેવની સ્વર્ગસમી દ્વારિકા નગરીમાં ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોમાં ભિક્ષા નથી, (આહાર-પાણી નથી મળતા) એટલે અમે વારંવાર એક જ ઘરમાં આવ્યા છીએ એવું નથી.

હે દેવાનુપ્રિયે ! અમારાં રૂપ, ઉંમર આદિ એક સમાન હોવાને કારણે તમારા મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ છે. એમનું સમાધાન એ છે કે - ‘અમે ભદ્રિલપુર નગરનિવાસી નાગ ગાથાપતિના પુત્ર એવં સુલસાના પુત્ર છીએ. અમે રૂપ, લાવણ્ય આદિ સમાન અને સૌંદર્યમાં નળકૂબેરની જેમ છએ ભાઈઓ છીએ. અમારા ભગવાન અરિષ્ટનોમિના મુખે ધર્મ સાંભળી હૃદયમાં ધારણ કરી અને સંસારના તાપથી ઉદ્વિગ્ન થઈ, જન્મ-મરણથી છૂટવા પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી છે.

અમે જે દિવસથી પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી તે દિવસથી ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને જાવજીવ સુધી છટ્કના પારણે છટ્ક કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે. એ પ્રતિજ્ઞાથી અમે છટ્કના પારણે છટ્ક કરીએ છીએ. અમારે બધાને આજે છટ્કનું પારણું છે. એટલે પહેલા પ્રહરમાં સ્વાધ્યાય અને બીજા પ્રહરમાં ધ્યાન કર્યા પછી ત્રીજા પ્રહરમાં ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને અમે ત્રણ સંઘાડામાં નીકળ્યા. ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોમાં સામુદાયિક ભિક્ષા માટે વિચરતા સંયોગવશ અમે ત્રણે સંઘાડા તમારે ત્યાં પધાર્યા, એટલે કે દેવાનુપ્રિય ! અમે તે જ મુનિ નથી, જે પહેલા આવ્યા હતા, અમે બીજા છીએ. સર્વ પ્રથમ સંઘાડામાં આવ્યા હતા તે બીજા હતા. વચ્ચેના સંઘાડામાં આવ્યા હતા તે જુદાં હતા. ત્રીજા સંઘાડામાં અમે આવ્યા છીએ. માટે હે દેવાનુપ્રિય ! અમે તમારા ઘરે વારંવાર નથી આવ્યા.” આ પ્રકારે દેવકીરાણીને કહી મુનિ જ્યાંથી આવ્યા હતા, ત્યાં પાછા ચાલ્યા ગયા.

દેવકીદેવીનું ચિંતન (૨૧) :

(અણગારો) મુનિઓના ગયા પછી દેવકીદેવીના આત્મામાં આ પ્રકારે માનસિક સંકલ્પ-વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયા કે - ‘જ્યારે હું નાની હતી

તે સમયે પોલાસપુર નગરમાં અતિમુક્તમુનિએ મને કહ્યું કે - 'હે દેવકી ! તું આઠ પુત્રોને જન્મ આપીશ. તારા બધા પુત્રોની આકૃતિ, વય અને કાંતિ આદિ સમાન હશે, અને તે નલકૂબેરની સમાન સુંદર હશે. આ ભરતક્ષેત્રમાં તારા સિવાય કોઈ માતા એવી નહિ હોય જે આવા સુંદર પુત્રોને જન્મ દઈ શકે.'

મુનિઓની વાણી અસત્ય ન હોઈ શકે, પરંતુ અતિમુક્તમુનિનું આ કથન મિથ્યા થયું છે.

દેવકીની શંકા :

હું આજે આ પ્રત્યક્ષ જોઈ રહી છું કે આ ભરતક્ષેત્રમાં બીજી માતાએ આવા પુત્રોને જન્મ દીધો છે. અતિમુક્તમુનિનાં વચન અસત્ય ન થવાં જોઈએ. એટલા માટે હું ભગવાન અરિષ્ટનેમિની પાસે જાઉં અને તેમને વંદન-નમસ્કાર કરી તથા તેમને પૂછીને મારી શંકા દૂર કરું.' એવા વિચારથી તેમણે તેમના સેવકોને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે - 'હે દેવાનુપ્રિય ! ધાર્મિક રથ તૈયાર કરી મારી પાસે લઈ આવો.' દેવકીરાણીની આ આજ્ઞા સાંભળી સેવકોએ તરત ધાર્મિક રથ શણગારીને ઉપસ્થિત કર્યો, તેના પછી દેવકીદેવી ભગવાન મહાવીર સ્વામીની માતા દેવાનંદાની જેમ રથારૂઢ થઈ ભગવાન અરિષ્ટનેમિની પાસે ગયા ને ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કરી પર્યુપાસના કરવા લાગી.

ભગવાન અરિષ્ટનેમિનું સમાધાન (૨૨) :

ભગવાન અરિષ્ટનેમિએ દેવકીદેવીને આ પ્રકારે કહ્યું : "હે દેવકી ! આજે આ છ મુનિઓને, જોઈને તમારા મનમાં આ પ્રકારે વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે - 'મને પોલાસપુર નગરમાં અતિમુક્તમુનિએ આ પ્રકારે કહ્યું હતું કે - 'હે દેવકી ! તું આકૃતિ, વય અને કાંતિ આદિની એક સમાન નલકૂબેરની સમાન સુંદર એવા આઠ પુત્રોને જન્મ આપીશ કે એવા પુત્રો આ ભરતક્ષેત્રમાં બીજી કોઈ માતાએ જન્મ નહિ આપ્યો હોય.' પરંતુ બીજી માતાએ પણ અતિમુક્તમુનિના કહેલા લક્ષણોવાળા પુત્રોને જન્મ દીધો છે. અતિમુક્તમુનિના વચન અસત્ય કેવી રીતે થયા ? આ શંકાનું સમાધાન અરિષ્ટનેમિ ભગવાન પાસે કરું. આવા વિચારો કરીને રથ પર ચડીને મારી પાસે આવેલ છો. શું દેવકી ! આ વાત સત્ય છે ?"

જવાબમાં દેવકીએ કહ્યું : “હા ભગવાન, આપનું કથન સત્ય છે.”

ભગવાને ફરમાવ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયે ! તે કાળે, તે સમયે ભદ્રીલપુર નામનું નગર હતું, ત્યાં ધન-ધાન્યાદિયુક્ત નાગ નામના ગાથાપતિ રહેતા હતા. તેમની પત્નીનું નામ સુલસા હતું. જ્યારે સુલસા ગાથાપતિ બાળ-અવસ્થામાં હતાં ત્યારે એક ભવિષ્યવક્તા(નેમિત્તિક)એ તેમનાં માતા-પિતાને કહ્યું કે - આ કન્યા મૃતવંધ્યા થશે. (મૃતબાળકોને જન્મ દેવાવાળી)”

ત્યાર પછી તે સુલસા બાલિકાએ બાળવયમાં હરિણગમૈષી દેવની ભક્ત બની ગઈ. તેણે હરિણગમૈષી દેવની પ્રતિમા બનાવી અને પ્રતિદિન સ્નાન આદિ કરીને ભીની સાડી પહેરીને તે પ્રતિમા પાસે ફૂલોના ઢગલા કરવા લાગી અને પોતાના બંને પગના ઘૂંટણને પૃથ્વી પર રાખીને નમસ્કાર કરવા લાગી, આહાર - નિહાર આદિ કાર્ય તે તેના પછી કરતી હતી.

દેવ દ્વારા સંતાનની અદલા બદલી (૨૩) :

સુલસા દ્વારા ભક્તિ એવં બહુમાનપૂર્વક સેવાથી હરિણગમૈષી દેવ પ્રસન્ન થયા. હરિણગમૈષી દેવને સુલસા ગાથાપતિની અનુકંપા માટે સુલસાને અને તમને એક જ સમયે (૨જસ્વલા) ઋતુમતી કરી. પછી તમે બંને એકસમયે ગર્ભધારણ કરતી, એક સાથે ગર્ભનું પાલન કરતી તથા એક સાથે બાળકોને જન્મ દેતી હતી. સુલસાનાં બાળકો મરેલાં થતાં હતાં.

હરિણગમૈષી દેવ, સુલસાની અનુકંપા માટે તેના મૃત બાળકો જન્મે, પણ બાળકોને બંને હાથે ઉપાડીને તમારી પાસે લાવતાં હતાં. એ સમયે તમે પણ નવ માસ સાડા સાત રાત વીત્યા પછી સુંદર અને સુકુમાર પુત્રોને જન્મ દીધો, તમારા પુત્રોને બંને હાથે ઉપાડીને હરિણગમૈષી દેવ સુલસા પાસે રાખી દે છે, એટલે કે દેવકીના અતિમુક્તમુનિના વચન સત્ય છે. આ બધા પુત્રો તમારાં જ છે, સુલસાનાં નથી. આ બધાંને તમે જ જન્મ દીધો છે, સુલસાએ નહિ.

પુત્રની ઓળખાણ - છ મુનિઓને વંદન (૨૪) :

ભગવાન અરિષ્ટનેમિનો જવાબ સાંભળી દેવકીદેવી અત્યંત પ્રસન્ન થયાં અને ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કરીને ત્યાંથી નીકળ્યા, ને જ્યાં છએ અણગારો હતા ત્યાં ગયા. છએ મુનિઓને જોઈને પુત્ર-પ્રેમના કારણે તેમના સ્તનમાંથી દૂધની ધારા વહેવા લાગી. હર્ષને કારણે તેમની

આંખોમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યાં. અત્યંત હર્ષને કારણે શરીર ફૂલવાને કારણે તેની કંચૂકીની દોરી તૂટી ગઈ, અને ભુજાઓ અને આભૂષણો તથા હાથની ચૂડીઓ તંગ થઈ ગઈ. જેવી રીતે વર્ષાની ધારા પડવાથી કદંબ પુષ્પો એકસાથે વિકસિત થઈ જાય છે, તે જ પ્રકારે તેના શરીરના બધા રોમોં પુલકિત થઈ ગયા. તે છએ મુનિઓને અનિમેષ દષ્ટિથી જોતા બહુ વખત સુધી જોયા કરતી અને પછી વંદના-નમસ્કાર કર્યાં.)

છએ મુનિઓને વંદના-નમસ્કાર કર્યા પછી ભગવાન અરિષ્ટનોમિ પાસે આવ્યા અને ભગવાનને ત્રણ વાર આદક્ષિણા - પ્રદક્ષિણા કરીને વંદના-નમસ્કાર કર્યાં. વંદના-નમસ્કાર કરી પોતાના ધાર્મિક રથ પર ચઢી દ્વારિકા નગરીના મધ્યમાંથી કમશઃ પોતાની બહારની ઉપસ્થાન શાળા- (બેઠક)ની નજીક પહોંચી, પછી ધાર્મિક રથથી ઉતારી પોતાના ભવનમાં પ્રવેશ કરી, સુકોમળ શય્યા પર બેઠી.

દેવકીની પુત્રાભિલાષા (૨૫) :

એ સમયે દેવકીપુત્રસંબંધી ચિંતાયુક્ત થઈ અભિલાષિત વિચાર પોતાના મનમાં આ પ્રકારે કરવા લાગી. મેં આકૃતિ, વય અને કાંતિમાં એકસમાન યાવત નળકૂબેરની સમાન પુત્રોને જન્મ દીધાં, પરંતુ સાત પુત્રોમાંથી કોઈ પણ પુત્રની બાળકીડાનો આનંદનો અનુભવ નથી કર્યો. આ કૃષ્ણ પણ મારી પાસે ચરણ-વંદનને માટે છ-છ મહિના પછી આવે છે.

દેવકીનું આર્તધ્યાન :

વાસ્તવમાં તે માતાઓ ધન્ય છે, ભાગ્યશાળી છે કે જેઓ જેની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થઈ બાળકો સ્તનપાન કરવા માટે પોતાની કાલીઘેલી બોલીથી આકર્ષિત કરે છે. અને મમ્મણ શબ્દ કરતા સ્તનમૃગતા લઈ કક્ષ(કાંખ)ના ભાગમાં અભિસરણ કરે છે. પછી તે મુગ્ધ બાળક પોતાની માતા દ્વારા કમળની સમાન કોમળ હાથોથી ઉપાડી પોતાની ગોદમાં બેસાડી દૂધ પીતા પોતાની માતા સાથે કાલીઘેલી શબ્દોમાં વાત કરે છે. અને મીઠી મીઠી બોલી બોલે છે.

‘હું અધન્ય છું, પુણ્યહીન છું, મેં પુણ્ય નથી કર્યું, એટલે અમારી સંતાનની બાળકીડાનો આનંદનો અનુભવ ન કરી શકી.’ આ પ્રકારે દેવકી ખિન્ન હૃદયે આર્તધ્યાન કરવા લાગી.

માતા-પુત્રનો વાર્તાલાપ (૨૬) :

તે આ પ્રકારે ચિંતન કરતી હતી તે સમયે ત્યાં કૃષ્ણ-વાસુદેવ સ્નાનાદિ કરી તથા વસ્ત્રાભૂષણોથી અલંકૃત થઈ દેવકીદેવીના ચરણ-વંદન કરવાને માટે ઉપસ્થિત થયા. તેમણે પોતાની માતાને ઉદાસ એવં ચિંતિત જોયાં. તેમનાં ચરણોમાં નમસ્કાર કરી તે આ પ્રકારે પૂછવા લાગ્યા : “હે માતા ! જ્યારે હું પહેલાં તમારા ચરણ-વંદન કરવા માટે આવતો હતો, ત્યારે મને જોઈને તમારું હૃદય આનંદિત થઈ જતું હતું; પરંતુ આજે તમારું મુખ ઉદાસ અને ચિંતિત દેખાય છે. હે માતા આનું શું કારણ છે ?”

ત્યારે દેવકીદેવીએ કહ્યું : “હે પુત્ર ! મેં આકૃતિ, વય અને કાંતિમાં એક સમાન નળકૂબેરની સદૃશ સુંદર સાત પુત્રોને જન્મ આપ્યો હતો, પરંતુ જો એક પણ બાળકીડાના આનંદનો અનુભવ નથી કર્યો. હે પુત્ર ! તમે પણ મારી પાસે ચરણ-વંદન કરવા માટે છ-છ મહિને આવો છો; એટલે હું અનુભવ કરું છું કે એ માતાઓ ધન્ય છે, પુણ્ય-શાળી છે, એમણે પુણ્યનો બંધ કર્યો છે, જે પોતાના સંતાનની બાળકીડાનો આનંદનો અનુભવ કરતી હોય છે હું અધન્ય છું, અકૃત-પુણ્ય છું, એ જ વાતને વિચારીને આર્તધ્યાન કરું છું”

શ્રીકૃષ્ણનો પ્રયાસ (૨૭) :

માતાની વાત સાંભળીને કૃષ્ણ-વાસુદેવે કહ્યું કે - “હે માતા ! હવે તમે આર્તધ્યાન ન કરો. હું એવો પ્રયત્ન કરીશ કે જેનાથી મારો એક સહોદર નાનો ભાઈ ઉત્પન્ન થશે. એમ કહી અભિલાષિત પ્રિય અને મધુર વચનોથી માતાને વિશ્વાસ અને ધૈર્ય બંધાવ્યું. તેઓ પછી ત્યાંથી નીકળી કૃષ્ણ-વાસુદેવ પૌષધશાળામાં આવ્યા અને જે પ્રકારે અભય-કુમારે અદ્વમ-ભક્ત સ્વીકારીને પોતાના મિત્ર-દેવની આરાધના કરી હતી, એ પ્રકારે કૃષ્ણ-વાસુદેવ અદ્વમ-ભક્ત કરી હરિણગમૈષી દેવની આરાધના કરવા લાગ્યા. આરાધનાથી આકૃષ્ટ હરિણગમૈષી દેવ ત્યાં ઉપસ્થિત થયા અને કૃષ્ણ-વાસુદેવને આ પ્રકારે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે મારું સ્મરણ કેમ કર્યું ? હું ઉપસ્થિત થયો છું, બોલો તમારો શું મનોરથ છે ?” ત્યારે કૃષ્ણ-વાસુદેવે બંને હાથ જોડી દેવને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! મારો એક સહોદર નાનાભાઈનો જન્મ થાય એવી મારી ઈચ્છા છે.”

દેવકીને શુભ સમાચાર (૨૮) :

તેના પછી હરિણગમૈષી દેવે કૃષ્ણ-વાસુદેવને આ પ્રકારે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! દેવલોકના એક દેવ ત્યાંનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને તમારા સહોદર નાનાભાઈ તરીકે જન્મ લેશે અને બાલ્યાવસ્થા પછી યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરીને ભગવાન અરિષ્ટનેમિની પાસે મુંડિત થઈ દીક્ષા લેશે.” હરિણગમૈષી દેવે કૃષ્ણ-વાસુદેવને બે-ત્રણ વાર આ પ્રમાણે કહ્યું અને જે દિશામાંથી આવ્યા હતા, એ જ દિશામાં પાછા ફર્યા.

તેના પછી કૃષ્ણ-વાસુદેવ પૌષધશાળામાંથી નીકળી દેવકીદેવી પાસે આવ્યા અને ચરણ-વંદન કરી તથા દેવકીદેવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે માતા ! મારો એક સહોદર લઘુભાઈ થશે. તમે ચિંતા ન કરો, તમારો મનોરથ પૂર્ણ થશે.” આ પ્રકારે ઈષ્ટ, મનોહર અને મનાનુકૂળ વચનથી માતાને સંતુષ્ટ કરી તે પોતાના સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

ગર્ભપાલન (૨૯) :

કાલાંતરે દેવકીમાતા સુખશય્યા પર સૂતાં હતાં, ત્યારે તેમણે સિંહનું સ્વપ્ન જોયું, સ્વપ્ન પછી જાગૃત થઈને પતિ પાસે સ્વપ્નની વાત કરી, પોતાના મનોરથને પૂર્ણ થવાનો નિશ્ચય સમજીને દેવકીનું મન હૃષ્ટપુષ્ટ થઈ ગયું, તે સુખપૂર્વક ગર્ભનું પાલન કરવા લાગી.

ગજસુકુમાલનો જન્મ (૩૦) :

નવ મહિના સાડાસાત દિવસ વીત્યા પછી દેવકીને પાંડુસમ, બંધુક-પુષ્પ, વાતારસ, પારિજાત તથા ઉદય થવા પર સૂર્યની સમાન પ્રભાવાળા અને બધાની આંખોને સુખ દેવાવાળા અત્યંત કોમળ પાવન સુરૂપ એવં ગજ(હાથી)ના તાળવા સમાન સુકોમળ બાળકને જન્મ દીધો.

જે પ્રમાણે મેઘકુમારના જન્મના સમયે તેમનાં માતા-પિતાએ મહોત્સવ કર્યો, તે પ્રકારે દેવકી અને વાસુદેવે જન્મ-મહોત્સવ કર્યો. તેમને વિચાર આવ્યો કે - ‘આ બાળક ગજના તાળવા સમાન સુકોમળ છે, એટલે તેમનું નામ ‘ગજસુકુમાલ’ રાખવું. આવા વિચારથી માતા-પિતાએ તે બાળકનું નામ ‘ગજસુકુમાલ’ રાખ્યું. ગજસુકુમાલનું બાળપણથી યૌવન સુધી વૃત્તાંત મેઘકુમારની સમાન જાણવું.

સોમિલની પુત્રી સોમા (૩૧) :

તે દ્વારિકા નગરીમાં સોમિલ નામનો એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે ધન-ધાન્યાદિથી સમૃદ્ધ હતો અને ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અર્થવેદ - આ ચારે વેદોમાં સાંગોપાંગ જ્ઞાતા હતો. તે બ્રાહ્મણની પત્નીનું નામ સોમશ્રી હતું. તે અત્યંત સુકુમાર એવં સુરૂપ હતી. તે સોમિલ બ્રાહ્મણની પુત્રી એવં સોમશ્રી બ્રાહ્મણીની અંગજાત સોમા નામની કન્યા હતી. જે સુકુમાર યાવત્ રૂપવતી હતી. અને આકૃતિ તથા લાવણ્યમાં ઉત્કૃષ્ટ હતી. તે સોમા બાલિકા પાંચે ઈન્દ્રિયોથી પરિપૂર્ણ એવં અવયવોથી યથાવત્ સ્થિતિને કારણ ઉત્કૃષ્ટ શરીર-શોભાવાળી હતી.

એક દિવસ સોમા બાલિકા સ્નાનાદિ કરીને તથા વસ્ત્રાભૂષણોથી અલંકૃત થઈ અનેક કુબ્જા દાસીઓથી તથા અન્ય બીજી દાસીઓથી ઘેરાઈને પોતાના ઘરથી નીકળી રાજમાર્ગ પર આવી અને ત્યાં સોનાના દડાથી રમવા લાગી.

ભગવાનનું દ્વારિકામાં પદાર્પણ (૩૨) :

તે કાળ તે સમયે ભગવાન અરિષ્ટનેમિ દ્વારિકા નગરીમાં પધાર્યા. પરિષદ ધર્મ-કથા સાંભળવાને માટે ગયા.

કૃષ્ણ-વાસુદેવ પણ ભગવાનનું આગમન સાંભળી સ્નાન કર્યું અને વસ્ત્રાભૂષણોથી અલંકૃત થઈ પોતાના નાનાભાઈ ગજસુકુમાલની સાથે હાથી પર બેઠા. કરેણ-ફૂલોની માળાથી યુક્ત છત્ર તથા ચામરોથી સુશોભિત કૃષ્ણ-વાસુદેવ દ્વારિકા નગરીની મધ્યથી ભગવાન અરિષ્ટનેમિની સેવામાં જવા માટે નીકળ્યા. કૃષ્ણ-વાસુદેવે રાજમાર્ગમાં રમતી સોમાને જોઈ. તેનું રૂપ, લાવણ્ય અને કાંતિયુક્ત યૌવનને જોઈ કૃષ્ણ-વાસુદેવને અત્યંત આશ્ચર્ય થયું.

સોમા કન્યાની યાચના (૩૩) :

સોમાને જોઈ કૃષ્ણ-વાસુદેવે પોતાના સેવકોને બોલાવી આ પ્રકારે આજ્ઞા આપી : “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે સોમિલ બ્રાહ્મણની પાસે જાઓ અને તેની પોતાની કન્યાની યાચના કરો. તત્પશ્ચાત્ એ સોમા કન્યાને કન્યાઓના અંત:પુરમાં પહોંચાડી દો. તે ગજસુકુમાલની ભાર્યા થશે.” આ આજ્ઞા મળવાથી તે રાજસેવક સોમિલ બ્રાહ્મણની પાસે ગયા અને તે

કન્યાની યાચના કરી. રાજપુરુષોની વાત સાંભળી, સોમિલ બ્રાહ્મણ અત્યંત પ્રસન્ન થયા અને પોતાની કન્યાને લઈ જવાની સ્વીકૃતિ દીધી. રાજપુરુષોએ સોમા કન્યાને લઈ જઈ કન્યાઓની અંતઃપુરમાં રાખી દીધી. અને કૃષ્ણ-વાસુદેવને આ વાતની સૂચના કરી.

ભગવાનનો ધર્મોપદેશ :

કૃષ્ણ-વાસુદેવ દ્વારિકા નગરીની મધ્યથી જતા સહસ્રામ્રવન ઉદ્યાનમાં પહોંચ્યા. ભગવાન અરિષ્ટનેમિને વંદન-નમસ્કાર કર્યા અને ભગવાનની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા. ભગવાને કૃષ્ણ-વાસુદેવ અને ગજસુકુમાલ તથા વિશાળ પરિષદને ધર્મોપદેશ આપ્યો. ધર્મોપદેશ સાંભળી કૃષ્ણ-વાસુદેવ પોતાના ભવન તરફ ચાલ્યા ગયા.

ગજસુકુમાલનો વૈરાગ્ય (૩૪) :

ભગવાનનો ધર્મોપદેશ સાંભળી કૃષ્ણ-વાસુદેવ તો ચાલ્યા ગયા, પરંતુ ભગવાનની વાણી સાંભળી ગજસુકુમાલને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેમણે હાથ જોડીને ભગવાનને નિવેદન કર્યું : “હે ભગવાન ! હું મારા માતા-પિતાને પૂછીને આપની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ.” આ પ્રકારે મેઘકુમારની જેમ ભગવાનને નિવેદન કરી પોતાના ઘરે આવ્યા, અને માતા-પિતાની સમક્ષ પોતાનો અભિપ્રાય પ્રગટ કર્યો. માતા-પિતાએ દીક્ષાની વાત સાંભળી તેમને કહ્યું : “હે વત્સ ! તમે અમને બહુ ઈષ્ટ અને પ્રિય છો, અમે તમારો વિયોગ સહન કરવામાં સમર્થ નથી, હજુ તમારાં લગ્ન પણ નથી થયાં, એટલા માટે તમે પહેલાં લગ્ન કરો. કુળની વૃદ્ધિ થવા પર તમે દીક્ષા ગ્રહણ કરજો.” આ પ્રકારે માતા-પિતાએ ગજસુકુમાલને કહ્યું.

જ્યારે ગજસુકુમાલની વૈરાગ્યની વાત કૃષ્ણ-વાસુદેવે સાંભળી; તો તેઓ તરત ગજસુકુમાલ પાસે આવ્યા અને સ્નેહપૂર્વક ગજસુકુમાલને ભેટ્યા તથા તેમને પોતાના ખોળામાં બેસાડીને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે મારા સહોદર નાનાભાઈ છો, હમણાં દીક્ષા ન લો. હું બહુ ઠાઠમાઠથી તમારો રાજ્યાભિષેક કરીને તમને આ દ્વારિકાનો રાજા બનાવીશ.” કૃષ્ણ-વાસુદેવના આ વચન સાંભળી ગજસુકુમાલ મૌન રહ્યા.

માતા-પિતાથી દીક્ષા હેતુ આગ્રહ :

ત્યાર પછી ગજસુકુમાલે કૃષ્ણ-વાસુદેવ અને તેમનાં માતા-પિતાને ત્રણ વાર આ પ્રકારે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! કામ-ભોગના આધારભૂત

આ સ્ત્રી-પુરુષસંબંધી શરીર મળ, મૂત્ર, કફ, વમન, પિત્ત, શુક અને શોષિતનો ભંડાર છે. આ શરીર અસ્થિર છે, અનિત્ય છે તથા સડન-ગલન અને નષ્ટ થવારૂપ ધર્મથી યુક્ત થવાના કારણે આગળ-પાછળ અવશ્ય નષ્ટ થવાવાળું છે. આ અશુચિનું સ્થાન છે, વમનનું સ્થાન છે, પિત્ત, કફ, શુક એવં શોષિતનો ભંડાર છે. આ શરીર દુર્ગંધયુક્ત મળ, મૂત્ર અને પિત્ત આદિથી પરિપૂર્ણ છે. આ શરીરને પહેલાં અથવા પછી અવશ્ય છોડવું પડશે; એટલે હે માતા-પિતા, હે બંધુવર ! હું આપની આજ્ઞા લઈને ભગવાન અરિષ્ટનેમિની પાસે દીક્ષા લેવા માંગુ છું.”

એક દિવસનો રાજ્યશ્રી અને પ્રવ્રજ્યા (૩૫) :

જ્યારે કૃષ્ણ-વાસુદેવ અને રાજા વસુદેવ તથા દેવકીરાણી ગજસુકુમાલને અનેક પ્રકારનાં અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ વચનોથી પણ સમજાવી ન શક્યાં ત્યારે અસમર્થ થઈને આ પ્રકારે કહ્યું : “હે પુત્ર ! અમે તને એક દિવસ માટે પણ રાજ્યસિંહાસન પર બેસાડી તારો રાજ્યશ્રી જોવા માંગીએ છીએ; એટલે તમે એક દિવસ માટે પણ રાજ્ય-લક્ષ્મીને સ્વીકાર કરો.”

માતા-પિતા અને મોટાભાઈના કહેવાથી ગજસુકુમાલ ચૂપ રહ્યા. એના પછી મોટા સમારોહની સાથે તેનો રાજ્યાભિષેક કર્યો, ગજસુકુમાલના રાજા થવા પર માતા-પિતાએ પૂછ્યું : “હે પુત્ર ! તમારી શું આજ્ઞા છે ?” ગજસુકુમાલે જવાબ આપ્યો : “હું દીક્ષા લેવા માંગુ છું.” ત્યારે ગજસુકુમાલની આજ્ઞાથી દીક્ષાની બધી સામગ્રી મંગાવી મહાબલની જેમ દીક્ષા અંગીકાર કરીને ગજસુકુમાલ અણગાર બની ગયા, તે ઈર્યાસમિતિ આદિથી યુક્ત સર્વ ઈન્દ્રિયોને પોતાને વશ કરી ગુપ્ત બ્રહ્મચારી બની ગયા.

ગજસુકુમાલ અણગાર દ્વારા ભિક્ષુ પ્રતિમા ગ્રહણ (૩૬) :

ત્યાર બાદ તે ગજસુકુમાલમુનિ જે દિવસે દીક્ષા અંગીકાર કરી તે દિવસે દિવસના ચોથા પ્રહરે ભગવાન અરિષ્ટનેમિની પાસે આવીને ત્રણ વાર વિધિપૂર્વક વંદન-નમસ્કાર કર્યા. અને આ પ્રકારે કહ્યું : “હે ભગવાન ! આપની આજ્ઞા હોય તો મારી ઈચ્છા છે કે મહાકાલ સ્મશાનમાં જઈ એક રાત્રિની મહાપ્રતિમા સ્વીકાર કરવા અર્થાત્ સંપૂર્ણશીઘ્ર ધ્યાનસ્થ થઈ ઊભા રહેવા માંગુ છું.”

ભગવાને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ ઊપજે તેમ કરો.”

આ પ્રમાણે ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી તેમણે ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કર્યા. વંદન-નમસ્કાર કરીને સહસ્રામ્રવન ઉદ્યાનથી નીકળી મહાકાલ સ્મશાન પહોંચ્યા. ત્યાં જઈ તેમણે કાયોત્સર્ગ કરવા માટે પ્રાસુક ભૂમિ તથા ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણ પરઠવાને યોગ્ય ભૂમિની પ્રતિલેખના કરી, ત્યાર બાદ કાયાને નમાવીને ચાર આંગુલના અંતરથી બંને પગોને સંકોચીને એક પુદ્ગલ પર દૃષ્ટિ રાખી એક રાત્રિની મહાપ્રતિમા સ્વીકાર કરી ધ્યાનસ્થ ઊભા રહ્યા.

સોમિલનો ક્રોધ (૩૭) :

ગજસુકુમાલ મુનિના સ્મશાનભૂમિમાં જવાના પૂર્વે સોમિલ બ્રાહ્મણ હવનને માટે સમિધા, દર્ભ-કુશ આદિ લાવવા માટે દ્વારિકા નગરીની બહાર નીકળી ગયા હતા; તે સોમિલ બ્રાહ્મણ સમિધા, કુશ, ડાભ અને પત્ર લઈને પોતાના ઘર તરફ જઈ રહ્યા હતા.

સંધ્યા સમયે જ્યારે મનુષ્યોની અવર-જવર ન હોય, ત્યારે સોમિલે મહાકાલ સ્મશાનમાં કાઉસગ્ગ કરીને ધ્યાનમાં ઊભેલા ગજસુકુમાલ-મુનિને તેણે જોયા. તેમને જોતાં જ તેના હૃદયમાં પૂર્વભવનું વેર જાગૃત થયું, તે સ્વગત બોલ્યા - 'અરે આ તો પેલો નિર્લજ્જ, શ્રી કાંતિ આદિથી પરિવર્જિત, મૃત્યુને ઈચ્છવાવાળો ગજસુકુમાલ છે. તે પુણ્યહીન અને દુર્લક્ષણયુક્ત છે. મારી નિર્દોષ દીકરી સોમા, જે યુવાન છે, તેને વિના કારણે જ છોડીને આ સાધુ બની ગયો છે.'

ગજસુકુમાલમુનિના માથા પર અંગારા (૩૮) :

આથી સોમિલ બ્રાહ્મણે વિચાર્યું કે - 'મારા વેરનો બદલો લઉં,' તેણે ચારે દિશામાં જોયું કે કોઈ આવતું-જતું તો નથી ને ! નજીકમાં રહેલા તળાવમાંથી તેણે ભીની માટી લીધી અને ગજસુકુમાલમુનિ પાસે આવ્યા, તેણે મુનિના માથા પર પાળી બાંધી દીધી, સ્મશાનમાં બળી રહેલી એક ચિતામાંથી બળી ગયેલાં લાકડાંના અંગારા લઈને તેણે એક તૂટેલા વાસણમાં ભર્યા. તે બળબળતા અંગારા તેણે ગજસુકુમાલમુનિના માથા પર મૂકી દીધા. પછી તેને કોઈ જોઈ ન લે તેવા ભયથી તે ચારે તરફ જોઈને પોતાની દિશા તરફ ચાલ્યો ગયો.

સોમિલ બ્રાહ્મણ દ્વારા માથા પર મૂકેલા અંગારાથી ગજસુકુમાલ-મુનિના શરીરમાં મહાવેદના ઉત્પન્ન થઈ, તે વેદના અત્યંત દુઃખમય,

જાજવલ્યમાન અને અસહ્ય હતી; છતાં પણ ગજસુકુમાલમુનિ સોમિલ બ્રાહ્મણ પર લેશમાત્ર પણ દ્વેષ ન કરતા સમભાવપૂર્વક વેદના સહન કરવા લાગ્યા. શુભપરિણામ તથા શુભઅધ્યવસાયોથી તથા આત્માના ગુણોને ઘાત કરવાવાળાં કર્મોનો નાશ થવાથી તેમને અપૂર્વકરણમાં પ્રવેશ કર્યો. તેનાથી તેમને અનંત, અનુત્તર, મિથ્યાઘાત, નિરાવરણ, કૃત્સ્ન, પ્રતિપૂર્ણ, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ઉત્પન્ન થયાં. સકલ કર્મોના ક્ષયથી ગજસુકુમાલ-મુનિએ કૃતકૃત્ય બની સિદ્ધપદને પ્રાપ્ત કર્યું. જેનાથી તે લોકાલોકના સર્વપદાર્થોને જ્ઞાનથી બુદ્ધ થઈ. સર્વકર્મોથી છૂટીને પરિનિર્વૃત્ત (શીતલીભૂત) થઈ, શારીરિક અને માનસિક બધાં દુઃખોથી રહિત થવાથી ‘સર્વ દુઃખ પ્રવીણ’ થઈ અર્થાત્ ગજસુકુમાલમુનિ મોક્ષને પ્રાપ્ત થઈ ગયા.

પાંચ દિવ્ય પ્રગટ (૩૯) :

તે સમયે ત્યાં સમીપવર્તી દેવોએ આ ‘ગજસુકુમાલમુનિએ ચારિત્રનું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન કર્યું છે’ એવા વિચારથી પોતાની વૈકિંચશક્તિથી દિવ્ય સુગંધિત આયમન જળ અને પાંચ વર્ણોના અચિત ફૂલો એવં વસ્ત્રોનો વરસાદ કર્યો અને દિવ્ય મધુર ગાયન એવં વાદ્યોના ધ્વનિથી આકાશને વ્યાપ્ત કર્યું.

કૃષ્ણ-વાસુદેવ ભગવાનની સેવામાં ગયા (૪૦) :

ગજસુકુમાલની દીક્ષાના બીજે દિવસે સૂર્યોદય થવા પર સ્નાનાદિ કરીને સર્વ અલંકારોથી અલંકૃત થઈ, હાથી પર બેસી, કરેણ ફૂલોની માળાથી યુક્ત માથા પર છત્ર ધરીને ડાબી-જમણી બાજુ શ્વેત ચામરથી અનેક સુભટોના સમૂહ સાથે કૃષ્ણ-વાસુદેવ દ્વારિકા નગરીના રાજમાર્ગથી નીકળતા ભગવાન અરિષ્ટનેમિની સમીપ જવા માટે નીકળ્યા.

વૃદ્ધ પર અનુકંપા એવં સહયોગ :

દ્વારિકા નગરીના મધ્યમાં જતા કૃષ્ણ-વાસુદેવે એક પુરુષને જોયો, તે બહુ વૃદ્ધ હતો, વૃદ્ધાવસ્થાના કારણે તેમનો દેહ જર્જરિત થઈ ગયો હતો. તે બહુ દુઃખી હતો. તેના ઘરની બહાર, રાજમાર્ગ પર ઈંટોનો એક મોટો ઢગલો હતો. તે વૃદ્ધ તે વિશાળ ઢગલામાંથી એક-એક ઈંટ ઉપાડીને બહારથી પોતાના ઘરની અંદર લાવતો હતો.

તે વૃદ્ધને આવું કાર્ય કરતા જોઈને કૃષ્ણ-વાસુદેવને મનમાં અનુકંપા ઉત્પન્ન થઈ, તેમણે હાથી ઉપર બેઠા-બેઠા જ પોતાના હાથથી એક ઈંટ

ઉપાડીને તેના ઘરમાં રાખી દીધી. કૃષ્ણ-વાસુદેવ દ્વારા આવું કાર્ય જોઈ બધાએ ઈંટોના ઢગલાને ઉપાડીને વૃદ્ધના ઘરમાં રાખી દીધા. આ પ્રકારે કૃષ્ણ-વાસુદેવે માત્ર એક ઈંટ ઉપાડવાથી વૃદ્ધપુરુષનું વારંવાર ચક્કર કાપવાનું કષ્ટ દૂર કરી દીધું.

ગજસુકુમાલ અણગાર વિશે પૃચ્છા :

ત્યાર પછી કૃષ્ણ-વાસુદેવ દ્વારિકા નગરીના મધ્ય ચાલતા જ્યાં ભગવાન અરિષ્ટનેમિ બિરાજતા હતા, ત્યાં પહોંચ્યા અને ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કર્યા. ત્યાર પછી પોતાના નાનાભાઈ નવદીક્ષિત ગજસુકુમાલ અણગારને વંદન-નમસ્કાર કરવા માટે આમતેમ જોવા લાગ્યા, જ્યારે તેમણે ગજસુકુમાલ અણગારને ન જોયા, ત્યારે ભગવાનને પૂછ્યું : “હે ભગવાન ! મારા નાના સહોદર નવદીક્ષિત ગજસુકુમાલ અણગાર ક્યાં છે ? હું તેમને વંદન - નમસ્કાર કરવા માંગુ છું.” ભગવાને કહ્યું : “હે કૃષ્ણ ! ગજસુકુમાલમુનિ જે આત્મ-અર્થને માટે સંયમ સ્વીકાર કર્યો હતો, તેમણે તે આત્માર્થ સિદ્ધ કરી લીધું છે.”

સોમિલ દ્વારા મોક્ષપ્રાપ્તિમાં સહાય :

આ સાંભળી કૃષ્ણ-વાસુદેવ આશ્ચર્યયુક્ત થઈ પૂછ્યું : “હે ભગવાન ! ગજસુકુમાલ અણગારે કંઈ રીતે પોતાનું પ્રયોજન સિદ્ધ કર્યું ?”

ત્યારે ભગવાને કહ્યું : “હે કૃષ્ણ ! કાલે દીક્ષા લીધા પછી ચોથા પ્રહરે ગજસુકુમાલ અણગાર વંદન-નમસ્કાર કરી મારી સામે આ પ્રકારે ઈચ્છા પ્રગટ કરી - ‘હે ભગવાન ! આપની આજ્ઞા હોય તો મહાકાળ સ્મશાનમાં રાત્રિની ભિક્ષુ પ્રતિમાની આરાધના કરવા માંગુ છું.’ હે કૃષ્ણ મેં કહ્યું : ‘જેમ તમને સુખ ઊપજે તેમ કરો.’ આ પ્રકારે આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી ગજસુકુમાલમુનિ મહાકાળ સ્મશાનમાં ગયા અને ધ્યાન ઘરી ઊભા રહ્યા. હે કૃષ્ણ ! તે સમયે ત્યાં એક પુરુષ આવ્યો અને તેણે ગજસુકુમાલમુનિને ધ્યાનસ્થ ઊભા જોયા. જોતાં જ વેરભાવ જાગૃત થયો અને તે ક્રોધથી આતુર થઈ તળાવમાંથી ભીની માટી લાવ્યો અને ગજસુકુમાલ અણગારના માથા પર ચારેબાજુ માટીની પાળ બાંધી. પછી ચિતામાં બળતા ખેરના અત્યંત લાલ અંગારાને એક ફૂટેલા વાસણમાં નાખી ગજસુકુમાલ અણગારના માથા પર રાખી દીધા. જેનાથી મુનિને

અસહ્ય વેદના થઈ, પરંતુ તેના હૃદયમાં તે ઘાતકપુરુષ પ્રતિ થોડો પણ દ્વેષભાવ ન આવ્યો. તે સમભાવપૂર્વક તે ભયંકર વેદનાને સહન કરતા રહ્યા અને શુભપરિણામ એવં શુભઅધ્યવસાયથી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મુક્ત થઈ ગયા. એટલા માટે હે કૃષ્ણ ! ગજસુકુમાલમુનિએ પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી લીધું.”

ભ્રાત્રમુનિનો ઘાતક કોણ ?

ઉપર્યુક્ત વાત સાંભળી વાસુદેવે ભગવાન અરિષ્ટનેમિને પૂછ્યું : “હે ભગવાન ! મૃત્યુને ઈચ્છતા લજ્જાથી રહિત એ પુરુષ કોણ છે, જેણે મારા સહોદર નાનાભાઈ ગજસુકુમાલમુનિનું અકાળમાં જ પ્રાણહરણ કર્યું ?”

ભગવાને કહ્યું : “હે કૃષ્ણ ! તમે તે પુરુષ ઉપર ક્રોધ ન કરો, કેમ કે તે પુરુષે ગજસુકુમાલ અણગારને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવામાં સહાયતા કરી છે.”

આ સાંભળી કૃષ્ણ-વાસુદેવ ભગવાનને પૂછ્યું : “હે ભગવન્ ! તે પુરુષે ગજસુકુમાલ અણગારને કેવી રીતે સહાયતા કરી ?”

ભગવાને કહ્યું : “હે કૃષ્ણ ! મારા ચરણ-વંદન કરવા માટે આવતા હતા. ત્યારે દ્વારિકા નગરીના રાજમાર્ગ પર એક બહુ જ વૃદ્ધ પુરુષને ઈંટના ઢગલાને ઉપાડીને પોતાના ઘરમાં રાખતા હતા તે તમે જોયું, તેના પર અનુકંપા કરી, તમે તેમાંથી એક ઈંટ ઉપાડીને તેના ઘરમાં રાખી. તે જોઈને તમારી સાથેના બધા પુરુષોએ પણ ઈંટો ઉપાડીને તેના ઘરમાં રાખી દીધી. જેનાથી તે વૃદ્ધપુરુષનું દુઃખ દૂર થઈ ગયું. હે કૃષ્ણ ! જે પ્રમાણે તમે તે વૃદ્ધપુરુષની સહાયતા કરી તે પ્રકારે પેલા પુરુષે (સોમિલ) પણ ગજસુકુમાલના લાખો ભવોનાં સંચિત કરેલાં બધાં કર્મોની એકાંત ઉદીરણા કરી તેને સંપૂર્ણ ક્ષય કરવામાં બહુ સહાયતા કરી છે.”

ઓળખાણનો ઉપાય :

આ સાંભળી કૃષ્ણ-વાસુદેવે ભગવાનને ફરી પૂછ્યું : “હે ભગવાન ! હું તે પુરુષને કેવી રીતે ઓળખી શકીશ ?”

ભગવાને કહ્યું : “હે કૃષ્ણ ! દ્વારિકા નગરીમાં પ્રવેશ કરતી વખતે તમને જોઈને જે પુરુષ આયુષ્યની સ્થિતિને પૂર્ણ કરી ઊભા ઊભા જ મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરશે, તે પુરુષને તમે ઓળખી જજો કે તે એ જ પુરુષ છે.”

કૃષ્ણ અને સોમિલની ભેટ (૪૧) :

ત્યાર પછી કૃષ્ણ-વાસુદેવે પ્રભુ અરિષ્ટનેમિને વંદન-નમસ્કાર કરી જ્યાં અભિષેક યોગ્ય હસ્તિરત્ન હતું, ત્યાં પહોંચી, હાથી પર આરૂઢ થઈ અને દ્વારિકા નગરીમાં પોતાનો રાજપ્રસાદ હતો, ત્યાં જવા નીકળ્યા.

સૂર્યોદય થતાં જ સોમિલ બ્રાહ્મણે મનમાં વિચાર્યું કે - 'કૃષ્ણ-વાસુદેવ ભગવાનના ચરણ-વંદન કરવા માટે જશે, ભગવાન તો સર્વજ્ઞ છે, તેનાથી કોઈ વાત ગુપ્ત હોતી નથી. ભગવાને ગજસુકુમાલના મૃત્યુસંબંધી બધી વાત પૂર્ણરૂપથી જાણી લીધી હશે અને કૃષ્ણ-વાસુદેવને કહી દીધી હશે. એ જાણી કૃષ્ણ-વાસુદેવ મને કયા પ્રકારે મોતના ઘાટ ઉતારશે !' એ વિચારથી ભયભીત થઈ સોમિલે ભાગી જવાનો વિચાર કર્યો. પછી તેણે વિચાર્યું કે - 'વાસુદેવ તો રાજમાર્ગથી જ આવશે. એટલે મારા માટે ઉચિત છે કે ગલીના રસ્તે ચાલીને દ્વારિકા નગરીથી નીકળી જાવું' એ વિચારથી તે પોતાના ઘરેથી નીકળ્યો. ગલીના રસ્તે દોડતો જવા લાગ્યો.

કૃષ્ણ-વાસુદેવ પોતાના સહોદર લઘુભ્રાતા ગજસુકુમાલના અકાળ-મૃત્યુના શોકથી વ્યાકુળ થઈ રાજમાર્ગ છોડીને ગલીના રસ્તેથી જઈ રહ્યા હતા, ત્યાં સંયોગવશ સોમિલ બ્રાહ્મણ, કૃષ્ણ-વાસુદેવની સામે આવ્યો.

તે સમયે સોમિલ બ્રાહ્મણ કૃષ્ણને સામે આવતા જોઈ બહુ ભયભીત થઈ ત્યાં ને ત્યાં ઊભો રહ્યો. આયુષ્ય પૂર્ણ થવા પર તે ઊભા ઊભા મૃત્યુને પ્રાપ્ત થયો. જેનાથી તેનું મૃતશરીર ધડામ કરીને ધરતી પર પડી ગયું.

સોમિલના શબની દુર્દશા (૪૨) :

જ્યારે કૃષ્ણ-વાસુદેવ સોમિલ બ્રાહ્મણને મૃત્યુ પામતા જોઈ તે આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યાં : "હે દેવાનુપ્રિયો ! આ એ જ અપ્રાર્થિતપ્રાર્થક નિર્લજ્જ સોમિલ બ્રાહ્મણ છે, જેણે મારા નાનાભાઈ ગજસુકુમાલમુનિને અકાળે કાળનો કોળિયો બનાવી દીધો." એમ કહી તે મૃતસોમિલના પગને રસ્સીથી બંધાવી ચાંડાલો દ્વારા ઘસડાવી નગરની બહાર ફેંકાવી દીધો. અને તે શબ દ્વારા સ્પર્શિત ભૂમિને પાણી નંખાવી ધોવડાવી. પછી ત્યાંથી નીકળી પોતાના ભવનમાં પહોંચ્યા.

ઉપસંહાર (૪૩) :

હે જંબૂ ! સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અંતગડ-દશાના આઠમા અંગના ત્રીજા વર્ગના આઠમા અધ્યયનમાં ઉપરોક્ત ભાવ ફરમાવ્યા છે.

નિરયાવલિકા સૂત્ર

અધ્યયન-૧, વર્ગ -૧ : કાલકુમારની કથા

૧૦ માંડ

કાલકુમારનો પરિચય :

“હે ભગવન્ ! શ્રમણ યાવત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભગવાન મહાવીરના સ્વામીએ ઉપાંગોના પ્રથમ વર્ગ નિરયાવલિકાના ૧૦ અધ્યયન કહ્યાં છે. તો હે ભગવાન! નિરયાવલિકાના પ્રથમ અધ્યયનમાં પ્રભુએ કયા ભાવ ફરમાવ્યા છે ?”

આ રીતે નિશ્ચયથી તે કાળે તે સમયે જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારત-વર્ષમાં ચંપા નામની નગરી હતી. જે ઋદ્ધિ આદિથી સંપન્ન હતી. તેના ઉત્તરપૂર્વ દિશાભાગ(ઈશાન કોણ)માં પૂર્ણ ભદ્રક નામક ચૈત્ય = વ્યંતરાયલન હતું. એ ચંપા નગરીમાં શ્રેણિકરાજાના પુત્ર એવં ચેલણાદેવીના અંગજાત કોણિક નામના રાજા હતા, જે મહામહિમાશાળી હતા. તે કોણિકરાજાને પદ્માવતીરાણી હતી, જે સુકોમળ અંગપ્રત્યંગોવાળી યાવત્ સ્વરૂપવાન હતી. માનવીય ઉપભોગો ભોગવતી વિચરણ કરતી હતી.

એ ચંપા નગરીમાં શ્રેણિકરાજાની રાણી અને કોણિકરાજાની નાની માતા કાલી નામક દેવી હતી, જે સુકુમાર યાવત્ સ્વરૂપવાન હતી. તે કાલીદેવીને કાલ નામનો પુત્ર હતો, જે સુકોમળ અને સ્વરૂપવાન હતો.

કાલકુમાર અને રથમૂસલ સંગ્રામ :

ત્યાર પછી કોઈ એક વખત કાલકુમાર ત્રણ હજાર હાથી, ત્રણ હજાર રથો, ત્રણ હજાર ઘોડા અને ત્રણ કરોડ મનુષ્ય લઈને ગરુડ વ્યૂહમાં અગિયારમા ખંડ-અંશના ભાગીદાર કોણિકરાજાની સાથે રથમૂસલ સંગ્રામ કરવા પ્રવૃત્ત થયો.

કાલીદેવીની ચિંતા :

ત્યારે કુટુંબ જાગરણ કરતાં સમયે કાલીદેવીના મનમાં આ પ્રકારે સંકલ્પ ઊઠ્યો - ‘મારો પુત્ર કાલકુમાર ત્રણ હજાર હાથી આદિને લઈને યાવત્ રથમૂસલ સંગ્રામમાં પ્રવૃત્ત થયો છે, તો તે વિજય પ્રાપ્ત કરશે કે હારી જશે ? એ જીવતો રહેશે કે મૃત્યુને પામશે ? તે શત્રુને પરાજિત કરશે કે નહિ કરે ? શું હું કાલકુમારને જીવિત જોઈ શકીશ ?’ ઈત્યાદિ વિચારોથી ઉદાસ થઈ ગઈ યાવત્ આર્તધ્યાનમાં લીન થઈ ગઈ.

ભગવાનનું પદાર્પણ :

તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું ચંપા નગરીમાં પદાર્પણ થયું. પ્રભુને વંદના-નમસ્કાર કરવા તથા ધર્મોપદેશ સાંભળવા પરિષદ નીકળી, ત્યારે તે કાલીદેવી આ સમાચાર સાંભળી હર્ષિત થઈ અને તેને આ પ્રકારે મનોગતભાવ (વિચાર) ઉત્પન્ન થયો કે - 'નિશ્ચય જ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પૂર્વાનુપૂર્વી કમથી વિહાર કરતાં અહીં પધાર્યા છે, યાવત્ વિચરણ કરે છે. તથારૂપના શ્રમણ ભગવંતના નામમાત્ર સાંભળવાથી મહાન ફળ મળે છે, તો એમની સમીપ પહોંચીને વંદના-નમસ્કાર કરીને યાવત્ એમની પાસેથી વિપુલ અર્થગ્રહણના ફળનું તો કહેવું જ શું ? તેથી હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે જાઉં યાવત્ એમની પર્યુપાસના કરું અને મારા મનમાં રહેલ પ્રશ્ન પૂછું.' આમ વિચાર કરીને એમણે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા, અને આજ્ઞા આપી : "હે દેવાનુપ્રિય ! શીઘ્ર જ ધાર્મિકકાર્યના પ્રયોગમાં લેનારા શ્રેષ્ઠ રથને જોડીને લાવો." કૌટુંબિક પુરુષોએ જોડેલા રથને હાજર કર્યો અને આજ્ઞાનુસાર કાર્ય કરવાની સૂચના આપી.

કાલીનું ભગવાન સમક્ષ નમન :

ત્યાર પછી એ કાલીદેવીએ સ્નાન કર્યું. બલિકર્મ કરીને યાવત્ અલ્પ કિંતુ મહામૂલ્યવાન આભૂષણોથી આભૂષિત થઈને અનેક કુબજા દાસીઓ યાવત્ મહાત્તરક વૃંદથી ઘેરાયેલી અંત:પુરમાંથી નીકળી, નીકળીને જ્યાં બહાર ઉપસ્થાન શાળા હતી, જ્યાં શ્રેષ્ઠ ધર્મયાન હતું ત્યાં આવી, આવીને શ્રેષ્ઠ ધર્મયાન પર આરૂઠ થઈ. તે તેના પરિવારજનો સાથે ચંપા નગરીની મધ્યમાંથી પસાર થઈ. પસાર થઈને તે જ્યાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું ત્યાં આવી. આવીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના છત્રાદિ અતિશયોને જોતાં જ શ્રેષ્ઠ ધાર્મિક રથને રોક્યો. રથને રોકીને એ ધર્મરથ પરથી નીચે ઊતરીને કુબજા આદિ દાસીઓ યાવત્ મહાત્તરક વૃંદથી ઘેરાયેલી જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે ત્યાં આવી. આવીને ત્રણ વાર વંદના કરી. વંદના કરીને ત્યાં જ સ્થિત રહીને નમસ્કાર કરતી વિનયપૂર્વક બંને હાથોને જોડીને પર્યુપાસના કરવા લાગી.

ભગવાનની દેશના :

ત્યાર પછી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કાલીદેવી અને એ વિશાળ પરિષદને ધર્મકથા સાંભળાવી. ધર્મકથાનું વર્ણન 'ઔત્પાતિક સૂત્ર' મુજબ જાણવું જોઈએ. યાવત્ શ્રમણોપાસક અને શ્રમણોપાસિકા આજ્ઞાના આરાધક હોય છે.

કાલીની જિજ્ઞાસાનું સમાધાન :

ત્યાર પછી તે કાલીદેવીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસેથી ધર્મ-શ્રવણ કરીને અને હૃદયમાં ધારણ કરીને હર્ષિત, સંતુષ્ટ યાવત્ વિકસિત હૃદયી થઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને ત્રણ વાર વંદના-નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે ભગવાન ! મારો પુત્ર કાલકુમાર ત્રણ હજાર હાથીઓની સાથે યાવત્ રથમૂસલ સંગ્રામમાં જવા પ્રવૃત્ત થયો છે, તો હે ભગવાન તે વિજયી થશે કે નહિ ? યાવત્ શું હું કાલકુમારને જીવિત જોઈશ ?”

“હે કાલી !” આ પ્રમાણે સંબોધિત કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કાલીદેવીને કહ્યું : “તમારો પુત્ર કાલકુમાર જે ત્રણ હજાર હાથીઓ યાવત્ કોણિકરાજાની સાથે રથમૂસલ સંગ્રામમાં યુદ્ધ કરતા કરતા વીર-વરોને આહત, ભક્તિ, ધાતિત, કરતો દિશાઓને નિસ્તેજ કરતો રથથી રથને ટકરાવતો ચેટકરાજાની સામે આવ્યો. તદનુતર ચેટકરાજાએ કાલ-કુમારને આવતો જોઈ કાલકુમારને જોઈને ક્રોધાધિભૂત થઈને યાવત્ મિસમિસાતા તેણે ધનુષ્યને ઉઠાવ્યું. ધનુષ્ય ઉઠાવીને બાણને હાથમાં લીધું. બાણ લઈને ધનુષ્ય પર બાણ ચડાવ્યું. ચડાવીને એને કાન સુધી ખેંચ્યું. અને ખેંચીને એક જ વારમાં આહત કરીને એને જીવનથી અલગ કરી દે છે, મારી નાખે છે, તેથી હે કાલી ! કાલકુમાર મરણ પામ્યો છે. હવે પછી તેને જીવતો જોઈશ નહિ.”

પુત્રશોકથી અભિભૂત કાલીદેવી :

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું આ કથન સાંભળીને, હૃદયમાં ધારીને કાલીદેવી પુત્રશોકથી ઉદ્વિગ્ન થઈ. કુહાડીથી કાપેલી ચંપકલતાની જેમ ધડામ કરીને સર્વાંગથી પૃથ્વીતલ પર ઢળી પડી. થોડા સમય પછી કાલીદેવી સ્વસ્થ થઈને ઊભી થઈ અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને

વંદના-નમસ્કાર કરે છે. વંદના-નમસ્કાર કરતાં તે આ પ્રમાણે બોલી :
“હે ભગવન્ ! એમ જ છે, જે આપે ફરમાવ્યું છે. આપનું કથન સત્ય છે, યથાર્થ છે, તથ્ય છે, અસંદિગ્ધ છે.”

આ પ્રમાણે કહીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને પુનઃ વંદના-નમસ્કાર કરે છે. વંદના-નમસ્કાર કરીને તે જ શ્રેષ્ઠ ધર્મરથ પર આરૂઢ થઈને જે દિશાથી આવી હતી તે જ દિશામાં ગઈ.

ગૌતમ સ્વામીની જિજ્ઞાસા અને પ્રભુનું સમાધાન :

“હે ભગવાન !” એમ સંબોધન કરીને ગૌતમ સ્વામી મહાવીર ભગવાનને વંદના-નમસ્કાર કરે છે. વંદના-નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું : “હે ભગવાન કાલકુમાર જે ત્રણ હજાર હાથીઓ યાવત્ કોણિકરાજાની સાથે રથમૂસલ સંગ્રામમાં યુદ્ધ કરતાં કરતાં ચેટક-રાજાના એક જ પ્રહારથી જીવનરહિત થઈ મૃત્યુ પામી ક્યાં ઉત્પન્ન થયો છે ?”

“હે ગૌતમ ! ” આ પ્રમાણે સંબોધિત કરીને ભગવાને કહ્યું : “ત્રણ હજાર હાથીઓ યાવત્ યુદ્ધ કરતો તે કાલકુમાર કાલમાસમાં કાળ કરીને ચોથી પંકપ્રભા નામક પૃથ્વીમાં હેમાલ નામે નરકમાં દસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નૈરયિક રૂપમાં ઉત્પન્ન થયો છે.”

“હે ભગવાન ! કાલ ક્યા આરંભથી, ક્યા સમારંભથી, ક્યા આરંભ-સમારંભથી, ક્યા ભોગથી, ક્યા સંભોગ્યથી, ક્યા ભોગસંભોગથી, ક્યા અશુભકર્મના પ્રાગભારથી, કાલમાસમાં કાળ કરીને ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વી યાવત્ નૈરયિક રૂપમાં ઉત્પન્ન થયો ?”

“હે ગૌતમ ! તે કાળે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે ઋદ્ધિ-સિદ્ધિથી ભરપૂર સંપન્ન હતું. તે રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા હતો. તે મહાન હતો. શ્રેણિકરાજાની નંદાદેવી નામે રાણી હતી. તે સુકોમળ યાવત્ વિચરણ કરતી હતી. એ શ્રેણિકરાજાના પુત્ર અને નંદાદેવીનો આત્મજ અભય નામક રાજકુમાર હતો, તે સુકોમળ અને સ્વરૂપવાન હતો. ચિત્તરાજાની જેમ જ અભયકુમાર પણ શામ, દામ, દંડ, ભેદનીતિમાં કુશળ યાવત્ રાજ્યધુરા ધારણ કરવાવાળો હતો.

તે શ્રેણિકરાજાની ચેલણા નામે રાણી હતી, જે સુકોમળ યાવત્ સુખપૂર્વક વિચરણ કરતી હતી.

ચેલણાનું સ્વપ્નદર્શન :

કોઈ એક સમયે ચેલણારાણી શયનગૃહમાં સુખશય્યા પર સૂતા હતાં, ત્યારે પ્રભાવતીદેવીની જેમ સિંહનું સ્વપ્ન જોઈને જાગૃત થઈ, યાવત્ સ્વપ્નપાઠકોને વિદાય કર્યાં, યાવત્ ચેલણાદેવીએ એમનાં વચનોનો સ્વીકાર કર્યો અને જ્યાં તેનું વાસગૃહ હતું ત્યાં પ્રવેશ કર્યો.

ચેલણાનો દોહદ :

ત્યાર પછી એ ચેલણાદેવીને કોઈ એક સમયે ત્રણ માસ પૂરા થતાં આ પ્રકારનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. તે માતાઓ ધન્ય છે, એમના જન્મ, જીવન સફળ છે, જે પોતાના શ્રેણિકરાજા(પોતાના પતિ)ના કલેજાનું માંસ શૂળ પર ચડાવી તેલમાં તળીને અગ્નિમાં શેકીને મદિરા સાથે પ્રસન્ન થતી આસ્વાદન કરતી યાવત્ આપસમાં વહેંચતી દોહદ પૂર્ણ કરે છે.’ ત્યાર પછી એ ચેલણારાણી દોહદ પૂર્ણ ન થવાને કારણે સુકાઈ ગઈ, ભૂખથી પીડિત થઈ ગઈ, માંસરહિત થઈ ગઈ. જિર્ણ અને શીર્ણ શરીરવાળી થઈ ગઈ. નિસ્તેજ દીન, વિમનસ્ક જેવી થઈ ગઈ. મુખ ફિક્કું પડી ગયું. એનાં નેત્રો નીચાં નમી ગયાં અને મુખકમળ મૂરઝાઈ ગયું. યથોચિત પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધમાલા (ફૂલોની ગૂંથેલી માળા) અને અલંકારોની માળા ગ્રહણ ન કરતી હથેળીઓથી મસળેલી કમળની માળાની જેમ આહતમનોરથા, કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યના વિવેકથી રહિત યાવત્ આર્તધ્યાનમાં ડૂબી ગઈ.

ત્યાર બાદ તે ચેલણાદેવીની અંગપરિચારિકાઓએ ચેલણાદેવીને શુષ્ક, ભૂખથી ગ્રસ્ત જેવી યાવત્ ચિંતિત જોઈ, જોઈને જ્યાં શ્રેણિકરાજા હતા, ત્યાં આવે છે. બંને હાથ જોડીને આવર્તન પૂર્વક મસ્તક પર અંજલિ કરીને શ્રેણિકરાજાને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું : “સ્વામી ! ચેલાણાદેવી ખબર નહિ, ક્યા કારણથી શુષ્ક-મુખથી વ્યાપ્ત થઈને યાવત્ આર્તધ્યાનથી યુક્ત રહીને ચિંતિત રહે છે.”

શ્રેણિક દ્વારા કારણ - પૃચ્છા :

ત્યાર પછી તે શ્રેણિકરાજાએ તે અંગ પરિચારિકાઓ પાસેથી આ વાત સાંભળીને મનમાં ધારીને વ્યાકુળ થઈને જ્યાં ચેલણા હતી, ત્યાં આવે છે. આવીને ચેલણાદેવીને સુકાઈ ગયેલી, ભૂખથી વ્યાપ્ત યાવત્ આર્તધ્યાનથી યુક્ત ચિંતા કરતી જુએ છે. જોઈને આ પ્રમાણે કહે છે : “હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે શુષ્ક, ભૂખથી વ્યાપ્ત શરીરવાળા યાવત્ આર્તધ્યાનથી યુક્ત થઈને શા માટે ચિંતા કરી રહ્યાં છો ?”

ચેલણાદેવીએ શ્રેણિકરાજાનાં આ વચનનો આદર ન કર્યો, જાણ્યું પણ નહિ, મૌન જ રહી. ત્યાર પછી શ્રેણિકરાજાએ ચેલણાદેવીને બીજી અને ત્રીજી વાર આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયે ! શું હું તમારા મનની વાત જાણવા માટે અયોગ્ય છું ? જેના કારણે તમે આ રહસ્યને છુપાવો છો ?”

ત્યાર પછી ચેલણાદેવીએ શ્રેણિકરાજાના આ પ્રમાણે બીજી-ત્રીજી વાર કહેવા પર શ્રેણિકરાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે સ્વામિન્ ! એવી તો કોઈ વાત નથી કે જે આપથી છુપાવાય અને જેને આપ સાંભળવાયોગ્ય નથી. અર્થાત્ આપ તેને બધી રીતે સાંભળી શકો છો. હે સ્વામી તે ઉદાર (મહાન) સ્વપ્નના ફળસ્વરૂપ ગર્ભના ત્રીજા માસના અંતમાં મને આ પ્રકારનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો કે - ‘તે માતાઓ ધન્ય છે જે પોતાના પતિના ઉદરાવલીના માંસને પકાવીને, તળીને અને અગ્નિમાં શેકીને મદિરાની સાથે સહર્ષ આસ્વાદન કરતી, બીજાઓને ભાગ આપતી પોતાનો દોહદ પૂર્ણ કરે છે.’ મને પણ આવો જ દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે. પરંતુ હે સ્વામિન્ ! તે દોહદ પૂર્ણ નહિ થવાથી હું સુકાયેલા શરીરવાળી, ભૂખી જેવી યાવત્ ચિંતાગ્રસ્ત થઈ રહી છું.”

શ્રેણિકનું આશ્વાસન :

ત્યાર પછી શ્રેણિકરાજાએ ચેલણાદેવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે ભગ્ન મનોરથ થઈને ચિંતા ન કરો. હું એવો જ પ્રયત્ન કરીશ કે જેથી તમારા દોહદની પૂર્તિ થઈ જાય.” આમ કહીને ચેલણાદેવીને ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય, મનોહર, મનામ, ઉદાર, કલ્યાણ, શિવ, ધન્ય, મંગલ, મિત, મધુર અને સુંદર વાણીથી આશ્વાસન આપે છે. આશ્વાસન આપીને ચેલણાદેવી પાસેથી નીકળીને જ્યાં બહારની ઉપસ્થાનશાળા હતી, ત્યાં આવે છે. આવીને શ્રેષ્ઠ સિંહાસન પર પૂર્વાભિમુખ બેસે છે અને તે દોહદની પૂર્તિ કરવા માટે ઘણા આયો (લાભ) ઉપાયોથી ઔત્પાતિક બુદ્ધિથી વૈનયિકી બુદ્ધિ, કાર્મિક બુદ્ધિથી, પારિણામિક બુદ્ધિથી - આમ ચારે પ્રકારની બુદ્ધિથી વારંવાર વિચાર કરે છે, છતાં પણ એ દોહદના આય, ઉપાય સ્થિતિ અને ઉત્પત્તિને સમજી નથી શકતા. અર્થાત્ દોહદની પૂર્તિ માટે કોઈ ઉપાય તેને સૂઝતો નથી, તેથી શ્રેણિકરાજા ઉત્સાહહીન યાવત્ ચિંતાગ્રસ્ત થઈ જાય છે.

અભયકુમારનું આગમન :

આ બાજુ અભયકુમાર સ્નાન કરીને યાવત્ સમસ્ત અલંકારોથી વિભૂષિત થઈને પોતાના ઘરેથી નીકળે છે અને જ્યાં બહાર ઉપસ્થાનશાળા હતી અને જ્યાં શ્રેણિકરાજા હતા, ત્યાં આવે છે. આવીને શ્રેણિકરાજાના મનને

સંકલ્પથી આહત યાવત્ આર્તધ્યાન કરતા જુએ છે. જોઈને આ પ્રમાણે બોલ્યા : “હે તાત ! પહેલાં જ્યારે પણ મને આવતો જુઓ ત્યારે હર્ષિત યાવત્ તુષ્ટ હૃદયવાળા થતા હતા, પરંતુ આજ કોઈ કારણથી આપ ઉદાસ યાવત્ ચિંતામાં ડૂબેલા છો. તેથી હે તાત ! જો હું આ વાતને સાંભળવા માટે યોગ્ય હોઉં તો આપ આ કારણને છુપાવ્યા વગર જેમનું તેમ સત્ય મને સંદેહરહિત કહો, જેથી હું એ કારણને પાર પામવાનો પ્રયાસ કરું, અર્થાત્ હલ કરવાનો ઉપાય કરું.”

ત્યાર પછી શ્રેણિકરાજાએ અભયકુમારને કહ્યું : “હે પુત્ર ! એવી તો કોઈ વાત નથી, જેને સાંભળવા તમે યોગ્ય ન હો. હે પુત્ર ! તમારી નાનીમાતા ચેલણાદેવીએ તે ઉદાર યાવત્ મહાસ્વપ્ન જોવાને ત્રણ માસ વીતી ગયા પછી યાવત્ ઉદરાવલિના શૂલિત આદિ માંસથી પોતાના દોહદને પૂર્ણ કરે છે, તે ધન્ય છે આદિ. પરંતુ ચેલણાદેવી તે દોહદ પૂરો નહિ થઈ શકવાથી શુષ્ક યાવત્ ચિંતિત છે. તેથી હે પુત્ર ! હું એ દોહદની સંપૂર્તિના ઉપાયો યાવત્ સ્થિતિને નથી સમજી શકતો; તેથી ભગ્ન મનોરથ આર્તધ્યાન કરતો હું યાવત્ ચિંતિત થઈ રહ્યો છું.”

અભયકુમાર દ્વારા પિતાને સાંત્વન :

શ્રેણિકરાજાના ભાવોને સાંભળીને અભયકુમાર બોલ્યા : “હે તાત ! આપ ભગ્ન મનોરથ યાવત્ ચિંતિત ન રહો. હું એવો કોઈ ઉપાય કરીશ કે જેથી મારી નાનીમાતા ચેલણાદેવીના દોહદની પૂર્તિ થઈ જાય.” આમ અભયકુમારે શ્રેણિકરાજાને ઈષ્ટ યાવત્ મધુર વચનોથી સાંત્વના આપી. પછી તે પોતાના ભવનમાં આવ્યો. આવીને ગુપ્ત રહસ્યોને જાણીને પોતાના વિશ્વાસુ પુરુષોને બોલાવીને તેઓને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જાઓ અને વધસ્થાનમાં જઈને વસ્તિપુટક - (પેટનો ભીતરી ભાગ)ની સાથે ભીનું માંસ લાવો.”

તે ગુપ્ત પુરુષ અભયકુમારના આ પ્રમાણે કહેવાથી હર્ષિત અને સંતુષ્ટ થઈ યાવત્ વિનયથી એમનાં વચનોનો સ્વીકાર કરીને ત્યાંથી નીકળ્યા અને જ્યાં વધસ્થાન હતું ત્યાં જઈને ત્યાંથી ભીનું માંસ રક્ત અને વસ્તિપુટકને ગ્રહણ કર્યું. પછી અભયકુમાર પાસે આવ્યા. આવીને બંને હાથ જોડીને યાવત્ એ વસ્તિપુટકને આપે છે.

ત્યાર પછી અભયકુમારે તે રક્ત અને માંસમાંથી થોડો ભાગ કાતરથી કાપીને શ્રેણિકરાજા પાસે આવ્યા. શ્રેણિકરાજાને એકાંતમાં શય્યા પર ઉપર તરફ મુખ કરીને સુવાડી દીધા. સુવાડીને શ્રેણિકરાજાની ઉદરાવલી પર તે

ભીનાં રક્ત અને માંસને ફેલાવી દીધાં અને વસ્તિપુટકને લપેટી દીધા. પછી મહારાણી ચેલણાને મહેલના ઉપરના ભાગમાં એવા સ્થાન પર બેસાડ્યાં કે જ્યાંથી તે આ દૃશ્યને જોઈ શકે. ચેલણાદેવીને બેસાડીને બરાબર નીચે સામેની બાજુ શ્રેણિકરાજાને શય્યા પર ચત્તા સુવાડી દીધા, અને પછી કાતરથી શ્રેણિકરાજાની ઉદરાવલિનું માંસ કાપી કાપીને એક પાત્રમાં રાખ્યું ત્યારે શ્રેણિકરાજા થોડા સમય સુધી બનાવટી મૂર્ચ્છાવસ્થામાં પડ્યા રહ્યા અને તેના થોડા સમય પછી તેમના સાથીઓ સાથે વાત કરવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી અભયકુમારે શ્રેણિકરાજાનું એ ઉદરાવલિનું માંસ લીધું અને ચેલણાદેવીને આપી દીધું. ત્યારે ચેલણાદેવીએ શ્રેણિકરાજાના એ ઉદર-માંસને પકાવીને યાવત્ દોહદને પૂર્ણ કર્યો.

ત્યાર પછી તે ચેલણાદેવી પોતાના દોહદની પૂર્તિ થવાથી સન્માનિત થવાથી અને સંપન્ન થવાથી તે ગર્ભને સુખપૂર્વક વહન કરવા લાગી.

ચેલણાદેવીનો સંકલ્પ :

ત્યાર પછી કોઈ એક સમયે મધ્યરાત્રિના સમયે ચેલણાદેવીના હૃદયમાં વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે - ‘આ બાળકે ગર્ભમાં આવતાં જ પોતાના પિતાના કલેજાનું માંસ ખાધું છે, તેથી આ ગર્ભને નષ્ટ કરી દેવો, પાડી દેવો, ગાળી દેવો અને વિધ્વંસ્ત કરવો એ જ મારે માટે શ્રેયસ્કર થશે.’ આવો નિશ્ચય કરીને ચેલણાદેવીએ તે માટે તેવી ઔષધિઓથી તે ગર્ભને નષ્ટ કરવા, પાડવા, ગાળવા અને વિધ્વંસ્ત કરવા ઈચ્છ્યું, પરંતુ તે ગર્ભ નષ્ટ ન થયો, ન પડ્યો, ન ગળ્યો અને વિધ્વંસ્ત ન થયો.

તેથી ચેલણાદેવી શરીરથી શ્રાન્ત, કલાન્ત, મનથી દુઃખિત તથા શરીર અને મન બંનેથી ખિન્ન થતી અનિચ્છાથી વિવિશતાને કારણે દુઃસહ્ય આર્ત-ધ્યાનથી ગ્રસ્ત થઈને તે ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી.

ત્યાર બાદ તે ચેલણાદેવીએ નવ માસ પૂર્ણ થયા ત્યારે યાવત્ એક સુંદર બાળકને જન્મ આપ્યો. તે પછી ચેલણાદેવીના મનમાં આ પ્રકારે સંકલ્પ ઊઠ્યો કે - ‘આ બાળકે ગર્ભમાં આવતાંની સાથે જ પિતાના ઉદરનું માંસ ખાધું છે, તો બની શકે કે આ બાળક સમવયસ્ક થશે ત્યારે અમારા કુળનો પણ અંત કરવાવાળો થાય, તેથી આ બાળકને કોઈ એકાંત ઉકરડામાં ફેંકાવી દેવું જ શ્રેયસ્કર થશે. આવો વિચાર કરીને તેણે તેની દાસીને બોલાવીને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે જાઓ અને આ બાળકને લઈ જઈને એકાંત ઉકરડામાં ફેંકી આવો.”’

ત્યાર પછી ચેલણાદેવીની આ આજ્ઞા સાંભળીને તે દાસીએ બંને હાથ જોડીને યાવત્ ચેલણાદેવીની આ આજ્ઞાનો વિનયપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો. સ્વીકાર કરીને તે બાળકને હથેળીમાં લઈને તે અશોકવનમાં આવે છે અને બાળકને ઉકરડામાં ફેંકી દે છે. તે બાળકને ઉકરડામાં ફેંકી દીધો ત્યારે તે અશોકવાટિકા પ્રકાશયુક્ત થઈ ગઈ.

શ્રેણિક દ્વારા નિર્ભત્સ્ના :

ત્યાર પછી જ્યારે શ્રેણિકરાજાને આ વાતની ખબર પડી તો તે અશોકવનમાં આવ્યા. આવીને તે બાળકને એકાંતમાં ઉકરડામાં પડેલો જોઈને ક્રોધથી લાલ-પીળા થઈને દાંત કચકચાવીને તે બાળકને પોતાની હથેળીમાં લીધો. લઈને જ્યાં ચેલણાદેવી હતી ત્યાં આવે છે. આવીને ચેલણાદેવીને ઊંચા-નીચા આકોશભર્યા શબ્દથી નિર્ભત્સ્ના કરી અને આ પ્રમાણે બોલ્યા : “તમે મારા પુત્રને એકાંતમાં ઉકરડામાં ફેંકાવી દીધો.” એમ કહીને ઊંચા-નીચા શબ્દોથી ભલું-બૂરું કહી અને શપથ અપાવતાં બોલ્યા : “હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે આ બાળકને અનુક્રમથી સંરક્ષણ કરતાં થકા પાલન-પોષણ કરો.”

શ્રેણિકરાજાએ આ પ્રમાણે કહેવાથી ચેલણાદેવીએ લજ્જિત, પ્રતાહિત અને અપરાધી જેવી થઈને બંને હાથ જોડીને વિનયપૂર્વક શ્રેણિકરાજાના આ આદેશનો સ્વીકાર કર્યો અને અનુક્રમથી તે બાળકની દેખરેખ, લાલન, પાલન અને સંવર્ધન કરવા લાગી.

ત્યાર બાદ તે બાળકને એકાંત ઉકરડા પર ફેંકવાને કારણે એની આંગળીનો અગ્રભાગ કૂકડાની ચાંચથી ક્ષતિગ્રસ્ત થઈ ગયો. જેના કારણે તેની આંગળી પાકી ગઈ અને એમાંથી વારંવાર પરુ અને લોહી નીકળતું હતું. ફળસ્વરૂપ તે બાળક વેદનાથી અભિભૂત થઈને રડતો હતો, ચિલ્લાતો હતો. તે બાળકના રોવાનો અવાજ સાંભળીને શ્રેણિકરાજા બાળક પાસે આવ્યા. તેને હથેળીમાં લીધો અને એની આંગળીને મુખમાં લઈને પરુ અને રક્તને મુખથી ચૂસીને થૂંકી દે છે. આમ કરવાથી તે બાળકને શાંતિનો અનુભવ થાય છે અને તે રડતો શાંત થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે જ્યારે જ્યારે બાળક વેદનાના કારણે રડતો, ચિલ્લાતો ત્યારે ત્યારે રાજા શ્રેણિક તે બાળકની પાસે આવતા અને ખોળામાં લેતા અને તે જ પ્રમાણે તેના પરુ અને રક્તને મુખથી ચૂસીને થૂંકી નાખતા. યાવત્ વેદના શાંત થઈ જવાથી ચૂપ થઈ જતો હતો.

પુત્રનું કોણિક નામકરણ :

ત્યાર પછી માતા-પિતાએ બીજા દિવસે બાળકને ચંદ્ર-સૂર્યનાં દર્શન કરાવ્યાં. યાવત્ બારમા દિવસે આ પ્રમાણે ગુણનિષ્પત્ત નામકરણ કર્યું. આ બાળકને એકાંત ઉકરડામાં ફેંકવાથી એની આંગળીનો અગ્રભાગ કુકકુટ એટલે કે કૂકડાની ચાંચથી ક્ષતિગ્રસ્ત થઈ ગયો હતો; આ કારણે આ બાળકનું નામ કોણિક હો. આ પ્રમાણે કહીને તે બાળકનાં માતા-પિતાએ તેનું નામ કોણિક રાખ્યું. ત્યાર પછી તે બાળકનો જન્મોત્સવ આદિ મનાવ્યા, યાવત્ મોટો થઈને તે મેઘકુમારની જેમ સુખપૂર્વક સમય વ્યતીત કરવા લાગ્યો. આઠ કન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ થયું. યાવત્ આઠ-આઠ વસ્તુઓ પ્રીતિદાન એટલે કે દહેજમાં મળી.

કાલાદિ કુમારોને બોલાવ્યા :

તદનુસાર કોણિકકુમાર શ્રેણિકરાજાના અંતર યાવત્ મર્મને નહિ જાણી શકવાથી કોઈ એક સમયે કાલ આદિ દસ રાજકુમારોને પોતાના ઘરે બોલાવે છે. બોલાવીને આ પ્રમાણે કહે છે કે - “હે દેવાનુપ્રિયો ! શ્રેણિક-રાજાના વ્યાધાતને કારણે (વચ્ચે આવતા હોવાથી) આપણે પોતે રાજ્યશ્રીનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. આથી હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણા માટે આ જ શ્રેયસ્કર છે કે આપણે શ્રેણિકરાજાને બંધનમાં નાખીને રાજ્ય રાષ્ટ્ર, બળ (સૈન્ય), વાહન, કોષ, કોઠાર (ધાન્ય ભંડાર) અને જનપદ (દેશ)ને અગિયાર ભાગોમાં વહેંચી દઈને આપણે સ્વયં રાજ્યશ્રીનો (રાજ્યલક્ષ્મી)નો ઉપભોગ કરીએ અને રાજ્યનું પાલન કરીએ.”

કોણિક રાજા બન્યો :

તે કાલકુમાર આદિ દસ ભાઈઓએ કોણિકના આ કથનને સાંભળીને વિનયપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો. ત્યાર પછી કોણિકકુમાર કોઈ એક સમયે શ્રેણિકરાજાના અંતરને જાણે છે અને જાણીને શ્રેણિકરાજાને બેડીથી બાંધે છે. બાંધીને મોટા સમારોહ સાથે પોતાનો રાજ્યાભિષેક કરાવે છે. જેથી કોણિક સ્વયં રાજા બની ગયો.

થોડા સમય પછી કોણિકરાજા બીજા એક સમયે સ્નાન કરીને યાવત્ અલંકારોથી વિભૂષિત થઈને ચેલણાદેવીનાં ચરણોમાં વંદના કરવા માટે પહોંચે છે. ત્યારે તે ચેલણાદેવીને મનના સંકલ્પથી યાવત્ આર્તધ્યાન કરતી

જુએ છે. જોઈને ચેલણાદેવીનાં ચરણોમાં વંદના કરે છે. વંદના કરીને ચેલણાદેવીને આ પ્રમાણે કહે છે : “હે માતા ! એવું શું કારણ છે કે તમારા ચિત્તમાં સંતોષ, ઉત્સાહ, હર્ષ અને આનંદ નથી. જ્યારે હું સ્વયં રાજ્યશ્રીનો ઉપભોગ કરતો યાવત્ સમય વ્યતીત કરી રહ્યો છું. અર્થાત્ મારા રાજા થવાથી શું આપને સારું નથી લાગી રહ્યું ?”

કોણિક-ચેલણા સંવાદ :

ત્યારે ચેલણાદેવીએ કોણિકરાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે પુત્ર ! મારા ચિત્તમાં સંતોષ, ઉત્સાહ, હર્ષ અથવા આનંદ કેવી રીતે હોઈ શકે ? જ્યારે કે તમે તમારા દેવરૂપ, ગુરુતુલ્ય, અત્યંત સ્નેહાનુરાગયુક્ત પિતા શ્રેણિકરાજાને બંધનમાં નાખીને તમારો મહાન રાજ્યાભિષેક કરાવ્યો છે.” આ સાંભળીને રાજા કોણિક ચેલણાદેવીને આ પ્રમાણે કહે છે : “હે માતા ! આ શ્રેણિકરાજા તો મારી ઘાત ઈચ્છવાવાળા છે અને મારું મરણ અને બંધન ઈચ્છવાવાળા છે, તેથી મને દુઃખ દેવાવાળા છે. તે મારા પર અત્યંત સ્નેહ અને અનુરાગથી અનુરક્ત કેવી રીતે હોઈ શકે ?”

ત્યાર પછી ચેલણાદેવીએ કોણિકને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે પુત્ર ! જ્યારે તું મારા ગર્ભમાં આવ્યો હતો અને ત્રણ મહિના પૂરા થયા હતા ત્યારે મને આ પ્રમાણે દોહદ ઉત્પન્ન થયો કે - તે માતાઓ ધન્ય છે... યાવત્ દાસીઓ પાસે મેં તને ઉકરડા પર ફેંકાવી દીધો... આદિ યાવત્ જ્યારે પણ તમે વેદનાથી પીડિત થતા અને રોતા-ચિલ્લાતા ત્યારે શ્રેણિકરાજા તમારી આંગળી મુખમાં લેતા અને પરુ અને રક્ત ચૂસતાં ત્યારે તમારું રોવાનું બંધ થતું. તમે ચૂપ, શાંત થઈ જતાં. એટલે મેં કહ્યું : હે પુત્ર ! શ્રેણિકરાજા તમારા પ્રતિ અત્યંત સ્નેહાનુરાગથી યુક્ત છે.”

શ્રેણિકરાજા ચેલણાદેવીના મુખેથી આખો વૃત્તાંત સાંભળીને હૃદયમાં ધારણ કરીને ચેલણાદેવીને આ પ્રમાણે કહે છે - “હે માતા ! દેવસમાન, ગુરુજનસમાન અને અત્યંત અનુરાગ રાખવાવાળા એવા પિતા શ્રેણિકરાજાને કેદખાનામાં નાખીને મેં અત્યંત દુષ્ટ કાર્ય કર્યું છે. આથી હું હમણાં જાઉં છું અને સ્વયં મારા હાથેથી રાજા શ્રેણિકની બેડીને કાપું છું.” આ પ્રમાણે કહીને પોતાના હાથમાં પરસુ (કુહાડી) લીધી અને શીઘ્રતાથી કેદખાનાની તરફ ચાલ્યા.

શ્રેણિકનું મૃત્યુ :

રાજા શ્રેણિકે હાથમાં પરશુ (કુહાડી) લઈને કોણિકકુમારને પોતાની તરફ આવતો જોયો, તો મનમાં વિચાર કર્યો કે - 'આ કોણિકકુમાર અપ્રાર્થિત-(મોત)ની પ્રાર્થના કરવાવાળા યાવત્ લજ્જા, કીર્તિ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મીથી પરિવર્જિત હાથમાં કુહાડી લઈને મારી તરફ શીઘ્રતાથી આવી રહ્યો છે. ન જાણે તે મને કયા મોતથી મારશે ?' આ વિચારથી ભયભીત થઈને રાજા શ્રેણિકે તાલપુટ નામનું વિષ પોતાના મુખમાં મૂકી દીધું.

ત્યાર પછી શ્રેણિકરાજાના તાલપુટ વિષને મુખમાં નાખતાં જ એક મુહૂર્તમાં તે વિષ આખા શરીરમાં વ્યાપ્ત થઈ ગયું. પરિણામસ્વરૂપ રાજા નિષ્પ્રાણ, નિશ્ચેષ્ટ અને નિર્જીવ થઈને પડી ગયા.

કોણિકનો શોક અને ચંપાગમન :

તત્પશ્ચાત્ શ્રેણિકરાજા જ્યાં કેદખાનું હતું, ત્યાં આવે છે. આવીને શ્રેણિકરાજાને નિષ્પ્રાણ નિશ્ચેષ્ટ અને નિર્જીવ જુએ છે. જોઈને પિતાના મરણજન્ય અસહ્યકષ્ટથી આકાંત થઈને તીક્ષ્ણ કુહાડાથી કાપેલા ચંપકવૃક્ષની જેમ ધડામથી ભૂમિ પર પડી જાય છે. થોડા સમય પછી કોણિકકુમાર આશ્ચસ્ત-મૂર્છારહિત થયા. બાદ રોતાં રોતાં કરુણાજનક શબ્દથી આર્તનાદ કરતા, શોક કરતા વિલાપ કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા : “હું અધન્ય છું. પુણ્યહીન છું. પાપી છું. મેં ખરાબ કાર્ય કર્યું છે. જે દેવગુરુ સમાન પરમ ઉપકારી અને સ્નેહાનુરાગથી અનુરક્ત મારા પિતા રાજા શ્રેણિકને બંધનમાં નાખ્યા. મારા કારણે જ આમનું મૃત્યુ થયું છે.” આવું કહીને ઐશ્વર્યશાળી પુરુષો તલવર યાવત્ સંધિપાલોની સાથે રુદન, આર્કન, શોક અને વિલાપ કરતો થકો મહાન ઋદ્ધિ, સત્કાર અને અભ્યુદયની સાથે શ્રેણિકરાજાના નિહારણ (દાહસંસ્કાર) કરે છે અને અનેક લૌકિક મૃતક્રિયાઓ કરે છે.

ત્યાર પછી કોણિકકુમાર આ મહામાનસિક દુઃખોથી દુઃખી થવાને કારણે કોઈ એક સમયે અંત:પુર, પરિવાર, ભંડોપકરણ, વસ્ત્ર, પાત્રાદિની સાથે રાજગૃહીથી નીકળ્યા. નીકળીને જ્યાં ચંપા નગરી હતી ત્યાં આવ્યા. ત્યાં વિપુલ ભોગોને ભોગવતો થોડા સમય પછી શોકથી રહિત થઈ ગયો.

તે પછી કોણિકરાજા કોઈ એક સમયે કાલ આદિ કુમારોને બોલાવે છે. યાવત્ જનપદના અગિયાર વિભાગ કર્યા અને તેઓને કાલ આદિ કુમારોમાં વહેંચી દીધા તથા કોણિક પોતે તેના હિસ્સામાં આવેલ રાજ્ય પર સુખપૂર્વક પ્રજાપાલન કરતો થકો રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

વેહલ્લકુમારની કીડા :

તે ચંપા નગરીમાં શ્રેણિકરાજાનો પુત્ર ચેલણાદેવીનો આત્મજ કોણિકરાજાનો સહોદર નાનાભાઈ વેહલ્લ નામક કુમાર હતો. તે સુકુમાર યાવત્ સુરૂપ હતો.

તે વેહલ્લકુમારને રાજા શ્રેણિકે પોતાની જીવિતાવસ્થામાં જ સેયનક નામનો ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરવાળો હાર આપ્યા હતા. તે વેહલ્લકુમાર સેયનક હાથી પર આરૂઢ થઈને તેના અંત:પુર પરિવારની સાથે ચંપા નગરીની વચ્ચોવચ્ચ થઈને નીકળતો અને નીકળીને ગંગા નદીમાં બરાબર સ્નાન કરવા માટે ઊતરતો હતો. ત્યાર પછી તે સેયનક ગંધહસ્તી વેહલ્લકુમારની રાણીઓને સૂંઢથી પકડતો. પકડીને કોઈને પીઠ પર બેસાડતો કોઈને કંધા પર બેસાડતો, કોઈને કુંભસ્થળ પર રાખતો, કોઈને મસ્તક પર બેસાડતો, કોઈને દંતમૂશળો પર રાખતો. કોઈને સૂંઢમાં લઈને ઝુલાવતો, કોઈને દાંતની વચ્ચે લેતો કોઈને સૂંઢમાં પાણી ભરીને એવા કુવારાથી સ્નાન કરાવતો. તો કોઈને અનેક પ્રકારની કીડાઓથી કીડિત કરતો સંતુષ્ટ કરતો હતો.

ત્યારે ચંપા નગરીના શૃંગાટક (શીંગોડાના આકારનો માર્ગ), જ્યાં ત્રણ રસ્તા મળે તેવી ત્રિક, ચોક, ચબૂતરો, રાજમાર્ગ અને માર્ગમાં ઘણા લોકો એકબીજાને આ પ્રમાણે કહેતાં, બોલતાં યાવત્ પ્રરૂપિત કરતાં કે - ‘હે દેવાનુપ્રિયો ! વેહલ્લકુમાર સેયનક ગંધહસ્તી દ્વારા પોતાના અંત:પુર પરિવારની સાથે અનેક પ્રકારની કીડા કરે છે. વાસ્તવમાં વેહલ્લકુમાર જ રાજ્યશ્રીનો પ્રત્યક્ષ સુંદર ફળનો અનુભવ કરી રહ્યો છે, નહિ કે રાજા કોણિક.

પદ્માવતીનો વિચાર :

ત્યાર પછી પદ્માવતીદેવીને આ પ્રમાણેનો વૃત્તાંત સાંભળીને મનમાં એવો વિચાર-ઉપદેશ થયો કે - ‘નિશ્ચય જ વેહલ્લકુમાર સેયનક ગંધહસ્તી દ્વારા યાવત્ અનેક પ્રકારની કીડાઓ કરે છે, તેથી તે જ વાસ્તવમાં રાજશ્રીનો ફળ ભોગવી રહ્યો છે, કોણિકરાજા નહિ. તેથી અમારા માટે આ રાજ્ય યાવત્ જનપદ શું કામના ? આથી મારા માટે એ જ શ્રેયસ્કર છે કે હું કોણિકરાજાને આ વિષયમાં નિવેદન કરું.’ આમ વિચારીને જ્યાં કોણિકરાજા હતા ત્યાં આવે છે. આવીને બંને હાથ જોડીને યાવત્ આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું : “હે સ્વામિન્ ! ખરેખર જ વેહલ્લકુમાર સેયનક ગંધહસ્તીની સાથે

યાવત્ અનેક પ્રકારની ક્રીડાઓ કરે છે. આથી હે સ્વામિન્ ! જો આપણી પાસે સેચનક ગંધહસ્તી નથી તો આ રાજ્ય યાવત્ જનપદ શા કામના ?

હાર-હાથીની માગણી :

કોણિકરાજાએ પદ્માવતીના આ કથનનો આદર ન કર્યો, એને સાંભળ્યું નહિ અને મૌન રહ્યા. તત્પશ્ચાત્ પદ્માવતીએ વારંવાર કોણિકરાજાને આજ વિનંતી કરી. પદ્માવતી દ્વારા વારંવાર આ વાતને દોહરાવવાથી કોણિકરાજાએ કોઈ એક સમયે વેહલ્લકુમારને બોલાવ્યો અને બોલાવીને તેની પાસેથી સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર માગ્યા.

ત્યારે વેહલ્લકુમારે કોણિકરાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે સ્વામિન્ ! શ્રેણિકરાજાએ તેના જીવનકાળમાં જ મને આ સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર આપ્યો હતો. આથી હે સ્વામિન્ ! જો આપ રાજ્ય ચાહતા હો તો જનપદનો અડધો ભાગ મને આપી દો, તો હું સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરવાળો હાર આપી દઈશ.” કોણિકરાજાએ વેહલ્લકુમારના આ કથનનો સ્વીકાર ન કર્યો, એની પર ધ્યાન ન આપ્યું અને વારંવાર સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરવાળા હારની માગણી કરી.

ચેટકના શરણમાં :

ત્યાર પછી વેહલ્લકુમારના મનમાં આ વિચાર આવ્યો કે - “કોણિકરાજા મારી પાસેથી વારંવાર સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરના હારની માગણી કરી રહ્યા છે. આથી તે મારી પાસેથી છીનવી લેવાની ઈચ્છા કરે છે, ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા છે, ઝૂંટવી લેવા ઈચ્છે છે. આથી મારા માટે આ જ શ્રેયસ્કર છે કે જ્યાં સુધી કોણિકરાજા મારી પાસેથી સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર છીનવી ન લે, ગ્રહણ ન કરે, ઝૂંટવી ન લે. તેની પહેલાં જ સેચનક ગંધહસ્તી, અઢાર સેરનો હાર, અંત:પુર - પરિવારની સાથે સર્વ ભંડોપકરણોને લઈને ચંપા નગરીથી નીકળીને વૈશાલી નગરીના રાજા નાના ચેટકની પાસે જઈને રહું.” આવું વિચાર કરીને તે કોણિકરાજાના અંતરને યાવત્ એમની ઉપસ્થિતિને જોતો થકો રહેવા લાગ્યો.

ત્યાર પછી કોઈ એક દિવસ વેહલ્લકુમારે કોણિકરાજાની અનુપસ્થિતિને જાણી અને સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર તથા અંત:પુર-પરિવાર સહિત ગૃહોપયોગી સાધનોને લઈને ચંપા નગરીથી નીકળ્યો. નીકળીને જ્યાં વૈશાલી નગરી હતી, ત્યાં આવ્યો. આવીને એના નાના ચેટકરાજાનો આશ્રય લઈને ત્યાં રહેવા લાગ્યો.

કોણિકનું દૂતને મોકલવું :

ત્યાર પછી કોણિકને આ વાતની જાણ થવાથી કે મને જાણ કર્યા વિના જ વેહલ્લકુમારે સેયનક ગંધહસ્તી, અઢાર સેરવાળો હાર તથા અંત:પુર સહિત ગૃહસ્થીના ભંડોપકરણને લઈને યાવત્ તે ચેટકની પાસે જઈને રહી ગયો છે, તેથી મારા માટે ઉચિત છે કે હું દૂત મોકલીને હાથી અને હાર મંગાવી લઉં.’ એમ વિચારી તે દૂતને બોલાવે છે. બોલાવીને આમ કહે છે : “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે વૈશાલી નગરીમાં જાઓ અને ત્યાં આર્ય ચેટકરાજાને બંને હાથ જોડીને યાવત્ જય-વિજય શબ્દોથી વધાવીને આ પ્રમાણે નિવેદન કરવું : ‘હે સ્વામિન્ ! કોણિકરાજા વિનંતી કરે છે કે - ‘વેહલ્લકુમાર કોણિકરાજાને જણાવ્યા વગર જ સેયનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર લઈને અહીં આવી ગયા છો. આથી આપ કોણિકરાજા પર અનુગ્રહ કરીને સેયનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર કોણિકરાજાને પરત મોકલી દો અને વેહલ્લકુમારને પણ મોકલી દો.”

“તે પછી તે દૂત રાજા કોણિકનાં કહેલાં વચનોનો સ્વીકાર કરીને આપની પાસે ચાલ્યો આવ્યો છે, તેથી આપ હાર અને હસ્તીની સાથે વેહલ્લકુમારને પાછા મોકલી દો.”

ચેટકરાજાનો ઉત્તર :

આ સાંભળીને ચેટકરાજાએ તે દૂતને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! જેવી રીતે રાજા કોણિક શ્રેણિકરાજાના પુત્ર ચેલણારાણીના આત્મજ અને મારા દોહિત્ર છે, તેવી જ રીતે વેહલ્લકુમાર પણ શ્રેણિકરાજાના પુત્ર ચેલણારાણીના આત્મજ અને મારા દોહિત્ર છે. શ્રેણિકરાજાએ પોતાની જીવિતાવસ્થામાં જ વેહલ્લકુમારને સેયનક હાથી અને અઢાર સેરવાળો હાર આપ્યા હતા; તેથી જો કોણિકરાજા વેહલ્લકુમારને રાજ્ય, રાષ્ટ્ર અને જનપદનો અડધો ભાગ આપી દે તો હું હાથી અને હાર સાથે વેહલ્લકુમારને મોકલી દઈશ.” આ પ્રમાણે કહીને ચેટકરાજાએ તે દૂતને આદર-સત્કાર સાથે વિદાય કર્યો.

ચેટકરાજા પાસેથી વિદાય લઈને તે દૂત ચાર ઘંટાવાળો રથ હતો ત્યાં આવ્યો. આવીને એ રથ પર ચઢ્યો અને વૈશાલી નગરીની વચ્ચેથી પસાર થઈને શાતાકારી જગ્યાઓમાં વિશ્રામ કરતો પ્રાત:કાલીન ભોજન કરતો ચંપાપુરી નગરીમાં પહોંચ્યો. ચંપા નગરીમાં પહોંચીને રાજા કોણિકની

સામે ઉપસ્થિત થયો અને તેમને જય-વિજયથી વધાવીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું : “હે સ્વામિન્ ! ચેટકરાજાએ આ પ્રમાણે ફરમાવ્યું છે કે, ‘જેવી રીતે કોણિકરાજા શ્રેણિકરાજાના પુત્ર, ચેલણારાણીના આત્મજ અને મારા દોહિત્ર છે, તેવી જ રીતે વેહલ્લકુમાર પણ શ્રેણિકરાજાના પુત્ર, ચેલણારાણીના આત્મજ અને મારા દોહિત્ર છે.’” ઇત્યાદિ સર્વ કથન ત્યાં સુધી કહી દેવું કે અને વેહલ્લકુમારને મોકલી દઈશ. હે સ્વામિન્ ! ચેટકરાજાએ સેચનક હાથી અને હાર આપ્યા નથી અને નથી વેહલ્લકુમારને મોકલ્યો.

કોણિકનું બીજું વાર દૂતને મોકલવું :

ત્યાર પછી કોણિકરાજાએ બીજું વાર દૂતને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે વૈશાલી નગરીમાં જાઓ, ત્યાં જઈને મારા નાના ચેટકરાજાને યાવત્ આ પ્રમાણે કહો - ‘હે સ્વામિન્ ! રાજા કોણિક આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરે છે કે, જે કાંઈ પણ રત્ન પ્રાપ્ત થાય છે તે બધું રાજકુલાનુગામી એટલે કે રાજાના અધિકારમાં હોય છે.’ રાજા શ્રેણિકે રાજયશાસન કરતાં, પ્રજાનું પાલન કરતાં સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર આ બંને રત્ન પ્રાપ્ત કર્યા હતા. જેથી હે સ્વામિન્ ! આપ રાજયકુળ પરંપરાગત મર્યાદાનો ભંગ નહિ કરીને સેચનક હસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર આ બંને રત્ન કોણિકરાજાને પાછા આપી દો અને વેહલ્લકુમારને પણ મોકલી દો.”

ત્યારે તે દૂત કોણિકરાજાની આજ્ઞાને સાંભળી વૈશાલી પહોંચીને રાજા ચેટકને જય-વિજય ઘોષથી વધાવીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું : “હે સ્વામિન્ ! કોણિક રાજાએ પ્રાર્થના કરી છે કે - ‘જે કાંઈ પણ રત્ન હોય છે તે રાજકુલાનુગામી હોય છે યાવત્ આપ સેચનક ગંધહસ્તી, અઢાર સેરવાળો હાર અને વેહલ્લકુમારને મોકલી દો.’”

પછી ચેટકરાજાએ દૂતને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ કોણિકરાજા શ્રેણિકના પુત્ર ચેલણાદેવીના અંગજ છે, એમ પૂર્વે કહ્યું છે, તેમ કહી દેવું જોઈએ. યાવત્ વેહલ્લકુમારને મોકલી દઈશ.” આવું કહીને તે દૂતને સત્કાર અને સન્માન સાથે વિદાય કરી દે છે.

ત્યાર પછી તે દૂતે યાવત્ કોણિકરાજાને જય-વિજય ઘોષથી વધાવીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું. ચેટકરાજાએ ફરમાવ્યું છે. “હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ કોણિકરાજા શ્રેણિકરાજાના પુત્ર, ચેલણાદેવીના અંગજ છે એમ જ

વેહલ્લકુમાર પણ છે. યાવત્ રાજ્યાદિનો અડધો ભાગ આપ્યા પછી જ કુમાર વેહલ્લને મોકલીશ. આથી હે સ્વામિન્ ! ચેટકરાજાએ સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરનો હાર આપ્યા નથી અને વેહલ્લકુમારને પણ મોકલ્યા નથી.”

કોણિકનું ત્રીજું વાર દૂતને મોકલવું :

ત્યારે કોણિકરાજાએ તે દૂત દ્વારા ચેટક રાજાના ઉત્તરને સાંભળીને ક્રોધાભિભૂત થઈ યાવત્ દાંતને કચકચવતો પુનઃ ત્રીજું વાર દૂતને બોલાવ્યો અને બોલાવીને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે વૈશાલી નગરીમાં જાઓ અને ડાબા પગથી ચેટકરાજાની પાદપીઠને ઠોકર મારીને ભાલાની અણીથી આ પત્ર આપવો. પત્ર દઈને ક્રોધિત યાવત્ દાંત કચકચાવતો ભૂકુટિ તાણીને કપાળમાં ત્રણ સળ પાડીને ચેટકરાજાને આ પ્રમાણે કહેવું : “અરે અપ્રાર્થિક-પાર્થિક (અકાલ મૃત્યુ ઇચ્છવાવાળા), ખરાબ પરિણામવાળા, નિર્લજ્જ રાજા ચેટક ! તને કોણિકરાજા આજ્ઞા આપે છે કે - “સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરવાળો હાર મને પાછો આપી દે અને વેહલ્લકુમારને મારી પાસે મોકલી દે, અન્યથા યુદ્ધ માટે તૈયાર થઈ જા. રાજા કોણિક બલ (સેના), વાહન અને સેનાની સાથે યુદ્ધ માટે સજ્જ થઈને શીઘ્ર આવી રહ્યો છે.”

યુદ્ધની ચેતવણી :

ત્યારે તે દૂતે હાથ જોડીને રાજા કોણિકની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરીને યાવત્ ચેટકરાજા પાસે આવીને એમને જય-વિજયથી વધાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે સ્વામિન્ ! આ તો મારી વિનય પ્રતિપત્તિ છે કિંતુ કોણિકરાજાની આ આજ્ઞા છે કે ડાબા પગથી ચેટકરાજાની પાદપીઠને ઠોકર મારીને ક્રોધિત થઈને ભાલાની અણીએ આ પત્ર આપવો ઇત્યાદિ. સેના આદિ સહિત તેઓ શીઘ્ર જ અહીં આવે છે.”

તે ચેટકરાજા દૂતના મોઢેથી આ પ્રમાણે સાંભળીને ક્રોધાભિભૂત થઈને યાવત્ ભૂકુટિ ચઢાવીને આ પ્રમાણે બોલ્યા : “હું કોણિકરાજાને સેચનક અને અઢાર સેરવાળો હાર નહિ મોકલાવું અને ન તો વેહલ્લકુમારને મોકલીશ. પરંતુ યુદ્ધ માટે તૈયાર છું.” એવું કહીને તે દૂતનો અસત્કાર કરીને, અસન્માન કરીને અને અપમાન કરીને પાછલા દ્વારથી કાઢી મૂક્યો.

તત્પશ્ચાત્ કોણિકરાજાએ દૂતનું કથન સાંભળીને ક્રોધિત થઈને કાલ આદિ દસ કુમારોને બોલાવ્યા અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું :

“હે દેવાનુપ્રિયો ! મને જણાવ્યા વગર જ વેહલ્લકુમાર સેચનક ગંધ-હસ્તી, અઢાર સેરવાળો હાર અને અંત:પુર પરિવાર સહિત ગૃહસ્થોચિત ભંડોપકરણોને લઈને ચંપા નગરીથી નીકળ્યો, અને નીકળીને વૈશાલીમાં ચેટકરાજા પાસે જઈને રહેવા લાગ્યો છે. મેં સેચનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરવાળા હારને લાવવા માટે દૂતને મોકલ્યો. ચેટકરાજાએ હાર, હાથી અને વેહલ્લકુમારને મોકલવાનો ઈન્કાર કર્યો, અને મારા ત્રીજા દૂતને અસત્કારિત, અસન્માનિત અને અપમાનિત કરીને પાછળના દરવાજેથી બહાર કાઢી મૂક્યો. તેથી હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે એવું કરવું જોઈએ કે આપણે રાજા ચેટકનો નિગ્રહ કરીએ.” આ સાંભળીને તે કાલ આદિ દસ કુમારોએ રાજા કોણિકની આ વાતનો વિનયપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો.

યુદ્ધની તૈયારી :

ત્યાર પછી કોણિકરાજા કાલ આદિ દસ કુમારોને આ પ્રમાણે કહે છે : “હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે લોકો પોત-પોતાના રાજ્યમાં જાઓ. ત્યાં સ્નાન યાવત્ માંગલિક કૃત્ય કરીને હાથી પર આરૂઢ થઈને પ્રત્યેક અલગ અલગ ત્રણ હજાર હાથીઓ, ત્રણ હજાર રથો, ત્રણ હજાર ઘોડાઓ અને ત્રણ કરોડ મનુષ્યો(સૈનિકો)ની સાથે સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ, વૈભવ યાવત્ સજ્જથ્થને દુંદુભિ ઘોષની સાથે પોત-પોતાનાં નગરોમાંથી નીકળીને મારી પાસે આવો.”

ત્યાર પછી તે કાલ આદિ દસ કુમારોના આવ્યા પછી કોણિકરાજા તેના કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે અને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહે છે : “હે દેવાનુપ્રિયો ! શીઘ્રાતિશીઘ્ર આભિષેક્ય હસ્તીરત્નને સુસજ્જ કરીને ઘોડા, હાથી, રથ અને ચતુરંગિણી સેનાને યુદ્ધ માટે તૈયાર કરો. મારી આજ્ઞાનુસાર તૈયારી કરીને મને સૂચિત કરો.” યાવત્ રાજાજ્ઞાનુસાર સર્વે કાર્ય કરીને રાજાને સૂચિત કર્યું. ત્યાર બાદ કોણિકરાજા જ્યાં સ્નાનઘર હતું, ત્યાં આવ્યા અને સ્નાનાદિ કાર્યોથી નિવૃત્ત થઈ યાવત્ ત્યાંથી નીકળીને જ્યાં બાહરી ઉપસ્થાનશાળા હતી, ત્યાં આવ્યા યાવત્ હસ્તીરત્ન પર આરૂઢ થયા.

કોણિકનું યુદ્ધ માટે પ્રસ્થાન :

ત્યાર પછી કોણિકરાજા ત્રણ હજાર હાથીઓ યાવત્ વાઘઘોષપૂર્વક ચંપા નગરીની મધ્યમાંથી નીકળ્યા. નીકળીને જ્યાં કાલ આદિ દસ કુમારો હતા ત્યાં આવ્યા અને કાલાદિ દસ કુમારોને મળ્યા. તે પછી તે કોણિકરાજા તેત્રીસ હજાર હાથીઓ, તેત્રીસ હજાર રથો, તેત્રીસ હજાર ઘોડાઓ અને

તેત્રીસ કરોડ પાયદલ સૈનિકોથી ઘેરાયેલા સર્વ ઋદ્ધિ યાવત્ ઘોષપૂર્વક શુભ (સુવિધાજનક)સ્થાનોમાં પડાવ નાખતા થકા, ખાનપાન કરતા થકા, થોડે થોડે દૂર ડેરો નાખીને વિશ્રામ કરતા થકા અંગ જનપદની મધ્યમાંથી થઈને જ્યાં વિદેહ જનપદ હતું, જ્યાં વૈશાલીનગરી હતી, ત્યાં જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

ચેટકનો અઢાર ગણરાજાઓની સાથે પરામર્શ :

ત્યાર પછી ચેટકરાજાએ કોણિકની ચઢાઈના સમાચાર સાંભળીને કાશી અને કૌશલ દેશોના નવ મલ્લવી અને નવ લિચ્છવી આ અઢાર ગણરાજાઓને પરામર્શ કરવા-હેતુ આમંત્રિત કર્યા. અને તેઓને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયો ! કોણિકરાજાને જણાવ્યા વગર વેહલ્લકુમાર, સેયનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરવાળો હાર લઈને અહીં આવી ગયો. કોણિકે સેયનક હસ્તી અને હારને પાછા લેવા માટે ત્રણ દૂત મોકલ્યા, પરંતુ આ કારણથી મેં એમને મના કરી કે - ‘સ્વયં શ્રેણિકરાજાએ જીવિતાવસ્થામાં આ બંને રત્ન દીધાં છે. આથી હાર અને હાથી જોઈતા હોય તો તેને અડધું રાજ્ય આપી ઘો.’ કોણિક મારી આ વાતને ન માનીને ચતુરંગિણી સેના સાથે સજ્જિત થઈને યુદ્ધ માટે અહીં આવી રહ્યો છે. તો હે દેવાનુપ્રિયો ! શું સેયનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરવાળો હાર રાજા કોણિકને પાછા આપી દઈએ ? વેહલ્લકુમારને એની પાસે મોકલી દઈએ કે તેની સાથે યુદ્ધ કરીએ ?”

ત્યારે નવ મલ્લવી ને નવ લિચ્છવી આ અઢાર ગણરાજાઓએ આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે સ્વામિન્ ! આ ન તો યુક્ત્યુચિત છે, ન તો અવસરોચિત છે અને ન રાજાને અનુરૂપ પણ છે કે - સેયનક ગંધહસ્તી અને અઢાર સેરો હાર કોણિકરાજાને પાછો આપવામાં આવે અને શરણાગત વેહલ્લકુમારને મોકલી દેવાય.’ આથી જ્યારે કોણિકરાજા ચતુરંગિણી સેના સાથે યુદ્ધસજ્જિત થઈને અહીં આવી રહ્યો છે, ત્યારે અમે કોણિકરાજાની સાથે યુદ્ધ કરીએ.”

ત્યાર પછી ચેટકરાજા તે નવ મલ્લવી અને નવ લિચ્છવીઓ કાશી કૌશલ-દેશના અઢાર ગણરાજાઓ સાથે આ પ્રમાણે બોલ્યા : “હે દેવાનુપ્રિયો ! જો આપ કોણિકરાજા સાથે યુદ્ધ કરવા માટે તૈયાર છો, તો પોત-પોતાનાં રાજ્યોમાં જાઓ અને સ્નાનાદિ કરીને કાલાદિ કુમારોની જેમ યુદ્ધ માટે સુસજ્જિત થઈને પોત-પોતાની ચતુરંગિણી સેના સાથે અહીં આવો.”

આ સાંભળીને રાજાઓ પોત-પોતાના રાજ્યમાં ગયા અને યુદ્ધ માટે સુસજ્જિત થઈને આવ્યા. આવીને એમણે ચેટકરાજાને જય-વિજય ઘોષથી વધાવ્યા.

તે પછી ચેટકરાજા કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે. બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “આભિષેક્ય હસ્તીરત્નને સજાવો” અને કોણિકરાજાની જેમ ચેટકરાજા હસ્તીરત્ન પર આરૂઢ થયા.

ચેટકરાજાનું યુદ્ધ માટે પ્રયાણ :

ત્યાર પછી ચેટકરાજા ત્રણ હજાર હાથીઓ આદિની સાથે કોણિકરાજાની જેમ યાવત્ વૈશાલી નગરીની મધ્યમાંથી નીકળ્યા, નીકળીને જ્યાં નવ મલ્લવી અને નવ લિચ્છવી કાશી કૌશલના અઢાર ગણરાજાઓ હતા ત્યાં આવ્યા. તેના પછી ચેટકરાજા સત્તાવન હજાર હાથીઓ, ઘોડા, રથો અને સત્તાવન કરોડ પાયદલ સૈનિકોને સાથે થઈ સર્વ ઋદ્ધિ યાવત્ વાઘઘોષ-પૂર્વક શુભ(સુખદ)સ્થાનોમાં પ્રાતઃકાલીન ભોજન કરતાં, થોડે થોડે વિશ્રામ કરતાં, જનપદની મધ્યમાં થઈને જ્યાં સીમાંત પ્રદેશ હતો ત્યાં આવ્યા. આવીને સ્કંધાવાર નિવેશ કર્યો તથા કોણિકરાજાની પ્રતીક્ષા કરતા પક્ષ યુદ્ધ માટે તત્પર થઈને ઊભા રહી ગયા.

ત્યાર પછી કોણિકરાજા સર્વ ઋદ્ધિ યાવત્ વાઘઘોષપૂર્વક જ્યાં સીમાંત પ્રદેશ હતો ત્યાં આવ્યા. આવીને ચેટકરાજાથી એક યોજન દૂર પડાવ નાખ્યો.

ભયંકર યુદ્ધ :

ત્યાર પછી બંને રાજાઓએ રણભૂમિને સજ્જિત કરી અને પોત-પોતાના વિજય માટે પ્રાર્થના કરી. ત્યાર પછી કોણિકરાજાએ તેત્રીસ હજાર હાથીઓ યાવત્ તેત્રીસ કરોડ સૈનિકોથી ગરુડ વ્યૂહની રચના કરી, અને રચના કરીને રથમૂસલ સંગ્રામ કરવા આવ્યા. ચેટકરાજાએ પણ સત્તાવન હજાર હાથીઓ યાવત્ સત્તાવન કરોડ પાયદલ સૈનિકો સાથે શકટની રચના કરી અને રચના કરીને રથમૂસલ સંગ્રામ કરવા લાગ્યા.

ત્યારે બંને રાજાઓની સેનાઓ યુદ્ધ માટે તત્પર થઈ યાવત્ અસ્ત્ર-શસ્ત્રથી સજ્જિત થઈ. હાથમાં પકડેલી ઢાલોથી, મ્યાનમાંથી ખેંચેલી તલવારોથી, ખભા પર લટકતા ધનુષ્યોથી, ચઢાવેલાં ધનુષ્યોથી છોડેલાં બાણોથી, ફટકારતી ડાબી ભુજાઓથી જોર જોરથી વાગતી ઘંટિકાઓથી,

શીઘ્રતાથી વગાડાતી ભેરી આદિ વાદ્યોથી ભયંકર સિંહનાદ જેવા કોલા-હલથી ભીષણ ગર્જના કરતા સર્વ ઋદ્ધિ યાવત્ વાદ્યધોષોથી ઘોડેસવાર ઘોડેસવારથી, હાથીવાળા હાથીઓથી, રથવાળા રથિકોથી, પાયદળ પાયદળોથી પરસ્પર યુદ્ધ કરવા માટે સજ્જ થઈ ગયા. બંને રાજાઓની સેનાઓ પોત-પોતાના સ્વામીના શાસનાનુરાગોથી અનુરક્ત હતી. અતઃ મહાન જનક્ષય, જનવધ, જનમર્દન, જનસંહાર અને નાયતા રુંડમુંડોથી ભયંકર રક્તનો કીચડ કરતા થકા પરસ્પર યુદ્ધમાં લડવા લાગ્યા.

કાલકુમારનું મૃત્યુ :

તેના પછી કાલકુમાર ત્રણ હજાર હાથીઓ યાવત્ ત્રણ કરોડ પાયદળ સૈનિકોની સાથે ગરુડવ્યૂહના અગિયારમા સ્કંધ(ભાગ)માં કોણિકરાજાની સાથે રથમૂસલ સંગ્રામ કરતા કરતા હત અને મથિત થઈ ગયો. ઈત્યાદિ જે પ્રકારે ભગવાને કાલીદેવીને કહ્યું છે તે જ પ્રમાણે તે માર્યો ગયો.

ચોથી નરકમાં ઉત્પત્તિ :

“આ પ્રમાણે નિશ્ચયથી, હે ગૌતમ ! તે કાલકુમાર આવા આરંભોથી તથા આ પ્રકારના કરેલાં અશુભકર્મોને કારણે કાળના સમયે મૃત્યુ પામીને ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીના હેમાભ નામક નરકવાસમાં નૈરયિક-રૂપે ઉત્પન્ન થયો છે.”

ઉપસંહાર :

“હે ભગવાન ! કાલકુમાર ચોથી નરક પૃથ્વીથી નીકળીને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?”

“હે ગૌતમ ! કાલકુમાર ચોથી નરક પૃથ્વીથી નીકળીને મહાવિદેહ-ક્ષેત્રમાં આર્યકુળમાં જન્મ લેશે, અને દેહ પ્રતિજ્ઞાની જેમ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત થશે, યાવત્ સર્વ દુઃખનો અંત કરશે.”

સુધર્મા સ્વામીએ કહ્યું : “હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ નિરયાવલિકાના પ્રથમ અધ્યયનમાં આ ભાવ ફરમાવ્યા છે.

હે જંબૂ ! જેવું મેં ભગવાનના મુખેથી સાંભળ્યું છે તેમ જ તમને કહું છું.”

પ્રથમ અધ્યયન સમાપ્ત

૨૪૪ = ગાણી સ્મરણ લાવવા
૨૪૩ = ગાણી

દશયૈકાલિક સૂત્ર : અધ્યયન - ૯

‘વિનય સમાધિ’ નામનું નવમું અધ્યયન

ઉદ્દેશો - ૧

થંભા વ કોહા વ મયપ્પમાયા, ગુરુસ્સગાસે વિણયં ન સિક્ખે ।
સો ચેવ ડ તસ્સ અભૂઙ્ગભાવો, ફલં વ કીયસ્સ વહાય હોઙ્ગ ॥૧॥

અન્વયાર્થ : જે સાધુ, થંભા - અભિમાનથી, વ - અથવા, કોહા - ક્રોધથી, વ - અથવા, મયપ્પમાયા - માયા અથવા પ્રમાદથી, ગુરુસ્સગાસે - ગુરુ મહારાજ પાસે, વિણયં - વિનયધર્મ, ન સિક્ખે - શીખતા નથી, સો ચેવ - તેના અહંકારાદિ દુર્ગુણ, ડ - નિશ્ચયથી, તસ્સ - તે સાધુના, અભૂઙ્ગભાવો - જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોનો તે રીતે નાશ કરે છે, વ - જે રીતે, કીયસ્સ - વાંસનું, ફલં - ફળ, વહાય હોઙ્ગ - સ્વયં વાંસને નષ્ટ કરે છે અર્થાત્ જેમ વાંસને ફળ આવતા વાંસનો નાશ થાય છે, તેમ સાધુના-આત્મામાં અવિનય ઉત્પન્ન કરનારા અહંકારાદિથી દુર્ગુણ ઉત્પન્ન થતા ચારિત્રનો નાશ થાય છે.

જે યાવિ મંદિત્તિ ગુરું વિઙ્ગત્તા, ડહરે ઙ્ગમે અપ્પસુણ્ણ ત્તિ ણચ્ચા ।
હીલંતિ મિચ્છં પડિવજ્જમાણા, કરંતિ આસાયણ તે ગુરુણં ॥૨॥

અન્વયાર્થ : જે - જે સાધુ, ગુરું - ગુરુની, મંદિત્તિ - આ મંદબુદ્ધિ છે, વિઙ્ગત્તા - એવું સમજીને, યાવિ - અથવા, ઙ્ગમે - આ, ડહરે - બાળક છે, અપ્પસુણ્ણ - અલ્પશ્રુત છે એવું, ણચ્ચા - માનીને, હીલંતિ - નિંદા કરે છે, તે - તેઓ, ગુરુણં - ગુરુજનોની, આસાયણ - આશાતના, કરંતિ - કરે છે, જેથી તેઓ, મિચ્છં - મિથ્યાત્વી, પડિવજ્જમાણા - બની જાય છે.

પગઙ્ગઈઙ્ગ મંદા વિ ભવંતિ ંગે, ડહરા વિ ય જે સુયબુદ્ધોવવેયા ।
આચારમંતા ગુણસુદ્ધિઅપ્પા, જે હીલિયા સિહિરિવ ભાસકુજ્જા ॥૩॥

અન્વયાર્થ : ંગે - ઘણા મુનિ વૃદ્ધ હોવા છતાં, પગઙ્ગઈઙ્ગ - સ્વભાવથી, મંદા વિ - મંદબુદ્ધિ, ભવંતિ - હોય છે, ય - તેમ જ, જે - કેટલાય, ડહરા વિ - નાની ઉંમરના સાધુ પણ, સુયબુદ્ધોવવેયા - શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા અને બુદ્ધિશાળી હોય છે, જ્ઞાનમાં ઓછા વધુ હોવા છતાં પણ, આચારમંતા - સદાચારી અને, ગુણસુદ્ધિઅપ્પા - મૂળગુણ-ઉત્તરગુણોનું સમ્યક્ પાલન

કરનારા ગુરુજનોનું અપમાન કરવું ન જોઈએ; કારણ કે, સિહિરિવ - જેવી રીતે અગ્નિ લાકડાને સળગાવીને ભસ્મ કરી શકે છે તેવી રીતે, જે હીલિયા - ગુરુજનોની હિલના, નિંદા કરનારના જ્ઞાનાદિ ગુણોને, ભાસકુજ્જા - ભસ્મીભૂત કરી દે છે અર્થાત્ ગુરુજનોની આશાતના કરવાથી જ્ઞાનાદિ ગુણો નાશ પામે છે.

જે યાવિ ણાગં ડહરં તિ નચ્ચા, આસાયણે સે અહિયાય હોઝ ।
 એવાયરિયં પિ હુ હીલયંતો, નિયચ્છઙ્ગ જાઙ્ગપહં ચુ મંદો ॥૪॥

અન્વયાર્થ : જે યાવિ - જે કોઈ મૂર્ખ મનુષ્ય, ડહરં - આ નાનો છે, તિ - તેમ, નચ્ચા - માનીને, ણાગં - નાગને, આસાયણે - છંછેડે છે (લાકડી વગેરેથી હેરાન કરે છે), હુ - તો, સે - તે નાગ, અહિયાય - હેરાન કરનાર માટે અહિતકારી, હોઝ - બને છે, અર્થાત્ તેને કરડે છે, એવં - તેમ, એવાયરિયં પિ - આચાર્ય મહારાજની, હીલયંતો - હીલના કરનારા, મંદો - મંદબુદ્ધિ શિષ્ય, ચુ - નિશ્ચયથી જ, જાઙ્ગપહં - એકેન્દ્રિયાદિ જાતિમાં, નિયચ્છઙ્ગ - અર્થાત્ અનંત જન્મ-મરણરૂપી સંસારચક્રમાં ફસાઈ જાય છે.

આસીવિસો વા વિ પરં સુરુઢ્ઢો, કિં જીવણાસાઙ પરં ણુ કુજ્જા ।
 આયરિયપાયા પુણ અપ્પસણ્ણા, અબોહિ આસાયણે ણત્થિ મોક્કલો ॥૫॥

અન્વયાર્થ : આસીવિસો - આસીવિષ સર્પ, પરં - અત્યંત, સુરુઢ્ઢો વા વિ - ગુસ્સે થતાં, જીવણાસાઙ - પ્રાણનાશથી, પરં - વધુ, કિં ણુ કુજ્જા - શું કરી શકવાનો છે ? અર્થાત્ કરી શકતો નથી પરંતુ જે શિષ્ય, આયરિયપાયા - પૂજ્ય આચાર્યભગવંતને, અપ્પસણ્ણા - અપ્રસન્ન કરે છે તે શિષ્ય, આસાયણે - ગુરુની આશાતના કરવાથી, અબોહિ - મિથ્યાત્વી બને છે, પુણ - પછી, ણત્થિ મોક્કલો - મોક્ષ કેવી રીતે મેળવી શકશે ? અર્થાત્ મોક્ષ મળતો નથી.

ભાવાર્થ : સાપ કરડવાથી પ્રાણી વધારેમાં વધારે એક વાર મરે છે, પરંતુ આચાર્ય મહારાજની આશાતના કરનારને તો વારંવાર જન્મ-મરણ કરવા પડે છે.

વિવેચન : સર્પની અનેક જાતિઓ હોય છે; તેમાંથી બે જાતિ આ પ્રમાણે છે - આસીવિષ અને દૃષ્ટિવિષ. આસીનો અર્થ દાઢ અર્થાત્ જે સાપની દાઢમાં ઝેર હોય છે તે. આ સાપ જ્યારે કોઈને કરડે છે ત્યારે તેને

ઝેર ચઢે છે. જેની દૃષ્ટિમાં ઝેર હોય છે, તેને દૃષ્ટિવિષ સાપ કહે છે. જ્યારે તે કોઈ પણ પ્રાણી પર ક્રોધિત થાય છે, ત્યારે તેની તરફ ક્રોધભરી કૂર દૃષ્ટિએ જુએ છે, આમ જોવામાત્રથી તેના પર ઝેરની અસર થાય છે.

* જો પાવગં જલિયમવક્કમિજ્જા, આસીવિસં વા વિ હુ કોવઙ્ગજ્જા ।

જો વા વિસં ખાયઙ્ગ જીવિયઙ્ગી, એસોવમાઙ્ગસાયણયા ગુરુણં ॥૬॥

અન્વયાર્થ : જે અભિમાની શિષ્ય, ગુરુણં - ગુરુ મહારાજની, આસાયણયા - આશાતના કરે છે, એસાવમા - તે તેના જેવો છે કે, જો - જે, જલિયં - સળગતી, પાવગં - આગને, અવક્કમિજ્જા - પગથી કચડીને ઓલવવા ઈચ્છે છે, વા વિ - અથવા જે, આસીવિસં - આસીવિષ સર્પને, હુ - ખરેખર, કોવઙ્ગજ્જા - ક્રોધિત કરે છે, વા - અથવા, જો - જે મૂરખ, જીવિયઙ્ગી - જીવવાની આશાએ, વિસં - હળાહળ ઝેર, ખાયઙ્ગ - ખાય છે.

* સિયા હુ સે પાવય નો ડહિજ્જા, આસીવિસો વા કુવિઓ ન ભક્ષે ।

સિયા વિસં હાલહલં ન મારે, ન યાવિ મુક્ષો ગુરુહીલણાએ ॥૭॥

અન્વયાર્થ : સિયા હુ - જો કદાચ, સે - અગ્નિ પર પગ રાખનાર પુરુષના પગને, પાવય - અગ્નિ, નો ડહિજ્જા - સળગાવે નહિ, વા - અથવા, કુવિઓ - ક્રોધિત થયેલો, આસીવિસો - આસીવિષ સર્પ પણ, ન ભક્ષે - કરડે નહિ, સિયા - કદાચ, હાલહલં - હલાહલ, વિસં - કાતિલ ઝેર પણ, ન મારે - ખાનારને મારે નહિ, જો કે આ બધી વાત અસંભવ છે, તો પણ વિદ્યાબળ અને મંત્રબળથી કદાચ શક્ય બને, પરંતુ, ગુરુહીલણાએ - ગુરુની હિલના કરનારનો, ણ યાવિ મુક્ષો - ક્યારેય મોક્ષ થતો નથી.

* જો પવ્વયં સિરસા ભિત્તુમિચ્છે, સુત્તં વ સીહં પંડિબોહઙ્ગજ્જા ।

જો વા દાએ સત્તિઅગ્ગે પહારં, એસોવમાઙ્ગસાયણયા ગુરુણં ॥૮॥

અન્વયાર્થ : જે દુર્બુદ્ધિ શિષ્ય, ગુરુણં - ગુરુ મહારાજની, આસાયણયા - આશાતના કરે છે, એસોવમા - તે તેના જેવો છે, જો પવ્વયં - જે પર્વતને, સિરસા - માથું પછાડીને, ભિત્તું - તોડવા, ઇચ્છે - ઈચ્છે છે, વ - અથવા, સુત્તં - સૂતેલા, સીહં - સિંહને, પંડિબોહઙ્ગજ્જા - લાત મારીને જગાડે છે, વા - અથવા, જો - જે મૂરખ, સત્તિઅગ્ગે - તીક્ષ્ણ તલવારની ધાર પર, પહારં દાએ - મુક્કો મારે છે.

ભાવાર્થ : ઉપરોક્ત કાર્ય કરનાર પોતાનું જ અહિત કરે છે, તેવી રીતે ગુરુની આશાતના કરનાર અવિનીત શિષ્ય પણ પોતાનું જ અહિત કરે છે.

* સિયા હુ સીસેણ ગિરિં પિ ધિંદે, સિયા હુ સીહો કુવિઓ ણ ભક્ષે ।

સિયા ણ ધિંદિજ્જ વ સત્તિઅગ્ગં, ન યાવિ મુક્ષો ગુરુહીલણાણ ॥૧॥

અન્વયાર્થ : સિયા હુ - કદાય કોઈ વાસુદેવાદિ જેવા શક્તિશાળીના, સીસેણ - માથાની ટક્કરથી, ગિરિં પિ - પર્વત પણ, ધિંદે - ચૂર-ચૂર થઈ જાય, હુ - અથવા, સિયા - કદાય, કુવિઓ - લાત મારીને જગાડેલો ક્રોધિત, સીહો - સિંહ પણ, ણ ભક્ષે - ન ખાય, વ - અથવા, સિયા - કદાય, સત્તિઅગ્ગં - તલવારની તીક્ષ્ણ ધાર પર મુક્કો મારવા છતાં પણ, ણ ધિંદિજ્જ - હાથ ન કપાય અર્થાત્ આ બધી અશક્ય વાતો પણ શક્ય બની જાય; પરંતુ, ગુરુહીલણાણ - ગુરુની હિલના કરનાર દુર્બુદ્ધિ શિષ્યનો, ન યાવિ મુક્ષો - મોક્ષ ક્યારે ય થતો નથી.

આયરિયપાયા પુણ અપ્પસણ્ણા, અબોહિ આસાયણ ણત્થિ મુક્ષો । *

તમ્હા અણાબાહસુહાભિકંચી, ગુરુપ્પસાયાભિમુહો રમિજ્જા ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ : આયરિયપાયા - પૂજ્ય આચાર્યશ્રીની, આસાયણ - આશાતના કરીને, પુણ અપ્પસણ્ણા - તેમને અપ્રસન્ન કરનારને, અબોહિ - મિથ્યાત્વની પ્રાપ્તિ થવાથી, ણત્થિ મુક્ષો - તે મોક્ષસુખનો અધિકારી રહેતો નથી. તમ્હા - તેથી, અણાબાહસુહાભિકંચી - ગુરુ મહારાજને પ્રસન્ન કરવા, રમિજ્જા - હંમેશાં પ્રયત્નશીલ રહેવું.

જહાહિઅગ્ગી જલણં નમંસે, નાણાહુઙ્ગમંતપયાભિસિત્તં । *

એવાયરિયં ઉવચિદ્ધિજ્જા, અણંતણાણોવગઓ વિ સંતો ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ : જહા - જે રીતે, આહિઅગ્ગી - અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ, નાણાહુઙ્ગમંતપયાભિસિત્તં - અનેક પ્રકારના ધી વગેરે આહુતિ અને વેદમંત્રોથી સંસ્કારિત, જલણં - યજ્ઞની અગ્નિને, નમંસે - નમસ્કાર કરે છે, એવં - તે રીતે, અણંતણાણોવગઓવિ - અનંત જ્ઞાનસંપન્ન, સંતો - થઈ જવા છતાં પણ શિષ્યે, આયરિયં - આચાર્ય મહારાજની, ઉવચિદ્ધિજ્જા - વિનયપૂર્વક સેવા કરવી જોઈએ.

ભાવાર્થ : ગુરુની પહેલાં શિષ્યને કેવળજ્ઞાન થઈ જાય અને ગુરુ છદ્મસ્થ રહી જાય, તો પણ શિષ્યે ગુરુનો વિનય, ભક્તિ, સેવા, શુશ્રૂષા કરવા જોઈએ.

વિનયનું તો એટલું બધું મહત્ત્વ બતાવ્યું છે કે છદ્મસ્થ શિષ્યે તો ગુરુનો વિનય સંપૂર્ણ સમર્પણભાવે કરવો જ જોઈએ. પોતાનું પૂર્ણ શરીર ગુરુસેવામાં સમર્પિત કરવું જોઈએ. જેમ કે - 'જ્ઞાતાસૂત્ર'ના પહેલા અધ્યયનમાં શ્રેણિકરાજાના પુત્રનું વર્ણન આવે છે. તે મેઘમુનિએ પોતાનું સમગ્ર શરીર મુનિઓની સેવામાં સમર્પિત કરી દીધું હતું.

જસ્સંતિએ ધમ્મપયાદં સિક્ખે, તસ્સંતિએ વેણદ્વયં પડંજે ।

સક્કારણે સિરસા પંજલીઓ, કાયગ્ગિરા ભો મણસા ય ણિચ્ચં ॥૧૨॥

* **અન્વયાર્થ :** ભો - ગુરુ મહારાજ શિષ્યને કહે છે કે - શિષ્યનું આ કર્તવ્ય છે કે, જસ્સંતિએ - જે ગુરુ મહારાજ પાસે, ધમ્મપયાદં - ધર્મશાસ્ત્રનાં પદોને, સિક્ખે - શીખે, તસ્સંતિએ - તેની હંમેશાં, વેણદ્વયં - વિનય-ભક્તિ, પડંજે - કરે, પંજલીઓ - બંને હાથ જોડીને, સિરસા - માથું નમાવીને નમસ્કાર કરે, ય - અને, કાયગ્ગિરા મણસા - મન-વચન-કાયાથી, ણિચ્ચં - હંમેશાં, સક્કારણે - સત્કાર કરે, અર્થાત્ ગુરુના આવવાથી ઊભા થવું, તેમને વંદના કરવી, તેમની આજ્ઞા સ્વીકારવી વગેરે કાર્યોથી તેમનો વિનય કરે.

વિવેચન : 'સિરસા પંજલીઓ' આ શબ્દ પાંચ અંગથી વંદનની વિધિ બતાવે છે. બંને ઘૂંટણ જમીન પર ટેકવીને તથા બંને હાથ જમીન પર રાખીને તેના પર માથું રાખવું - આ પંચાંગ (બે હાથ, બે પગ અને માથું) વંદનની વિધિ છે.

લજ્જા-દયા-સંજમ-બંધચેરં, કલ્લાણભાગિસ્સ વિસોહિઠાણં ।

જે મે ગુરુ સયયમણુસાસયંતિ, તેહં ગુરુ સયયં પૂયયામિ ॥૧૩॥

* **અન્વયાર્થ :** લજ્જા - અધર્મ પ્રત્યે લજ્જા (ભય), દયા - દયા-અનુકંપા, સંજમ - સંયમ અને, બંધચેરં - બ્રહ્મચર્ય - આ ચારે, કલ્લાણભાગિસ્સ - પોતાના આત્માનું કલ્યાણ ઈચ્છનાર મુનિને માટે, વિસોહિઠાણં - વિશુદ્ધિનાં સ્થાન છે; તેથી શિષ્યે એવી ભાવના રાખવી જોઈએ કે, જે - જે, ગુરુ - ગુરુ મહારાજ, મે - મને, સયયં - હંમેશાં, અણુસાસયંતિ - હિતશિક્ષા આપે છે, તે ગુરુ - તે ગુરુદેવની, અહં - હું, સયયં - હંમેશાં, પૂયયામિ - વિનય-ભક્તિ કરું અર્થાત્ કરતાં રહેવું જોઈએ.

જહા નિસંતે તવણચ્ચિમાલી, પભાસઙ્ગે કેવલભારહં તુ ।
એવાયરિઓ સુચસીલબુદ્ધિએ, વિરાયઙ્ગે સુરમજ્જે વ ઇંદો ॥૧૪॥

અન્યથાર્થ : જહા - જે રીતે, નિસંતે - રાત્રિ વ્યતીત થતા અર્થાત્ પ્રાતઃકાળે, તવણચ્ચિમાલી - તેજથી દેદીપ્યમાન સૂર્ય પોતાનાં કિરણોથી, કેવલભારહં તુ - સંપૂર્ણ ભરતક્ષેત્રને, પભાસઙ્ગે - પ્રકાશિત કરે છે, એવ - તે રીતે, આયરિઓ - આચાર્ય મહારાજ, સુચસીલબુદ્ધિએ - પોતાનાં જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તાત્ત્વિક ઉપદેશથી જીવાદિને પ્રકાશિત કરે છે અને, વ - જે રીતે, સુરમજ્જે - દેવોમાં, ઇંદો - ઈન્દ્ર શોભે છે તે રીતે આચાર્ય મહારાજ પણ સાધુ-સમાજની વચ્ચે, વિરાયઙ્ગે - શોભી ઊઠે છે.

જહા સસી કોમુઙ્ગેજોગજુત્તો, નક્ષત્રતારાગણપરિવુડપ્પા ।
એ સોહઙ્ગે વિમલે અબ્ભમુક્કે, એવં ગણી સોહઙ્ગે ભિક્ખુમજ્જે ॥૧૫॥

અન્યથાર્થ : જહા - જે રીતે, નક્ષત્ર તારાગણ પરિવુડપ્પા - નક્ષત્ર અને તારાઓના સમૂહથી વીંટળાયેલો, કોમુઙ્ગેજોગજુત્તો - કારતકી પૂનમે ઉદિત થયેલો, સસી - ચંદ્ર, અબ્ભમુક્કે - વાદળરહિત, વિમલે - અત્યંત નિર્મળ, એ - આકાશમાં, સોહઙ્ગે - શોભી ઊઠે છે, એવં - તે રીતે, ગણી - આચાર્ય મહારાજ, ભિક્ખુમજ્જે - સાધુ-સમૂહની વચ્ચે, સોહઙ્ગે - શોભી ઊઠે છે.

ગાથામાં 'કોમુઙ્ગે જોગજુત્તો' શબ્દ આવ્યો છે, જેનો અર્થ ક્યાંક 'કાર્તિકી પૂનમ' ક્યો છે, પરંતુ તેની સાથે વાદળરહિત વિશેષણ આવવાથી 'શરદપૂર્ણિમા' એવો અર્થ વધુ સુસંગત છે, કારણ કે શરદપૂનમે નિર્મળતા વધુ હોય છે.

મહાગરા આયરિયા મહેસી, સમાહિજોગે સુચસીલબુદ્ધિએ ।
સંપાવિઙ્ગકામે અણુત્તરાઙ્ગે, આરાહએ તોસઙ્ગે ધમ્મકામી ॥૧૬॥

અન્યથાર્થ : અણુત્તરાઙ્ગે - ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનાદિ ભાવરત્નોને, સંપાવિઙ્ગકામે - પ્રાપ્ત કરવાના ઈચ્છુક, ધમ્મકામી - શ્રુત - ચારિત્રરૂપ ધર્માભિલાષી-મુનિ, મહાગરા - જ્ઞાનાદિ રત્નોના ભંડાર, સુચસીલબુદ્ધિએ - શ્રુતચારિત્ર અને બુદ્ધિશાળી, સમાહિજોગે - સમાધિવંત, મહેસી - મહર્ષિ, આયરિયા - આચાર્ય મહારાજની, આરાહએ - આરાધના કરે અને, તોસઙ્ગે - તેમની વિનય-ભક્તિ કરીને પ્રસન્ન રાખે.

સુચ્વાણ મેહાવી સુભાસિયાઙ્, સુસ્સૂસા આચરિયપ્પમત્તો ।

આરાહટ્તાણ ગુણે અણેગે, સે પાવઙ્ સિદ્ધિમણુત્તરં ॥૧૭॥ ત્તિ બેમિ

અન્વયાર્થ : મેહાવી - મેધાવી અર્થાત્ ગુરુનાં વચનો યથાર્થરૂપે ધારણ કરનાર બુદ્ધિયુક્ત વિનીત શિષ્ય, સુભાસિયાઙ્ - તીર્થકર ભગવાન દ્વારા કથિત વિનયારાધનાના હિત-શિક્ષાયુક્ત વચનો, સુચ્વાણ - સાંભળીને, અપ્પમત્તો - પ્રમાદ છોડીને, આચરિય - આચાર્ય મહારાજની, સુસ્સૂસા - સેવા શુશ્રૂષા કરે. આવી રીતે સેવા કરવાથી, સે - તે વિનીત શિષ્ય, અણેગે - અનેક, ગુણે - સદ્ગુણોને, આરાહટ્તાણ - પ્રાપ્ત કરીને, અણુત્તરં - અનુત્તરપ્રધાન, સિદ્ધિ - સિદ્ધિગતિને, પાવઙ્ - પ્રાપ્ત કરે છે.

॥ ઇતિ વિણયસમાહિ ણામ ણવમં અજ્ઙયણસ્સ પઢમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥

૧૧૧મા અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

ઉદ્દેશો - ૨

મૂલાઓ ઁંધપ્પભવો દુમસ્સ, ઁંધાઓ પચ્છા સમુવિંતિ સાહા ।

સાહપ્પસાહા વિરુહંતિ પત્તા, તઓ સિ પુપ્ફં ચ ફલં રસો ય ॥૧॥

અન્વયાર્થ : દુમસ્સ - વૃક્ષનાં, મૂલાઓ - મૂળમાંથી, ઁંધપ્પભવો - થડ ઉત્પન્ન થાય છે, પચ્છા - ત્યાર પછી, ઁંધાઓ - સ્કંધ(થડ)માંથી, સાહા - ડાળીઓ, સમુવિંતિ - ઉત્પન્ન થાય છે, સાહપ્પસાહા - ડાળીમાંથી પ્રશાખા નાની-નાની ડાળીઓ, વિરુહંતિ - ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમાંથી, પત્તા - પાંદડાં, તઓ - અને પછી, સિ - તે વૃક્ષમાંથી કમશઃ, પુપ્ફં - ફૂલ, ચ - અને, ફલં - ફળ, ય - અને, રસો - રસ ઉત્પન્ન થાય છે.

એવં ધમ્મસ્સ વિણઓ, મૂલં પરમો સે મુક્ખો ।

જેણ કિત્તિં સુયં સિગ્ધં, ણિસ્સેસં ચાભિગચ્છઙ્ ॥૨॥

અન્વયાર્થ : એવં - આ રીતે, ધમ્મસ્સ - ધર્મરૂપી વૃક્ષનું, મૂલં - મૂળ, વિણઓ - વિનય છે અને, સે - તેનું, પરમો - સર્વોત્તમ ફળ, મુક્ખો - મોક્ષ છે, જેણ - તે વિનયરૂપી મૂળ દ્વારા વિનયવંત શિષ્યને આ લોકમાં, કિત્તિં - કીર્તિ અને, સૂયં - શ્રુતજ્ઞાન, અભિગચ્છઙ્ - પ્રાપ્ત થાય છે, ચ - અને તેની મહાપુરુષો દ્વારા, સિગ્ધં - પ્રશંસા થાય છે. ત્યાર પછી કમશઃ અંતમાં, ણિસ્સેસં - મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

जे य चंडे मिए थद्धे, दुव्वाइं णियडी सढे ।
वुज्झइ से अविणीयप्पा, कडंसोयगयं जहा ॥३॥

अन्वयार्थ : जहा - જે રીતે, સોયગયં - પાણીના પ્રવાહમાં વહેતું,
કડં - લાકડું આમતેમ ગોથા ખાય છે તે રીતે, જે - જે મનુષ્ય, ચંડે -
ક્રોધી, થદ્ધે - અભિમાની, દુવ્વાઇ - કઠોર તથા અહિતકારી વચનો
બોલનારાં, ણિયડી - કપટી, સઢે - ધૂર્ત, ય - અને, અવિણીયપ્પા -
અવિનીત હોય છે, સે - તે, વુજ્ઝઇ - ચાર ગતિરૂપ અનાદિ અનંત સંસાર-
સાગરમાં ગોથા ખાય છે.

વિણયં પિ જો ઉવાણં, ચોડુઓ કુપ્પઇ ણરો ।
દિવ્વં સો સિરિમિજ્જંતિં, દંડેણ પડિસેહણ ॥૪॥

અન્વયાર્થ : ઉવાણં - પ્રિય વચનાદિ કોઈ પણ ઉપાયથી
આચાર્ય મહારાજ દ્વારા, વિણયં પિ - વિનયધર્મની શિક્ષા માટે,
ચોડુઓ - પ્રેરિત કર્યા પછી, જો - જે, ણરો - અવિનીત શિષ્ય, કુપ્પઇ -
ક્રોધ કરે છે, સો - તો જાણે તે, ઇજ્જંતિં - પોતાનાં ઘરમાં આવતી,
દિવ્વં - દિવ્ય (અલૌકિક) સિરિં - લક્ષ્મીને, દંડેણ - દંડાથી મારીને,
પડિસેહણ - ઘરની બહાર કાઢે છે.

તહેવ અવિણીયપ્પા, ઉવવજ્ઝા હયા ગયા ।
દીસંતિ દુહમેહંતા, આભિઓગમુવઢિયા ॥૫॥

અન્વયાર્થ : દેષાંતથી અવિનયના દોષ બતાવ્યા છે. તહેવ - જે
આ રીતે છે, ઉવવજ્ઝા - જેમ રાજા-મહારાજાઓની સવારીને યોગ્ય,
ગયા - હાથી, હયા - ઘોડા, અવિણીયપ્પા - અવિનીત અર્થાત્ માલિકની
આજ્ઞા ન પાળવાથી, આભિઓગમુવઢિયા - ભાર વહન કરતાં, દુહમેહંતા -
અનેક પ્રકારનાં દુઃખો સહન કરતાં, દીસંતિ - દેખાય છે.

તહેવ સુવિણીયપ્પા, ઉવવજ્ઝા હયા ગયા ।
દીસંતિ સુહમેહંતા, ઇહિં પત્તા મહાયસા ॥૬॥

અન્વયાર્થ : દેષાંત દ્વારા વિનયનાં ફળ બતાવાય છે, તહેવ -
આ રીતે, સુવિણીયપ્પા - સ્વામીની આજ્ઞાનું પાલન કરવું વગેરેથી
સારી રીતે શિક્ષિત, ઉવવજ્ઝા - રાજા-મહારાજાઓની સવારીને યોગ્ય,

ગયા - હાથી, હયા - ઘોડા, ઈઙ્ઙિ પત્તા - અનેક પ્રકારનાં આભૂષણોથી સજ્જ, મહાયસા - પ્રશંસા પ્રાપ્ત મહાયશસ્વી, સુહમેહંતા - અનેક પ્રકારનાં સુખો ભોગવતાં, દીસંતિ - દેખાય છે.

તહેવ અવિણીયપ્પા, લોગંસિ નરણારિઓ ।

દીસંતિ દુહમેહંતા, છાયા તે વિગલિંદિયા ॥૭॥

અન્વયાર્થ : તેહવ - જેવી રીતે તિર્યચોના વિષયમાં વિનય અને અવિનયના ગુણદોષ બતાવ્યા છે, તેવી રીતે હવે મનુષ્યો વિશે બતાવવામાં આવે છે. જેમ કે, - લોગમ્મિ - આ લોકમાં જે, નરણારિઓ - પુરુષ અને સ્ત્રીઓ, અવિણીયપ્પા - અવિનીત હોય છે, તે - તેઓ, છાયા - ચાબુક વગેરેના મારથી વ્યાકુળ તેમ જ, વિગલિંદિયા - વિકલેન્દ્રિય અર્થાત્ નાક, કાન વગેરે ઈન્દ્રિયોને કાપી નાંખતા કુરૂપ થઈને, દુહમેહંતા - વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવતાં, દીસંતિ - નજરે પડે છે.

દંડસત્થપરિજુણ્ણા, અસબ્ભવયણેહિ ય ।

કલુણા વિવણ્ણછંદા, ખુપ્પિવાસાણ પરિગયા ॥૮॥

અન્વયાર્થ : અવિનીત સ્ત્રીપુરુષ, દંડસત્થપરિજુણ્ણા - લાકડી અને શસ્ત્રોના મારથી વ્યાકુળ, અસબ્ભવયણેહિ - કઠોર વચનોથી તિરસ્કૃત, કલુણા - દયાને પાત્ર, ય - અને, વિવણ્ણછંદા - પરતંત્ર બને છે તેથી, ખુપ્પિવાસાણ પરિગયા - ભૂખ-તરસથી વ્યાકુળ બનીને દુઃખી દેખાય છે.

તહેવ સુવિણીયપ્પા, લોગંસિ નરણારિઓ ।

દીસંતિ સુહમેહંતા, ઈઙ્ઙિ પત્તા મહાયસા ॥૯॥

અન્વયાર્થ : તેહવ - આ રીતે, લોગંસિ - લોકમાં, નરણારિઓ - જે સ્ત્રી-પુરુષ, સુવિણીયપ્પા - વિનીત હોય છે તે બધા, ઈઙ્ઙિ - ઋદ્ધિને, પત્તા - પ્રાપ્ત કરીને, મહાયસા - મહાયશસ્વી, સુહમેહંતા - અનેક પ્રકારનાં સુખ-ભોગવતાં, દીસંતિ - દેખાય છે.

તહેવ અવિણીયપ્પા, દેવા જક્ખવા ય ગુજ્ઙગા ।

દીસંતિ દુહમેહંતા, આભિઓગમુવહ્વિયા ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ : તેહવ - જેવી રીતે તિર્યચ અને મનુષ્યોની બાબતમાં વિનય અને અવિનયના ગુણદોષ બતાવ્યા છે, તેવી રીતે હવે દેવો વિશે

બતાવવામાં આવે છે. જેમ કે, આવિણીયપ્પા - જે અવિનીત હોય છે, તે આયુષ્ય પૂરું કરીને, દેવા - વૈમાનિક અથવા જ્યોતિષી દેવ, જક્ષ્વા - યક્ષાદિ વ્યંતર દેવ, ય ગુજ્ઞગા - તથા ભવનપતિ વગેરે ગુહ્યક દેવ થવા છતાં પણ મોટી પદવી ન મળવાથી, આભિઓગમુવદ્વિયા - મોટા દેવોના સેવક બનીને તેમની સેવા કરતા તેમ જ, દુહમેહંતા - અનેક પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવતાં, દીસંતિ - દેખાય છે.

તહેવ સુવિણીયપ્પા, દેવા જક્ષ્વા ય ગુજ્ઞગા ।

દીસંતિ સુહમેહંતા, ઈઙ્ઙિ પત્તા મહાયસા ॥૧૧॥

અન્યથાર્થ : તહેવ - આ રીતે, સુવિણીયપ્પા - જે સુવિનીત છે તેઓ, દેવ - દેવ, જક્ષ્વા - યક્ષ, ય - અને, ગુજ્ઞગા - ભવનપતિ જાતિના ગુહ્યકદેવ બનીને તેમાં પણ, ઈઙ્ઙિ પત્તા - સમૃદ્ધિવાન તેમ જ, મહાયસા - મહાયશસ્વી હોય છે અને, સુહમેહંતા - સુખ ભોગવતાં, દીસંતિ - દેખાય છે.

જે આયરિયઊવજ્ઞાયાણં, સુસ્સૂસા - વયણંકરા ।

તેસિં સિક્ષ્વા પવઙ્ઙંતિ, જલસિત્તા ઇવ પાયવા ॥૧૨॥

અન્યથાર્થ : જે - જે શિષ્ય, આયરિયઊવજ્ઞાયાણં - આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયોની, સુસ્સૂસા-વયણંકરા - સેવા - શુશ્રૂષા કરે છે અને તેમની આજ્ઞાઓનું પાલન કરે છે, તેસિં - તેમનું, સિક્ષ્વા - શિક્ષણ, જલસિત્તા - પાણીથી સીંચેલા, પાયવા ઇવ - વૃક્ષની જેમ, પવઙ્ઙંતિ - પ્રતિદિન વધે છે.

અપ્પણઢ્ઢા પરઢ્ઢા વા, સિપ્પા ણેઝણિયાણિ ય ।

ગિહિણો ઊવભોગઢ્ઢા, ઇહલોગસ્સ કારણા ॥૧૩॥

અન્યથાર્થ : ગિહિણો - ગૃહસ્થો, ઇહલોગસ્સ કારણા - આ લોકનાં સુખો પ્રાપ્ત કરવા, અપ્પણઢ્ઢા - પોતાને માટે, વા - અથવા, પરઢ્ઢા - પુત્ર-પૌત્રાદિના, ઊવભોગઢ્ઢા - ઉપભોગાર્થો, સિપ્પા - શિલ્પકળા, ય - અને, ણેઝણિયાણિ - વ્યવહારકુશળતા વગેરે શીખે છે.

જેણં બંધં વહં ઘોરં, પરિયાવં ચ દારુણં ।

સિક્ષ્વમાણા ણિયચ્છંતિ, જુત્તા તે લલિઙ્ઙંદિયા ॥૧૪॥

અન્યથાર્થ : જેણ - લૌકિક કળા શીખવામાં, જુતા - જોડાયેલા, લલિયઈંદિયા - લલિત ઈન્દ્રિયોવાળા સુકોમળ શરીરી, તે - તે શ્રીમંતના પુત્ર તથા રાજકુમાર વગેરે પણ, સિક્ખમાણા - શીખતી વખતે, ઘોરં - દુસહ્ય, વહં - વધ, બંધં - બંધન, ચ - અને, દારુણં પરિયાવં - પરિતાપનાં વગેરે કષ્ટો, ણિયચ્છંતિ - સહન કરે છે.

તે વિ તં ગુરું પૂયંતિ, તસ્સ સિપ્પસ્સ કારણા ।

સક્કારંતિ ણમંસંતિ, તુઢ્ઠા નિદ્દેસવત્તિણો ॥૧૫॥

અન્યથાર્થ : તે - તે સુકુમાર શરીરવાળા રાજકુમાર વગેરે આટલું કષ્ટ પડવા છતાં, અવિ - પણ, તસ્સ - તે, સિપ્પસ્સ - શિલ્પકળા, કારણા - શીખવા માટે, તુઢ્ઠા - પ્રસંગતાથી, તં ગુરું - તે શિલ્પશિક્ષક ગુરુની, નિદ્દેસવત્તિણો - આજ્ઞાનું પાલન કરે છે, પૂયંતિ - વસ્ત્ર-આભૂષણો દ્વારા સેવા કરે છે, સક્કારંતિ - સત્કાર-સન્માન કરે છે અને, ણમંસંતિ - નમસ્કાર કરે છે.

કિં પુણ જે સુયગ્ગાહી, અણંતહિયકામણ્ણ ।

આયરિયા જં વણ્ણ ભિક્ખૂ, તમ્હા તં ણાઙ્ગવત્તણ્ણ ॥૧૬॥

અન્યથાર્થ : જો લૌકિક વિદ્યા શીખવા માટે રાજકુમારાદિ આદિ આ રીતે ગુરુની વિનય-ભક્તિ કરે છે તો જે જિજ્ઞાસુ તથા, અણંતહિય-કામણ્ણ - મોક્ષનાં સુખોના ઈચ્છુક છે, કિં પુણ - તેનું તો કહેવું જ શું ? તેણે તો ધર્માચાર્યનો વિનય વિશેષરૂપે કરવો જ જોઈએ, તમ્હા - તેથી, આયરિયા - આચાર્ય મહારાજ, જં - જે આજ્ઞા, વણ્ણ - ફરમાવે, તં - તે આજ્ઞાનું, ણાઙ્ગવત્તણ્ણ - ઉલ્લંઘન કરવું જોઈએ નહિ.

ણીયં સિજ્જં ગઙ્ગં ઠાણં, ણીયં આસણાણિ ય ।

ણીયં ચ પાણ્ણ વંદિજ્જા, ણીયં કુજ્જા ય અંજલિં ॥૧૭॥

અન્યથાર્થ : વિનીત શિષ્ય, સિજ્જં - પોતાની પથારી, ઠાણં - પોતાનું બેસવાનું સ્થાન, ય - અને, આસણાણિ - આસન, ણીયં - ગુરુની અપેક્ષાએ નીચું રાખે, ગઙ્ગં - ચાલતી વખતે પણ, ણીયં - નીચું અર્થાત્ ગુરુની પાછળ-પાછળ ચાલે, આગળ-આગળ નહિ, ચ - અને, ણીયં - નીચા નમીને, પાણ્ણ - ગુરુચરણોમાં, વંદિજ્જા - વંદના કરે, ય - અને, ણીયં - નીચા નમી, અંજલિં કુજ્જા - બે હાથ જોડી નમસ્કાર કરે.

સંઘટ્ટિતા કાણં, તહા ઉવહિણામવિ ।

ઁખમેહઅવરાહંમે, વઙ્ગજ્જ ણ પુણુત્તિ ય ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ : જો ક્યારેય અસાવધાનીથી, કાણં - ગુરુ મહારાજના શરીરની સાથે, તહા - તથા, ઉવહિણામવિ - તેમનાં ધર્મોપકરણ સાથે, સંઘટ્ટિતા - સ્પર્શ-સંઘટ્ટો થઈ જાય તો, વઙ્ગજ્જ - શિષ્ય તરત કહે કે હે ભગવાન ! મે - મારો, અવરાહં - અપરાધ, ઁખમેહ - માફ કરો, ય - અને, ણ પુણુત્તિ - હવે પછી (આગળ) ક્યારેય આવું કરીશ નહિ.

દુગ્ગઓ વા પઓણં, ઁોઙ્ગઓ વહઙ્ગ રહં ।

ઁવં દુબુદ્ધિકિઁઁવાણં, વુત્તો વુત્તો પકુવ્વઙ્ગ ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ : વા - જે રીતે, દુગ્ગઓ - ગણિયો બળદ, પઓણં - ચાબુક વગેરેથી, ઁોઙ્ગઓ - માર પડ્યા પછી જ, રહં - ગાડી, વહઙ્ગ - ખેંચે છે, ઁવં - તે રીતે, દુબુદ્ધિ - દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો અવિનયી શિષ્ય પણ, વુત્તો વુત્તો - ગુરુ વારંવાર કહે પછી જ, કિઁઁવાણં - તેમનું કાર્ય, પકુવ્વઙ્ગ - કરે છે.

વિવેચન : ગાથામાં આવેલા 'કિઁઁવાણં' શબ્દની સંસ્કૃતછાયા 'કૃત્ય' કરી છે; જેનો અર્થ વંદનીય અને પૂજનીય કર્યો છે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય વગેરે ગુરુજન કૃત્ય કહેવાય છે અને તેમના દ્વારા ઈચ્છિત કાર્યને કરવું તેને પણ 'કૃત્ય' કહેવાય છે.

આલવંતે લવંતે વા, ણ ણિસિજ્જાઙ્ગ પડિસ્સુણે ।

મોત્તૂણં આસણં ઘીરો, સુસ્સૂસાઁ પડિસ્સુણે ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ : આલવંતે - ગુરુ મહારાજ શિષ્યને ઁક વાર બોલાવે, વા - અથવા, લવંતે - વારંવાર બોલાવે તો, ઘીરો - વિનયવંત શિષ્ય, ણિસિજ્જાઙ્ગ - પોતાનાં આસન પર બેઠા બેઠા જ, ણ પડિસ્સુણે - ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા સાંભળીને ઉત્તર ન આપે પરંતુ, આસણં - તરત જ આસન પરથી, મોત્તૂણં - ઊઠી જાય અને સાવધાનીથી ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા સાંભળે અને, સુસ્સૂસાઁ - વિનયપૂર્વક, પડિસ્સુણે - જવાબ આપે.

કાલં છંદોવચારં ઁ, પડિલેહિત્તાણ હેઁહિં ।

તેણ તેણ ઉવાણં, તં તં સંપડિવાચઁ ॥૨૧॥

અન્યથા : વિનીત શિષ્ય, કાલં - દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને, ચ - અને, છંદોવચારં - ગુરુ મહારાજના અભિપ્રાયને, હેઝહિં - પોતાની તર્કશક્તિથી, પડિલેહિત્તાણ - જાણીને, તેણ તેણ - તે તે, ઊવાણં - ઉપાયોથી, તં તં - તે તે કાર્યોને, સંપડિવાયણ - સમ્યક્ રીતે કરે.

વિવત્તી અવિણીયસ્સ સંપત્તી વિણીયસ્સ ય ।

જસ્સેયં દુહઓ નાયં, સિવ્વખં સે અભિગચ્છઙ્ગ ॥૨૨॥

અન્યથા : અવિણીયસ્સ - અવિનીત પુરુષના, વિવત્તી - બધા સદ્ગુણ નાશ પામે છે, ય - અને, વિણીયસ્સ - વિનીતને, સંપત્તી - સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે, એયં - આ, દુહઓ - બંને વાત, જસ્સ - જેણે, નાયં - સારી રીતે જાણી લીધી છે, સે - તે, સિવ્વખં - શિક્ષણ, અભિગચ્છઙ્ગ - પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

જે યાવિ ચંડે મઙ્ગ-ઙ્ગિ-ગારવે, પિસુણે ણરે સાહસ-હીણ-પેસણે ।

અદિઙ્ગધમ્મે વિણણ અકોવિણ, અસંવિભાગી ણ હુ તસ્સ મુક્કવો ॥૨૩॥

અન્યથા : જે યાવિ - જે, ણરે - પુરુષ, ચંડે - ક્રોધી, મઙ્ગ ઙ્ગિગારવે - બુદ્ધિ અને ઋદ્ધિનું અભિમાન કરનારા, પિસુણે - ચાડિયા, સાહસ - વગર વિચાર્યું કરનારા, હીણપેસણે - ગુરુની આજ્ઞા ન માનનારા, અદિઙ્ગધમ્મે - ધર્માચરણરહિત, વિણણ અકોવિણ - અવિનીત અને મૂરખ, અસંવિભાગી - સમાન ભાગ ન કરનારા છે, તસ્સ - તેને, મુક્કવો - મોક્ષ, ણહુ - મળતો નથી.

ભાવાર્થ : આ ગાથામાં 'અસંવિભાગી' શબ્દ આવેલો છે. જેનો અર્થ એ છે કે જે સાધુ જે ગચ્છમાં અને જે સંઘાડામાં વિચરે છે, તેનું કર્તવ્ય છે કે જે આહાર-વસ્ત્ર વગેરે પ્રાપ્ત થયા છે, તેને પોતાના સંભોગી સાધુઓમાં સરખા ભાગે અર્થાત્ બરાબર વહેંચી દેવા જોઈએ. જેને જે વસ્તુની જરૂર છે, તેને તે વસ્તુ આપવી જોઈએ. જે આવું નથી કરતાં તેને 'અસંવિભાગી' કહે છે. આવા સ્વાર્થી, લાલચી, દુર્ગુણી સાધુને મોક્ષ મળતો નથી.

નોંધ : કેટલાક સુધારક-સમાજવાદી સાધુ અસંવિભાગીનો એવો અર્થ કરે છે કે - 'જે ધનવાન વ્યક્તિ પોતાનાં ધનનો ભાગ પાડતા નથી અર્થાત્ ગરીબોમાં સમાન રીતે વહેંચતા નથી, તેને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી.' પરંતુ તેમનું આ કથન આગમાનુકૂળ નથી. આનંદ, કામદેવ વગેરે શ્રાવકોનું વર્ણન 'ઉપાસકદશાંગ'માં આવે છે. તેઓએ આવું કર્યું ન હતું. પૈસાદાર કે ગરીબ

હોવું આ બધું કર્માધીન છે. અર્થાત્ પ્રત્યેક જીવનાં પુણ્ય-પાપ અલગ-અલગ છે, તે પ્રમાણે તેમની સ્થિતિ હોય છે. કર્મોને કોઈ ટાળી શકતું નથી.)

નિદેસવિત્તી પુણ જે ગુરૂણં, સુયત્થધમ્મા વિણયમ્મિ કોવિયા ।

તરિત્તુ તે ઓઘમિણં દુરુત્તરં, યવિત્તુ કમ્મં ગઙ્ગમુત્તમં ગયા ॥૨૪॥

ત્તિ બેમિ

અન્યથાર્થ : જે - જે, ગુરૂણં - ગુરુ મહારાજની, નિદેસવિત્તી - આજ્ઞાનું યથાવત્ પાલન કરે છે, જે સુયત્થધમ્મા - તથા જે શ્રુતધર્મનાં ગૂઢ તત્વોને જાણે છે, પુણ - અને, વિણયમ્મિ કોવિયા - વિનયનું પાલન કરવામાં પ્રવીણ હોય છે, તે - તેઓ, ઙ્ગં - આ, દુરુત્તરં - દુસ્તર, ઓઘં - સંસારરૂપી સમુદ્રને, તરિત્તુ - તરીને અને, કમ્મં - કર્મોનો, યવિત્તુ - ક્ષય કરીને, ઉત્તમં - સર્વોત્તમ, ગઙ્ગં - સિદ્ધગતિ, ગયા - પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ જ ઉપરોક્ત ગુણોને ધારણ કરનારા ભૂતકાળમાં સિદ્ધ થયા છે અને ભવિષ્યમાં પણ સિદ્ધ થશે, ત્તિ બેમિ - પૂર્વવત્.

॥ ઙ્ગિતિ વિણયસમાહિ અઙ્ગયણસ્સ બીઓ ઉદ્દેસો સમત્તો ॥

ઠવમા અધ્યયઠઠો બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

ઉદ્દેશો - ૩

આયરિયં અગ્ગિમિવાહિયગ્ગી, સુસ્સૂસમાણો પઢિજાગરિજ્જા ।

આલોઙ્ગયં ઙ્ગિયમેવ નચ્ચા, જો છંદમારાહયઙ્ગ સ પુજ્જો ॥૧॥

અન્યથાર્થ : ઙ્ગવ - જે રીતે, આહિયગ્ગી - અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ, અગ્ગિ - અગ્નિની સાધના કરવામાં સાવધાન રહે છે તે રીતે, જો - જે શિષ્ય, આયરિયં - આચાર્ય મહારાજની, સુસ્સૂસમાણો - સેવા-શુશ્રૂષા કરવામાં, પઢિજાગરિજ્જા - હંમેશાં સાવધાન રહે છે તેમ જ, આલોઙ્ગયં - ગુરુની દૃષ્ટિ અને, ઙ્ગિયમેવ - ચેષ્ટાને, નચ્ચા - જાણીને, છંદં - આચાર્ય મહારાજના અભિપ્રાયોને અનુકૂળ, આરાહયઙ્ગ - આરાધના અર્થાત્ કાર્ય કરે છે, સ - તે, પુજ્જો - પૂજ્ય બને છે.

આયારમઢ્ઢા વિણયં પઙ્ગે, સુસ્સૂસમાણો પરિગિજ્ઙ્ગ વક્કં ।

જહોવઙ્ગઢ્ઢં અધિકંચમાણો, ગુરું તુ ણાસાયયઙ્ગ સ પુજ્જો ॥૨॥

અન્યથાર્થ : જે શિષ્ય, આચારમદ્વા - આચારપ્રાપ્તિ માટે, વિણયં - ગુરુ મહારાજના વિનય-ભક્તિ, પડંજે - કરે છે અને, સુસ્સૂસમાણો - તેમની સેવા કરતાં, વક્કં - તેમની આજ્ઞા, પરિગિજ્ઞ - સ્વીકારે છે અને, જહોવદ્દં - તેમની ઈચ્છાનુસાર, અભિકંચમાણો - કાર્ય કરે છે, તુ - અને જે, ગુરું - ગુરુ મહારાજની, ણાસાયયદ્ - ક્યારેય આશાતના કરતા નથી, સ - તે, પુજ્જો - પૂજનીય છે.

રાઙ્ગિણેસુ વિણયં પડંજે, ડહરા વિ ય જે પરિયાય જેદ્વા ।

ણીયત્તણે વદ્દં સચ્ચવાદ્, ઉવાયવં વક્કકરે સ પુજ્જો ॥૩॥

અન્યથાર્થ : જે - જે સાધુ, રાયણેસુ - રત્નાધિકોની (સમ્યક્ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયથી મોટા સાધુઓની), વિણયં - વિનય-ભક્તિ, પડંજે - કરે છે, ય - આ રીતે, ડહરાડવિ - જે મુનિ ઉંમરમાં નાના છે પરંતુ, પરિયાય જેદ્વા - દીક્ષાપર્યાયમાં મોટા છે તેમની પણ વિનય-ભક્તિ કરે છે, ણીયત્તણે - ગુરુજનો પાસે નમ્રભાવે, વદ્દં - રહે છે, સચ્ચવાદ્ - હિત, મિત અને સાચું બોલે છે, ઉવાયવં - હંમેશાં ગુરુની સેવામાં રહેતા થકા, વક્કકરે - તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરે છે, સ - તે, પુજ્જો - પૂજ્ય બને છે.

અણ્ણાય-ઉંછં ચરદ્દં વિસુદ્ધં, જવણદ્વયા સમુયાણં ચ નિચ્ચં ।

અલદ્ધયં ણો પરિદેવદ્દજ્જા, લદ્ધં ણ વિકત્થયદ્ સ પુજ્જો ॥૪॥

અન્યથાર્થ : જે સાધુ, નિચ્ચં - હંમેશાં, જવણદ્વયા - સંયમયાત્રાના નિર્વાહ માટે, સમુયાણં - સામુદાયિક ગોચરી કરીને, અણ્ણાયઉંછં - અજ્ઞાત-કુળમાંથી થોડો થોડો, વિસુદ્ધં - નિર્દોષ આહાર, ચરદ્દં - લે છે, ચ - અને, અલદ્ધયં - જે કોઈ વખતે આહાર ન મળે તો, ણો પરિદેવદ્દજ્જા - ખેદ કરતાં નથી, લદ્ધં - ઈચ્છિત આહાર મળવાથી, ણ વિકત્થયદ્ - પ્રશંસા પણ કરતા નથી, સ - તે, પુજ્જો - સાધુ પૂજ્ય છે.

ભાવાર્થ : ગાથામાં 'અજ્ઞાત' શબ્દ છે, જેનો અર્થ મારે ઘેર આજે સાધુજી ગોચરી માટે આવશે એવી જે કુળ અને ઘરમાં ખબર નથી તેને અજ્ઞાતકુળ કહે છે. 'ઉંછં' શબ્દનો અર્થ થોડું છે.

સંથારસિજ્જાસણભત્તપાણે, અપ્પિચ્છયા અદ્દલાભેડવિ સંતે ।

જો એવમપ્પાણામ્હિતોસદ્દજ્જા, સંતોસપાહણ્ણરણ સ પુજ્જો ॥૫॥

અન્વયાર્થ : જો - જે સાધુ, સંથારસિજ્જાસણભક્તપાણે - સંથારો-પથારી, આસન અને આહારપાણી, અહ્લાભેઽવિ સંતે - વધારે મળતા હોવા છતાં પણ, અપ્પિચ્છયા - તેની અલ્પ ઈચ્છા રાખે છે તેમ જ તેમાં મૂર્છા રાખ્યા વગર, સંતોસપાહ્ણણરણ - સંતોષભાવ રાખે છે, એવં - આ રીતે જે સાધુ, અપ્પાણ - પોતાના આત્માને, અભિતોસહ્જ્જા - બધી રીતે સંતુષ્ટ રાખે છે, સ - તે, પુજ્જો - સાધુ પૂજ્ય છે.

સક્કા સહેઝં આસાહ્ કંટયા, અઓમયા ઉચ્છહયા ણરેણં ।
અણાસણ જો ડ સહિજ્જ કંટણ, વહ્મણ કણસરે સ પુજ્જો ॥૬॥

અન્વયાર્થ : ઉચ્છહયા - ધનાદિની પ્રાપ્તિની, આસાહ્ - આશાએ, ણરેણં - મનુષ્ય, અઓમયા - લોખંડના, કંટયા - તીક્ષ્ણ કાંટા(બાણ)ને, સહેઝં - સહન કરવા સમર્થ બની જાય છે, ડ - પરંતુ, કણસરે - કાનમાં બાણની જેમ વાગનાર, વહ્મણ - કઠોર વચનરૂપી, કંટણ - બાણ સહન કરવા દુષ્કર છે, તેમ છતાં પણ જે તેને, અણાસણ - કોઈ પણ આશા (સ્વાર્થ) વગર, સહિજ્જ - સમભાવે સહન કરે છે, સ - તે, પુજ્જો - સાધુ પૂજ્ય છે.

મુહુત્તદુક્ખા ડ હવંતિ કંટયા, અઓમયા તેઽવિ તઓ સુઢ્ઢરા ।
વાયા દુરુત્તાણિ દુરુઢ્ઢરાણિ, વેરાણુબંધીણિ મહબ્ભયાણિ ॥૭॥

અન્વયાર્થ : અઓમયા - લોખંડના, કંટયા - કાંટા (બાણ), ડ - તો, મુહુત્તદુક્ખા - થોડા સમય સુધી જ દુઃખદાયી, હવંતિ - હોય છે અને, તેઽવિ - તે, તઓ - જે જગ્યાએ વાગે છે ત્યાંથી, સુઢ્ઢરા - કુશળ વૈદ્ય દ્વારા સરળતાથી કાઢી પણ શકાય છે પરંતુ, વાયા દુરુત્તાણિ - કટુ વચનરૂપી બાણને, દુરુઢ્ઢરાણિ - કાઢવા અત્યંત દુષ્કર છે અર્થાત્ હૃદયમાં ચોંટી ગયા પછી કાઢવા દુઃસાધ્ય છે, કારણ કે કઠોર વચનો હૃદય વીંધી નાંખે છે, વેરાણુબંધીણિ - આ લોક અને પરલોકમાં તે વેરભાવની પરંપરા વધારનારા છે તેમ જ, મહબ્ભયાણિ - નરકાદિ નીચગતિમાં લઈ જનાર હોવાથી મહાભયજનક છે.

સમાવયંતા વયણાભિઘાયા, કણ્ણં ગયા દુમ્મણિયં જણંતિ ।
ધમ્મુત્તિ કિચ્ચા પરમગ્ગસૂરે, જિહ્મંદિણ જો સહહ્ સ પુજ્જો ॥૮॥

અન્યથાર્થ : સમાવયંતા - સમૂહરૂપે આવતા, વયળાભિઘાયા - કઠોર વચનરૂપી પ્રહાર, કણ્ણં ગયા - કાનમાં પડતા જ, દુમ્મણિયં - મનમાં દુષ્ટભાવ, જણંતિ - ઉત્પન્ન કરે છે અર્થાત્ કડવાં વચનો સાંભળતાં જ મનની ભાવના દૂષિત થાય છે પરંતુ, ધમ્મુત્તિ - 'ક્ષમા રાખવી તે સાધુનો ધર્મ છે' એમ, કિચ્ચા - માનીને, જો - જે સાધુ કઠોર વચનરૂપી બાણને, સહજ - સમભાવે સહન કરે છે તે, પરમગ્ગસૂરે - વીર-શિરોમણિ છે, જિહંદિણ - જિતેન્દ્રિય છે, સ - આવો સાધુ, પુજ્જો - જગતમાં પૂજાય છે.

અવન્નવાયં ચ પરમ્મુહસ્સ, પચ્ચક્ખઓ પડિણીયં ચ ભાસં ।
ઓહારિણિં અપ્પિયકારિણિં ચ, ભાસં ણ ભાસિજ્જ સયા સ પુજ્જો ॥૧॥

અન્યથાર્થ : જે સાધુ, પરમ્મુહસ્સ - બીજાની પીઠ પાછળ, ચ - તેમ જ, પચ્ચક્ખઓ - સામે, અવન્નવાયં - નિંદા કરતા નથી, ચ - અને, પડિણીયં - પર-પીડાકારી, ઓહારિણિં - નિશ્ચયકારી, ચ - અને, અપ્પિયકારિણિં - અપ્રિય, ભાસં - ભાષા, સયા - ક્યારેય, ણ ભાસિજ્જ - બોલતા નથી, સ - તે, પુજ્જો - પૂજાય છે.

અલોલુણ અક્કુહણ અમાઈ, અપિસુણે યા વિ અદીણવિત્તી ।
ણો ભાવણ ણો વિ ય ભાવિઅપ્પા, અકોહલ્લે ય સયા સ પુજ્જો ॥૧૦॥

અન્યથાર્થ : જે સાધુ, અલોલુણ - જીભનો લોલુપ નથી અને જેને કોઈ પ્રકારના લોભ-લાલચ નથી, અક્કુહણ - મંત્ર-તંત્રાદિનો પ્રયોગ પણ કરતા નથી, અમાઈ - જે સરળ છે, અપિસુણે - જે કોઈની યાડી ખાતા નથી, યાવિ - તથા, અદીણવિત્તી - ગોચરી ન મળવા છતાં પણ દીનતા લાવતા નથી, ય - અને, ણો ભાવણ - જે અન્યને પ્રેરણા કરીને પોતાની પ્રશંસા કરાવતા નથી, ણોઽવિ ભાવિઅપ્પા - પોતાના મુખે પોતાની પ્રશંસા કરતા નથી, ય - અને જે, સયા - ક્યારેય, અકોહલ્લે - નાટક, ખેલ, તમાશાદિ જોવાની ઈચ્છા કરતી નથી, સ - તે, પુજ્જો - પૂજાય છે.

ગુણેહિં સાહૂ અગુણેહિંઽસાહૂ, ગિણહાહિ સાહૂ ગુણ-મુંચઽસાહૂ ।
વિયાણિયા અપ્પગમપ્પણં, જો રાગદોસેહિં સમો સ પુજ્જો ॥૧૧॥

અન્યથાર્થ : ગુરુ મહારાજ ફરમાવે છે કે, ગુણેહિં - વિનયાદિ ગુણો ધારણ કરવાથી, સાહૂ - સાધુ હોય છે અને, અગુણેહિં - અવિનયાદિ દુર્ગુણોથી, અસાહૂ - અસાધુ અર્થાત્ સાધુપણું ગુણો પર અવલંબે છે, તેથી હે શિષ્યો ! સાહૂગુણ - સાધુ પ્રાયોગ્ય ગુણોને, ગિણહાહિ - ગ્રહણ કરો અને,

असाहू - असाधुना दुर्गुणोने, मुंच - छोडी दो, आ रीते, जो - जे, अप्पणं - पोताना आत्माथी, अप्पगं - पोताना आत्माने, वियाणिया - समजवीने, रागदोसेहिं - रागद्वेषमां, समो - समभाव राभे छे, स - ते, पुज्जो - पूज्य छे.

तहेव डहरं च महल्लगं वा, इत्थिं पुमं पव्वइयं गिहिं वा ।

नो हीलए नो वि य खिसइज्जा, थंभं च कोहं च चए स पुज्जो ॥१२॥

अन्वयार्थ : तहेव - आ रीते जे साधु, डहरं - बाणक, च - अने, महल्लगं - वृद्ध, इत्थीं - स्त्री, वा - अथवा, पुमं - पुरुषनी, पव्वइयं - साधु, वा - अथवा, गिहिं - गृहस्थ गभे तेनी, नो हीलए - अेक वार पण निंदा करता नथी, आवि य - तथा, नो खिसइज्जा - वारंवार निंदा करता नथी, च - तेम ज जे, थंभं - अभिमान, च - अने, कोहं - क्रोधनो, चए - त्याग करे छे, स - ते, पुज्जो - पूज्य छे.

जे माणिया सययं माणयंति, जत्तेण कण्णं व तिवेसयंति ।

ते माणए माणरिहे तवस्सी, जिइंदिए सच्चरए स पुज्जो ॥१३॥

अन्वयार्थ : जो - जे शिष्य, सययं - सतत, माणिया - माननीय गुरु भडाराजनुं विनय-भक्तिथी सन्मान करे छे तो, माणयंति - गुरु भडाराज पण विद्यादानथी तेने योग्य बनावे छे अने, व - जे रीते, कण्णं - माता-पिता पोतानी पुत्रीना योग्य पति साथे लग्न करीने श्रेष्ठ कुणमां आपे छे ते रीते गुरु भडाराज पण, जत्तेण - प्रयत्नथी ते शिष्योने, निवेसयंति - उच्च श्रेणीअे पढोंयाडे छे, ते - आवा, माणरिहे - सन्माननीय उपकारीओनी, जिइंदिय - जे जितेन्द्रिय, सच्चरए - सत्यपरायण, तवस्सी - तपस्वी शिष्य, माणए - विनय-भक्ति करे छे, स - ते, पुज्जो - पूज्य छे.

तेसिं गुरूणं गुणसायराणं, सुच्चाण मेहावी सुभासियाइं ।

चरे मुणी पंचरए तिगुत्तो, चउक्कसायावगए स पुज्जो ॥१४॥

अन्वयार्थ : तेसिं - ते, गुणसायराणं - गुणोना सागर, गुरूणं - गुरु भडाराजनो, सुभासियाइं - सुभाषित-उपदेश, सुच्चाण - सांभणीने, मेहावी - जे बुद्धिमान, मुणी - मुनि, पंचरए तिगुत्तो - पांच भडाव्रत अने त्रण गुप्तिथी युक्त बनीने, चउक्कसायावगए - क्रोध, मान, माया अने लोभ - आ यारे कषायोनो त्याग करे छे अने, चरे - गुरु भडाराजनी विनय-भक्ति करतां करतां शुद्ध संयमनुं पालन करे छे, स - ते, पुज्जो - पूज्य छे.

गुरुमिह सययं पडियरिय मुणी, जिणमयणिउणे अभिगमकुसले ।
धुणिय रयमलं पुरेकडं, भासुरमउलं गइं गओ ॥१५॥ त्ति बेमि

अन्वयार्थ : जिणमयणिउणे - निर्र्थ - प्रवचनमां निपुण, अभिगम-
कुसले - ज्ञानमां कुशल, विनीत अने साधुओनो विनय-वैयावश्य
करनारा, मुणी - मुनि, इह - आ लोकमां, गुरुं - गुरु मडाराजनी,
सययं - सतत, पडियरिय - सेवा करीने, पुरेकडं - पूर्वकृत, रयमलं - कर्मरजानो,
धुणिय - क्षय करीने, भासुरं - अनंत ज्ञानज्योतिथी दृढीप्यमान, अउलं -
सर्वश्रेष्ठ - अतुल, गइं - सिद्धगतिने, गओ - प्राप्त करे छे, त्ति बेमि - पूर्ववत्.

॥ इति विणय-समाहि नवम अज्झयणास्स तइओ उद्देशो समत्तो ॥

नवमा अध्ययननो त्रीञ्जे उद्देशो समाप्त.

उद्देशो - ४

सुयं मे आउसं तेणं भगवया एवमक्खायं इह खलु थेरेहिं
भगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिद्धाणा पण्णत्ता । कयरे खलु ते
थेरेहिं भगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिद्धाणा पण्णत्ता ? इमे खलु
ते थेरेहिं भगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिद्धाणा पण्णत्ता, तंजहा -
(१) विणयसमाही, (२) सुयसमाही, (३) तवसमाही, (४) आचारसमाही ।

अन्वयार्थ : श्री सुधर्मा स्वामी पोतानां शिष्य जंबू स्वामीने कडे छे के,
आउसं - डे आयुष्यमान जंबू ! तेणं भगवया - श्रमण भगवान मडावीर
स्वामीअे, एवं - आ रीते, अक्खायं - इरभाव्युं छे ते, मे - में, सुयं - सांभण्युं
छे, जेम के - खलु - निश्चयथी, इह - आ जैन सिद्धांतमां, थेरेहिं - स्थविर,
भगवंतेहिं - भगवंतोअे, विणयसमाहिद्धाणा - विनय-समाधिस्थानना,
चत्तारि - चार भेद, पण्णत्ता - બતાવ્યા छे. शिष्य प्रश्न करे छे के डे
भगवान ! थेरेहिं भगवंतेहिं - ते स्थविरभगवंतोअे, विणयसमाहिद्धाणा -
विनय-समाधिस्थानना, ते - ते, चत्तारि - चार भेद, कयरे - क्या, पण्णत्ता
- બતાવ્યા छे ? गुरु मडाराज जवाब आपे छे के, डे आयुष्यमान शिष्य ! थेरेहिं
- ते स्थविर, भगवंतेहिं - भगवंतोअे, विणयसमाहिद्धाणा - विनय-समाधि-
स्थानना, खलु - निश्चयथी, इमे - आ, चत्तारि - चार भेद, पण्णत्ता - બતાવ્યા
छे, तं जहा - जेम के, विणयसमाही - विनयसमाधि, सुयसमाही - श्रुतसमाधि,
तवसमाही - तपसमाधि अने, आचारसमाही - आचारसमाधि.

विणए सुए य तवे, आयारे णिच्चं पंडिया ।

अभिरामयंति अप्पाणं, जे भवंति जिइंदिया ॥१॥

अन्वयार्थ : जे - જે, जिइंदिया - જિતેન્દ્રિય સાધુ, વિણए - વિનય, સુए - શ્રુત, તવે - તપ, ય - અને, આયારે - આચારમાં, ણિચ્ચં - હંમેશાં, અપ્પાણં - પોતાના આત્માને, અભિરામયંતિ - જોડે છે, પંડિયા - તે જ સાચા પંડિત, ભવંતિ - છે.

चउव्विहा खलु विणयसमाही भवइ, तंजहा - (१) अणुसासिज्जंतो सुस्सूसइ, (२) सम्मं संपडिवज्जइ, (३) वेयमाराहयइ, (४) ण य भवइ अत्तसंपग्गहिए । चउत्थं पयं भवइ । भवइ य इत्थ सिलोगा ।

अन्वयार्थ : खलु - ખરેખર, વિણયસમાહી - વિનયસમાધિ, ચउव्विहा - ચાર પ્રકારની, ભવइ - હોય છે, તં જહા - જેમ કે, ૧. અણુસાસિજ્જંતો - જે ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન શીખ્યા હોય તેમને પરમોપકારી જાણીને, જયારે તેઓ અનુશાસન કરે ત્યારે તેમની શિખામણ સાંભળવી, સુસ્સૂસइ - હંમેશાં સેવા-શુશ્રૂષા કરવી અને તેમની આજ્ઞા સાંભળવાની તૈયારી રાખવી, ૨. સમ્મં સંપડિવજ્જइ - ગુરુ આજ્ઞા સાંભળીને તેમનો અભિપ્રાય ખરાખર સમજવો, ૩. વેયમારાહયइ - ત્યાર પછી ગુરુઆજ્ઞાનું પૂર્ણ પાલન કરવું અને શ્રુતજ્ઞાનની આરાધના કરવી, ૪. ણ ય ભવइ અત્તસંપગ્ગહિए - અભિમાન ન કરવું અને આત્મપ્રશંસા ન કરવી, ચउत्थં - આ ચોથું, પયં - પદ, ભવइ - છે, ય - અને, इत्थ - આ વિશે, સિલોગો - એક શ્લોક પણ, ભવइ - છે.

ते आ प्रकारे छे -

पेहेइ हियाणुसासणं, सुस्सूसइ तं च पुणो अहिइए ।

ण य माणमएण मज्जइ, विणयसमाहि आययइए ॥२॥

अन्वयार्थ : आययइए - પોતાનું આત્મકલ્યાણ ઈચ્છનાર સાધુ, હિયાણુસાસણં - હિત-શિક્ષા સાંભળવા સદા, પેહેइ - તૈયાર રહે, ચ - અને, તં - ગુરુની આજ્ઞા, સુસ્સૂસइ - માથે ચડાવે, પુણો - અને પછી, અહિइए - તે મુજબ આચરણ કરે, ય - અને, વિણયસમાહી - વિનયી હોવાનું, ણ માણમएण મજ્જइ - અભિમાન ન કરે.

चउव्विहा खलु सुयसमाही भवइ तंजहा - १ सुयं मे भविस्सइ त्ति अज्झाइयव्वं भवइ । २ एगग्गचित्तो भविस्सामित्ति अज्झाइयव्वं भवइ । ३ अप्पाणं ठावइस्सामित्ति अज्झाइयव्वं भवइ । ४ ठिओ

પરં ઠાવઙ્ઘામિ ત્તિ અઙ્ઙાઙ્ઘવ્વં ભવઙ્ઘ । ચઙ્ઘત્થં પયં ભવઙ્ઘ
ભવઙ્ઘ ય ઙ્ઘત્થ સિલોગો ।

અન્વયાર્થ : ઁલુ - નિશ્ચયથી, સુયસમાહી - શ્રુતસમાધિના, ચઙ્ઘવ્વિહા
- યાર ભેદ, ભવઙ્ઘ - છે, તં જહા - તે આ પ્રકારે છે - ૧. મે - અધ્યયન
કરવાથી મને, સુયં - શ્રુતજ્ઞાનનો, ભવિસ્સઙ્ઘત્તિ - લાભ થશે એવું સમજીને
મુનિ, અઙ્ઙાઙ્ઘવ્વં ભવઙ્ઘ - અધ્યયન કરે, ૨. અધ્યયન કરવાથી,
ઁગગ્ગચિત્તો - હું એકાગ્ર ચિત્તવાળો, ભવિસ્સામિત્તિ - થઈ જઈશ, એવું
સમજીને મુનિ, અઙ્ઙાઙ્ઘવ્વં ભવઙ્ઘ - અધ્યયન કરે, ૩. અપ્પાણં - પોતે
- આત્માને, ઠાવઙ્ઘામિત્તિ - ધર્મમાં સ્થિર કરશે એમ સમજીને મુનિ,
અઙ્ઙાઙ્ઘવ્વં ભવઙ્ઘ - અધ્યયન કરે, ૪. ઠિઓ - જો હું પોતે ધર્મમાં સ્થિર
રહીશ તો, પરં - બીજાને પણ, ઠાવઙ્ઘામિત્તિ - ધર્મમાં સ્થિર કરી શકીશ
એમ સમજીને મુનિ, અઙ્ઙાઙ્ઘવ્વં ભવઙ્ઘ - અધ્યયન કરે, ચઙ્ઘત્થં - આ
અંતિમ-ચોથું, પયં - ૫૬, ભવઙ્ઘ - છે, ય - અને, ઙ્ઘત્થ - અહીં, સિલોગો
- શ્લોક પણ, ભવઙ્ઘ - છે. તે આ પ્રકારે છે -

નાણમેગગ્ગચિત્તો ય, ઠિઓ ઠાવઙ્ઘ પરં ।

સુયાણિ ય અહિઙ્ઘિત્તા, રઓ સુયસમાહિઁ ॥૩॥

અન્વયાર્થ : સુયાણિ - શાસ્ત્રોનું, અહિઙ્ઘિત્તા - અધ્યયન કરવાથી,
નાણં - જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, ઁગગ્ગચિત્તો - ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે,
ઠિઓ ય - પોતાને ધર્મમાં સ્થિર કરે છે તેથી મુનિએ હંમેશાં, સુયસમાહિઁ
- શ્રુતસમાધિમાં, રઓ - સંલગ્ન રહેવું જોઈએ.

ચઙ્ઘવ્વિહા ઁલુ તવસમાહી ભવઙ્ઘ, તંજહા - (૧) ણો ઙ્ઘહલોગઙ્ઘયાઁ
તવમહિઙ્ઘિઙ્ઘા, (૨) ણો પરલોગઙ્ઘયાઁ તવમહિઙ્ઘિઙ્ઘા, (૩) ણો
કિત્તિવણ્ણસઘ્ઘસિલોગઙ્ઘયાઁ તવમહિઙ્ઘિઙ્ઘા, (૪) નન્નત્થ નિઙ્ઘરઙ્ઘયાઁ
તવમહિઙ્ઘિઙ્ઘા । ચઙ્ઘત્થં પયં ભવઙ્ઘ । ભવઙ્ઘ ય ઙ્ઘત્થ સિલોગો ।

અન્વયાર્થ : ઁલુ - નિશ્ચયથી, તવસમાહિ - તપસમાધિનાં, ચઙ્ઘવ્વિહા
- યાર ભેદ, ભવઙ્ઘ - છે, તં જહા - તે આ પ્રકારે છે, ૧. ઙ્ઘહલોગઙ્ઘયાઁ -
આ લોકનાં સુખો અને કોઈ લબ્ધિ વગેરેની પ્રાપ્તિ માટે, તવં - તપસ્યા, ણો
અહિઙ્ઘિઙ્ઘા - ન કરે, ૨. પરલોગઙ્ઘયાઁ - પરલોકનાં સુખો માટે, તવં -
તપસ્યા, ણો મહિઙ્ઘિઙ્ઘા - ન કરે, ૩. કિત્તિવણ્ણસઘ્ઘસિલોગઙ્ઘયાઁ - કીર્તિ,
વર્ણ, શબ્દ અને શ્લાઘા માટે પણ, તવં - તપસ્યા, ણો અહિઙ્ઘિઙ્ઘા - ન કરે,

ચઝથં - આ અંતિમ ચોથું, પયં - પદ, ભવઙ - છે, ય - અને,
ઇત્થ - અહીં, સિલોગો - શ્લોક પણ છે. જેમ કે -

વિવિહગુણ તવોરણ ય ણિચ્ચં, ભવઙ ણિરાસણ ણિજ્જરઙ્ગિણ ।

તવસા ધુણઙ પુરાણપાવગં, જુત્તો સયા તવસમાહિણ ॥૪॥

અન્યચાર્થ : મોક્ષાભિલાષી મુનિએ, સયા - હંમેશાં, તવસમાહિણ - તપસમાધિમાં, જુત્તો - જોડાયેલા રહેવું જોઈએ તેમ જ, ણિચ્ચં - સતત, વિવિહગુણ તવોરણ - વિવિધ ગુણયુક્ત તપમાં સંલગ્ન રહીને, ણિરાસણ - આ લોક અને પરલોકનાં સુખોની આશા રાખ્યા વિના, ણિજ્જરઙ્ગિણ - એકાંત કર્મનિર્જરા માટે તપ કરવું, તવસા - આ પ્રકારનાં તપથી તે, પુરાણપાવગં - પૂર્વસંચિત પાપકર્મોનો, ધુણઙ - નાશ થાય છે.

ભાવાર્થ : ઉપવાસ, છટ્ટ, અટ્ટમ વગેરે તથા એકાંતર તપ આ બધાંનો ઉદ્દેશ આ લોકના લાભ માટે ન હોવો જોઈએ. જેમ કે - આ લોકનાં સુખ, સમૃદ્ધિ, ભોગોપભોગ અથવા સાંસારિક સ્વાર્થપૂર્તિ માટે તપ કરવું નહિ. જેમ કે - 'આ તપથી મને તેજોલેશ્યાલબ્ધિ, ભૌતિકસંપત્તિ, વચનસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે અને પરલોકમાં મને દેવલોકનાં દિવ્ય સુખ, દેવીઓ વગેરેની પ્રાપ્તિ થશે,' આવી લાલચે તપસ્યા કરવી નહિ. બધી દિશામાં પ્રસરતા યશને કીર્તિ કહે છે. એક દિશામાં પ્રસરનાર યશને વર્ણ કહે છે. કેટલાક ક્ષેત્રમાં પ્રસરનાર યશને શ્લોક કહે છે. અર્થાત્ પદ, પ્રતિષ્ઠા, પ્રસિદ્ધિ, પ્રશંસા વગેરે માટે નહિ પરંતુ એકાંત કર્મનિર્જરા માટે તપસ્યા કરવી જોઈએ.

ચઝવ્વિહા ઁલુ આચારસમાહી, ભવઙ, તંજહા - (૧) ણો ઙહલોગઙ્ગયાણ આચારમહિઙ્ગિજ્જા, (૨) ણો પરલોગઙ્ગયાણ આચાર-મહિઙ્ગિજ્જા, (૩) ણો કિત્તિવણ્ણસઙ્ગસિલોગઙ્ગયાણ આચારમહિઙ્ગિજ્જા, (૪) નન્નત્થ આરહંતેહિં હેઁહિં આચારમહિઙ્ગિજ્જા । ચઝથં પયં ભવઙ । ભવઙ ય ઙ્ગિથ સિલોગો ।

અન્યચાર્થ : ઁલુ - નિશ્ચયથી, આચારસમાહી - આચાર - સમાધિના, ચઝવ્વિહા - ચાર ભેદ, ભવઙ - છે, તં જહા - તે આ પ્રકારે છે, ઙહલોગઙ્ગયાણ - આ લોકનાં સુખોની પ્રાપ્તિ માટે અને લબ્ધિ વગેરેની પ્રાપ્તિ માટે, આચારં - આચારપાલન, ણો અહિઙ્ગિજ્જા - ન કરે, પરલોગઙ્ગયાણ - પરલોકનાં સુખોની પ્રાપ્તિ માટે, આચારં - આચારનું પાલન, ણો અહિઙ્ગિજ્જા - ન કરે, કિત્તિવણ્ણસઙ્ગસિલોગઙ્ગયાણ - કીર્તિ, વર્ણ, શબ્દ, શ્લોક (શ્લાઘા) માટે પણ, આચારં - આચારનું પાલન, ણો અહિઙ્ગિજ્જા - ન કરે, આરહંતેહિં હેઁહિં અણ્ણત્થ - જૈન સિદ્ધાંતમાં કહેલાં કારણો સિવાય અન્ય માટે પણ,

આચારં - આચારનું પાલન, ણ અહિદ્વિજ્જા - ન કરે, પરંતુ આશ્રવ રોકવા માટે જ આચારનું પાલન કરે, કારણ કે કોઈ પણ આશા વગર આચારનું પાલન કરવાથી જ મોક્ષ મળે છે, ચત્થં - આ ચોથું, પયં - પદ, ભવઙ્ - છે, ય - અને, ઇત્થ - અહીં પણ, સિલોગો - એક શ્લોક છે, જેમ કે -

જિણવયણરણ અતિતિણે, પડિપુણ્ણાયયમાયયઙ્ઙિણે ।

આચારસમાહિસંવુડે, ભવઙ્ ય દંતે ભાવસંધણે ॥૫॥

અન્યથાર્થ : જિણવયણરણ - જિનવચનોમાં અનુરક્ત રહેનારા, અતિતિણે - કઠોર વચનો ન બોલનારાં, પડિપુણ્ણ - શાસ્ત્રો-તત્ત્વોને યથાયોગ્ય જાણનારા, દંતે - ઈન્દ્રિયોનું દમન કરનારા, ય - અને, આચારસમાહિસંવુડે - આચાર-સમાધિથી આશ્રવોનો નિરોધ કરનારા મુનિ, ભાવસંધણેસંવુડે - શીઘ્રતાથી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લે છે.

અભિગમચરો સમાહિઓ, સુવિસુદ્ધો સુસમાહિઅપ્પઓ ।

વિઝલહિયં સુહાવહં પુણો, કુવ્વઙ્ ય સો પયખેમમપ્પણો ॥૬॥

અન્યથાર્થ : સુવિસુદ્ધો - નિર્મળ ચિત્તવાળા, સુસમાહિઅપ્પઓ - પોતાના આત્માને સંયમમાં સ્થિર રાખનાર, સો - તે મુનિ, ચરો - ચારે પ્રકારની, સમાહિઓ - સમાધિના સ્વરૂપને, અભિગમ - જાણીને, અપ્પણો - પોતાના આત્માને માટે, વિઝલહિયં - પૂર્ણ હિતકારી, ય - અને, સુહાવહં - સુખકારી, પુણો - પુનઃ, ખેમં - કલ્યાણકારી, પય - નિર્વાણપદ, કુવ્વઙ્ - પ્રાપ્ત કરાવે છે.

જાઙ્ઙમરણાઓ મુચ્ચઙ્, ઇત્થંથં ચ ચણ્ણ સવ્વસો ।

સિદ્ધે વા હવઙ્ સાસણ, દેવે વા અપ્પરણ મહિઙ્ઙિણે ॥૭॥ ત્તિ બેમિ ॥

અન્યથાર્થ : ઉપરોક્ત ગુણોને ધારણ કરનાર મુનિ, ઇત્થંથં - નરકાદિ પર્યાયોનો, સવ્વસો - સર્વથા, ચણ્ણ - ત્યાગ કરે છે અર્થાત્ નરકાદિ ગતિમાં જતા નથી, ય - અને તે, જાઙ્ઙમરણાઓ - જન્મમરણના ચક્રમાંથી, મુચ્ચઙ્ - પણ છૂટી જાય છે, વા - તથા, સાસણ - શાશ્વત, સિદ્ધે - સિદ્ધ, હવઙ્ - થાય છે, વા - અથવા, અપ્પરણ - જો થોડાં કર્મ બાકી હોય તો અલ્પકામ વિકારવાળા ઉત્તમ કોટિના, મહિઙ્ઙિણે - મહર્ષિક, દેવે - અનુત્તર વિમાનવાસી દેવ બને છે, ત્તિ બેમિ - પૂર્વવત્.

॥ ઇતિ વિણયસમાહિ અઙ્ઙયણસસ ચત્થો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥

ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

નવમું અધ્યયન સમાપ્ત

ત્રણ જાગરિકા

૫૩૧૬

(ભગવતી સૂત્ર શતક-૧૨, ઉદ્દેશો-૧ તથા અન્ય ગ્રંથોનો આધાર)

શ્રી વીર ભગવાનને ગૌતમ સ્વામી પૂછતા હતા કે - “હે ભગવાન ! જાગરિકા કેટલા પ્રકારે કહી છે ?”

ભગવાને કહ્યું : “હે ગૌતમ ! જાગરિકા ત્રણ પ્રકારની કહી છે :

(૧) ધર્મ જાગરિકા, (૨) અધર્મ જાગરિકા, (૩) સુદક્ષુ જાગરિકા.

(૧) ધર્મ જાગરિકા :

તેના ચાર ભેદ : ૧. આચારધર્મ, ૨. ક્રિયાધર્મ, ૩. દયાધર્મ, ૪. સ્વભાવધર્મ.

૧. આચારધર્મના પાંચ ભેદ : (૧) જ્ઞાનાચાર, (૨) દર્શનાચાર, (૩) ચારિત્રાચાર, (૪) તપાચાર અને (૫) વીર્યાચાર. તેમાં જ્ઞાનાચારના ૮ ભેદ, દર્શનાચારના ૮ ભેદ, ચારિત્રાચારના ૮ ભેદ, તપાચારના ૧૨ ભેદ, વીર્યાચારના ૩ ભેદ, એમ કુલ ૩૯ ભેદ થાય.

(૧) જ્ઞાનાચાર :

કાલે^૧ વિણએ^૨ બહુમાણે^૩, ઉવહાણે^૪ તહા અનિન્હવણે^૫,
વંજણે^૬ - અત્ય^૭ - તદુભય^૮, અઢવિહો નાણમાયારો.

જ્ઞાનાચારના ૮ ભેદ : (૧) કાળ પ્રતિલેખના = જ્ઞાન ભણવાના વખતે જ્ઞાન ભણવું. (૨) વિનય = જ્ઞાન લેતા વિનય કરવો. (૩) બહુમાન = જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીનું બહુમાન કરવું. (૪) ઉપધાન = જ્ઞાન ભણતાં યથાશક્તિ તપ કરવું. (૫) અનિહનવ = અર્થ તથા ગુરુને ગોપવવા નહિ. (૬) વ્યંજન = અક્ષરશુદ્ધ. (૭) અર્થ = અર્થશુદ્ધ. (૮) તદુભય = અક્ષર અને અર્થ બંને શુદ્ધ ભણે.

(૨) દર્શનાચાર :

નિસ્સંકિય^૧ નિક્કંખિય^૨, નિવ્વિતિગિચ્છા^૩ અમૂઢદિઢ્ઠીય^૪,
ઉવવૂહ^૫ ચિરીકરણે^૬, વચ્છલ્લ^૭ પભાવણે^૮ અઢ.

દર્શનાચારના ૮ ભેદ : (૧) નિ:શંકિત = જૈન ધર્મમાં શંકારહિતપણું. (૨) નિ:કાંક્ષિત = પાસંડી(મત) ધર્મની વાંછારહિતપણું. (૩) નિર્વિચિકિત્સા = કરણીના ફળનું સંદેહરહિતપણું. (૪) અમૂઢદૈષ્ટિ = પાખંડીના આડંબર દેખી મૂંઝાય નહિ. (૫) ઉપબંહણા = સ્વધર્મની પ્રશંસા કરે. (૬) સ્થિરીકરણ = ધર્મથી પડતાને સ્થિર કરે. (૭) વાત્સલ્ય = સ્વધર્મની ભક્તિ કરે. (૮) પ્રભાવના = જૈન ધર્મને અનેક રીતે દીપાવે, કૃષ્ણ મહારાજા કે શ્રેણિકરાજાની જેમ.

(૩) ચારિત્રાચાર :

ઈરિયા-ભાસે-સણાદાણે, ઉચ્ચારે સમિષ ઇય,
મણગુત્તી વયગુત્તી કાયગુત્તીય અક્રમા.

ચારિત્રાચારના ૮ ભેદ : (૧) ઈર્યાસમિતિ = રસ્તામાં ચાલવાની વિધિ. (૨) ભાષાસમિતિ = બોલવાની વિધિ. (૩) એષણાસમિતિ = ગોચરીની વિધિ. (૪) આયાણ ભંડમત્ત નિક્ખેવણયા સમિતિ = વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ લેવા મૂકવાની વિધિ. (૫) ઉચ્ચાર પાસવણ ખેલ-જલ્લ-સિંધાણ પારિઠાવણિયા સમિતિ = વડીનીત, લઘુનીત આદિ પરઠવાની વિધિ. (૬) મનગુપ્તિ = બુદ્ધિ અને શ્રદ્ધાપૂર્વક મનને ઉન્માર્ગે જતું રોકવું, ગોપવવું. (૭) વચનગુપ્તિ = બુદ્ધિ અને શ્રદ્ધાપૂર્વક વચનને ઉન્માર્ગે જતું રોકવું. ગોપવવું. (૮) કાયગુપ્તિ = બુદ્ધિ અને શ્રદ્ધાપૂર્વક કાયને ઉન્માર્ગે જતી રોકવી, ગોપવવી.

(૪) તપાચાર :

અણસણ મૂણોચરિયા, ભિક્ખાચરિયા ચ રસપરિચ્યાઓ,
કાયકિલેસો સંલીણયા, ચ બજ્જો તવો હોઈ;
પાયચ્છિતં વિણઓ, વેયાવચ્યં તહેવ સજ્જાઓ,
ઝાણં ચ વિઉસ્સગ્ગો, એસો અવ્વિભંતરો તવો.

(૪) તપાચારના ૧૨ ભેદ : ૯ બાહ્યતપ અને ૯ આભ્યંતરતપ એમ ૧૨ તપ.

૯ બાહ્યતપ કહે છે - (૧) અનશન - ત્રણ કે ચાર આહારનો ત્યાગ કરવો. (૨) ઉણોદરી - ન્યૂનતા કરવી, ઉપકરણ, આહાર-પાણી કે કષાયને ઓછાં કરવા તે. (૩) ભિક્ષાયર્યા (વૃત્તિસંક્ષેપ) - દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી વૃત્તિ(ઈચ્છા)નો સંક્ષેપ (ઓછો) કરવો અને અભિગ્રહ તથા નિયમ આદિ ધારવા. (૪) રસપરિત્યાગ - વિગય (દૂધ, દહીં, ઘી, તેલ, ગોળ, ખાંડ) આદિ સારા સારા રસનો ત્યાગ કરવો. (૫) કાયકલેશ - તપ, લોચ આદિ દ્વારા શારીરિક કષ્ટનું સહન કરવું. (૬) પ્રતિસંલીનતા - યોગ, કષાય કે ઈન્દ્રિયોની અશુભપ્રવૃત્તિને રોકવી.

૯ આભ્યંતરતપ કહે છે - (૧) પ્રાયશ્ચિત્ત - કરેલા અપરાધની શુદ્ધિ કરવી, લાગેલા દોષ ગુરુ આગળ કપટરહિત પ્રગટ કરી તેની આલોચના લેવી. (૨) વિનય - આઠ કર્મોનો નાશ જેનાથી થાય તે વિનય છે. દેવ, ગુરુ આદિની ભક્તિ કરવી. (૩) વૈયાવચ્ય - ગુરુ, તપસ્વી, રોગી કે નવદીક્ષિતને અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર તથા ઔષધ આદિ લાવી દઈ, સેવા કરવી તે. (૪) સ્વાધ્યાય - સ્વાધ્યાય એટલે ૧. શ્રેષ્ઠ પઠનપાઠનરૂપ અધ્યયન ૨. સ્વઆત્માના ગુણોના સ્વરૂપનું અધ્યયન ૩. પોતાનું અધ્યયન કરવું કે પોતાનું જીવન ઊંચું બની રહ્યું છે કે નહિ ?

સ્વાધ્યાયના પાંચ ભેદ : (૧) પોતે ભણવું, શિષ્યાદિકને ભણાવવું તથા વાંચવું. (૨) સંદેહ પડવાથી ગુરુ આદિને પૂછવું. (૩) શીખેલું ફરી સંભારવું. (૪) ધારેલું ચિંતવન કરવું. (૫) ધર્મસંબંધી કથા કહેવી તથા ઉપદેશ કરવો. (૫) ધ્યાન : કોઈ પણ એક જ વિષય ઉપર મનની એકાગ્રતા કરવી તેનું નામ ધ્યાન છે. ચાર ધ્યાનમાંથી આર્ત, રૌદ્ર એ બે અશુભધ્યાન છોડી ધર્મ અને શુકલ એ બે શુભધ્યાન ધ્યાવવાં. (૬) વ્યુત્સર્ગ - શરીર, સંપ્રદાય, સંસારનાં મમત્વનો ત્યાગ કરવો.

ઈહલોક, પરલોકના સુખની વાંછારહિત તપ કરે અથવા આજીવિકાની ઈચ્છારહિત તપ કરે, એ તપના બાર આચાર જાણવા.

(૫) વીર્યાચાર : વીર્યાચારના ત્રણ ભેદ :

અણિગૂહિયબલવીરિઓ, પરક્કમતી જો જહુતમાઉત્તો,

જુજમ્મ ય જહત્યામં, નાયવ્યો વીરિયાચારો.

(૧) બળવીર્ય, ધર્મના કામમાં ગોપવે નહિ. (૨) પંચાચારના વિવિધ બોલમાં ઉદમ કરે. (૩) શક્તિ ગોપવ્યા વિના કામ કરે.

ઈતિ આચારધર્મના ૩૬ ભેદ.

૨. ક્રિયાધર્મ : સંયમજીવનના મૂલગુણ ૭૦ છે, તેને ચરણસિત્તેરી કહે છે. તે નીચે પ્રમાણે :

૫ મહાવ્રત, ૧૦ યતિધર્મ, ૧૭ સંયમનું પાલન, ૧૨ તપ, ૧૦ વૈયાવચ્ચની આરાધના, ૩ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને ૯ બ્રહ્મચર્યની વાડ, ૪ કષાયનો નિગ્રહ કરવો = ૭૦ ચરણસિત્તેરી. ૩૪૫૯૧૦૧૦૧૨૧૭

સંયમજીવનમાં ઉત્તરગુણ ૭૦ છે, તેને કરણસિત્તેરી કહે છે. તે નીચે પ્રમાણે : ૩૪૪૫.૫ ૧૨૧૨૨૫

૪ પિંડવિશુદ્ધિ, ૪ અભિગ્રહ, ૫ સમિતિ, ૩ ગુપ્તિનું પાલન, ૧૨ ભાવના, ૧૨ સાધુની પડિમા આદરવી, ૨૫ પ્રતિલેખનામાં ઉપયોગ, પાંચ ઈન્દ્રિયનો નિગ્રહ કરવો = ૭૦. કરણસિત્તેરી.

૪ પિંડવિશુદ્ધિ : તે આહાર, શય્યા, વસ્ત્ર અને પાત્ર. ૪ અભિગ્રહ તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ. ૧૨ ભાવના તે અનિત્ય ભાવના વગેરે. ૨૫ પ્રતિલેખના (ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, અ.-૨૬) તે ૬ પ્રતિલેખનના વિવિધ પ્રકાર, ૬ અપ્રમાદ પ્રતિલેખના, ૧૩ પ્રમાદ પ્રતિલેખનાનો ત્યાગ.

૩. દયાધર્મ : તેના ૮ ભેદ : ૧. સ્વદયા^૧ - તે પોતાના આત્માને પાપથી બચાવે તે. ૨. પરદયા - તે બીજા જીવોની રક્ષા કરે તે. ૩. દ્રવ્યદયા - દેખાદેખીથી અથવા શરમથી જીવોની રક્ષા કરે અથવા કુળઆચારે દયા પાળે

૧. સ્વદયામાં પરદયાની નિયમા અને પરદયામાં સ્વદયાની ભજના.

તે. ડ. ભાવદયા - જ્ઞાનના માધ્યમથી જીવને જીવાત્મા જાણીને તે ઉપર અનુકંપા લાવી જીવ બચાવવો તે. પ. વ્યવહારદયા - જેવી શ્રાવકને દયા પાળવી કહી છે તે સાચવે તે, ઘરનાં અનેક કામકાજ કરતાં જતના રાખવી તે. ઢ. નિશ્ચયદયા - તે આપણા આત્માને કર્મબંધથી છોડાવવો. તેનો ખુલાસો એ છે કે પુદ્ગલ પરવસ્તુ છે તેના ઉપરથી મમતા ઉતારીને, તેનો પરિચય છાંડીને, આપણા આત્માના ગુણમાં રમણ કરવું, જીવનું કર્મરહિત શુદ્ધસ્વરૂપ પ્રગટ કરવું. તે નિશ્ચય દયા ચૌદમા ગુણસ્થાનને અંતે સંપૂર્ણ લાભે. ૭. સ્વરૂપ દયા - તે કોઈ જીવને મારવાને ભાવે, પહેલાં તે જીવને સારી રીતે ખવડાવે અને શરીરે હૃષ્ટપુષ્ટ કરે, સારસંભાળ લે, એ દયા ઉપરથી દેખાવ માત્ર છે, પરંતુ પાછળથી તે જીવને મારવાના પરિણામ છે, તે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના સાતમા અધ્યયને બોકડાના અધિકારથી સમજવું. ૮. અનુબંધ દયા - તે જીવને ત્રાસ પમાડે, પણ અંતરથી તેને શાતા દેવાના કામી છે તે. જેમ કે - માતા પુત્રને રોગ મટાડવાને અર્થે કડવું ઔષધ પાય, પણ અંતરથી તેનું ભલું ઈચ્છે છે તથા જેમ પિતા પુત્રને ભલી શિખામણ આપવા માટે ઉપરથી તર્જના કરે, મારે, પણ અંતરથી તેના ગુણ વધારવા માટે ભલું ઈચ્છે છે.

૪. સ્વભાવધર્મ : દ્રવ્ય છ છે - ૧. ધર્માસ્તિકાય, ૨. અધર્માસ્તિકાય, ૩. આકાશાસ્તિકાય ૪. કાળ, ૫. જીવાસ્તિકાય, ૬. પુદ્ગલાસ્તિકાય. છ દ્રવ્યમાંથી પ્રથમ ચાર દ્રવ્ય શુદ્ધસ્વભાવી છે. જીવ અને પુદ્ગલ સ્વભાવ અને વિભાવમાં હોય છે. જેમ કે - સિદ્ધપણું જીવનો સ્વભાવ છે. વિષય-કષાય એ જીવનો વિભાવ છે. જીવ અને પુદ્ગલને વિભાવ છે. તેને દૂર કરીને જીવ પોતાના જ્ઞાનાદિક ગુણમાં રમણ કરે, તે સ્વભાવ ધર્મ. પરમાણુનો એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, બે સ્પર્શમાં રમણ થાય તે પુદ્ગલનો શુદ્ધસ્વભાવ ધર્મ જાણવો. એ સિવાય બીજા ધર્માસ્તિકાય આદિ ચાર દ્રવ્યમાં સ્વભાવ ધર્મ છે, પણ વિભાવ ધર્મ નથી. તે ચલણગુણ, સ્થિરગુણ, અવકાશગુણ, વર્તનાગુણ, તે પોત-પોતાના સ્વભાવને છોડતા નથી, તે માટે શુદ્ધ સ્વભાવધર્મ છે. એ ચાર પ્રકારની ધર્મ જાગરિકા કહી.

[૨] અધર્મ જાગરિકા :

તે સંસારમાં ધન, કુટુંબ, પરિવારનો સંજોગ મેળવવો, તેને માટે આરંભાદિક કરવા, તેની રક્ષા કરવી, તેના ઉપર દૃષ્ટિ રાખવી, તે અધર્મ જાગરિકા જાણવી.

[૩] સુદ્ધ જાગરિકા :

તે 'સુ' કહેતાં ભલી અને 'દુદ્ધ' કહેતાં ચતુરાઈવાળી જાગરિકા. એ જાગરિકા શ્રાવકને હોય છે. કેમ કે સમ્યગ્ જ્ઞાન-દર્શનસહિત ધન-કુટુંબાદિક તથા વિષય-કષાયને ખોટા જાણે છે, દેશથી નિવર્ત્યા છે, ઉદયભાવથી ઉદાસીનપણે રહે છે, ત્રણ મનોરથ ચિંતવે છે. તે સુદ્ધ જાગરિકા જાણવી.

ઈતિ ત્રણ જાગરિકા સમાપ્ત

આઠ આત્માનો વિચાર

(થોકડો)

આત્મા...

- જેના પ્રદેશે પ્રદેશે જ્ઞાન-દર્શનગુણ રહેલા હોય તે આત્મા...
- જે સતત નવી નવી પર્યાયોને પ્રાપ્ત કરે તે આત્મા...
- જે જ્ઞાનથી પોતાના વિષયને વ્યાપ્ત કરે તે આત્મા...
- એક જીવના અસંખ્ય પ્રદેશો છે, અસંખ્ય પ્રદેશોનો પિંડ તે જ જીવ છે
- જે ચૈતન્ય લક્ષણયુક્ત છે, ચૈતન્ય એટલે જેને સંવેદના થાય તે આત્મા...
- સદેહ પરિમાણવાળો છે, કારણ કે તેનામાં સંકોચ - વિસ્તાર કરવાની શક્તિ છે...

આત્માના આઠ પ્રકાર : (૧) દ્રવ્ય આત્મા, (૨) કષાય આત્મા, (૩) યોગ આત્મા, (૪) ઉપયોગ આત્મા, (૫) જ્ઞાન આત્મા, (૬) દર્શન આત્મા, (૭) ચારિત્ર આત્મા, (૮) વીર્ય આત્મા.

દ્રવ્યઆત્મા : ગુણ અને પર્યાયનો આધાર હોય તેને દ્રવ્ય કહેવાય છે. આત્મા દ્રવ્ય છે, તેમાં જ્ઞાન આદિ અનંત ગુણ છે અને તેની પર્યાય એટલે અવસ્થા. મતિજ્ઞાન આદિ જ્ઞાનગુણની પર્યાય છે. જે અસંખ્યાત પ્રદેશની અરૂપી અને ચૈતન્યમય હોય છે. તે દ્રવ્યઆત્મા છે અને તે નિત્ય છે, એટલે કે ત્રણેય કાળ ટકનાર શાશ્વત દ્રવ્ય છે તે સિદ્ધ અને સંસારી બંનેને હોય છે.

કષાય આત્મા : જેમાં ક્રોધ, માન, લોભરૂપ કષાયો વિદ્યમાન છે. એ કષાયમાં ઉપયોગ પ્રવર્તે ત્યારે તેને કષાયઆત્મા કહેવાય છે.

યોગ આત્મા : જ્યારે આત્મા મન, વચન, કાયાનો વેપાર (પ્રવૃત્તિ) કરે છે. ત્યારે તેને યોગઆત્મા કહેવાય.

આત્મા જ્યારે યોગની પ્રવૃત્તિ કરે છે તેના દ્વારા પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધ થાય છે, અને એમાં જીવના કષાયરૂપ પરિણામ જેટલા થાય તે પ્રમાણે સ્થિતિબંધ અને રસબંધ થાય છે.

ઉપયોગ આત્મા : આત્મા જ્યારે જ્ઞાન કે દર્શન બેમાંથી કોઈ પણ ઉપયોગમાં પ્રવર્તે છે, ત્યારે તેને ઉપયોગઆત્મા કહેવાય, ઉપયોગઆત્મા વિના જીવ ન હોય.

જ્ઞાન આત્મા : સમ્યગ્દર્શનયુક્ત આત્માના જે જ્ઞાનરૂપ પરિણામ થાય તેને જ્ઞાનઆત્મા કહેવાય.

દર્શન આત્મા : ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન અને કેવળદર્શન આ ચાર પ્રકારનાં દર્શન છે. તેમાં ઉપયોગ પ્રવર્તે ત્યારે તેને દર્શનઆત્મા કહેવાય.

ચારિત્ર આત્મા : સામાયિક આદિ ચારિત્રમાં પ્રવર્તે. સાધુને સર્વવિરતિ સંયમ હોય છે અને શ્રાવકને દેશવિરતિરૂપ આંશિક ચારિત્ર હોય છે.

વીર્ય આત્મા : વીર્ય એટલે આત્માનું સામર્થ્ય, શક્તિગુણથી યુક્ત આત્મા ને વીર્યઆત્મા કહેવાય છે. તેના માટે શાસ્ત્રમાં પાંચ શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. (૧) ઉત્થાન - ઊઠવું, (૨) કર્મ - ક્રિયા કરવી, (૩) બળ-શારીરિક શક્તિ, (૪) વીર્ય-આત્માનું વીર્ય, (૫) પુરુષાકાર પરાક્રમ - કામ કરવાનો ઉત્સાહ.

સંસારી કોઈ પણ આત્મા વીર્ય વગરનો ન હોય, જ્યાં સુધી આત્મા કર્મથી સંપૂર્ણ મુક્ત ન થાય ત્યાં સુધી વીર્યની જરૂર પડે.

સિદ્ધમાં લબ્ધિવીર્ય છે પણ કરણવીર્ય નથી.

આત્મામાં અનંત શક્તિ હોય, તેને લબ્ધિવીર્ય કહેવાય.

લબ્ધિવીર્યને ઉપયોગમાં લેવું - પ્રયોગ કરવો તે કરણવીર્ય. એક જીવમાં આત્મા એક જ છે, પણ પર્યાયો સાત છે એટલે જીવ એક દ્રવ્યઆત્મા છે, શેષ સાત આત્મા તેની પર્યાય છે.

ચારગતિના જીવોમાં કોને કેટલા આત્મા ?

- મનુષ્યગતિમાં આઠ આઠ આત્મા હોય.
- નરક, તિર્યંચ, દેવગતિમાં સાત આત્મા હોય, ચારિત્રઆત્મા ન હોય.
- સિદ્ધ ભગવાનને ચાર આત્મા હોય - દ્રવ્યઆત્મા, ઉપયોગઆત્મા, જ્ઞાનઆત્મા, દર્શનઆત્મા હોય.

- અરિહંતને સાત આત્મા - કષાયઆત્મા ન હોય.

- આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુને - આઠે આઠ આત્મા હોય.
- શ્રાવકને, સમકિતીને સાત આત્મા હોય - ચારિત્રઆત્મા ન હોય.
- મિથ્યાત્વીને છ આત્મા - જ્ઞાનઆત્મા, ચારિત્રઆત્મા ન હોય.
- સંસારીને આઠે આઠ આત્મા હોય.
- અનુત્તર વિમાનના દેવને સાત આત્મા હોય, ચારિત્રઆત્મા ન હોય.

ગુણસ્થાનસંબંધી આઠ આત્મા :

● દ્રવ્યઆત્મા, દર્શનઆત્મા, ઉપયોગઆત્મા, સર્વજીવોને હોય, સિદ્ધ ભગવાનને તથા ૧૪મા ગુણસ્થાનકે પણ હોય.

- કષાય આત્મા - ૧ થી ૧૦ ગુણસ્થાનક સુધી હોય.
- યોગ આત્મા - ૧ થી ૧૩ ગુણસ્થાનક સુધી હોય.
- જ્ઞાન આત્મા - ૪ થી ૧૪ ગુણસ્થાનક સુધી તથા સિદ્ધ ભગવાનને હોય.
- ચારિત્ર આત્મા - ૬ થી ૧૪ ગુણસ્થાનક સુધી હોય.
- વીર્ય આત્મા - ૧ થી ૧૪ ગુણસ્થાનક સુધી હોય, સિદ્ધ ભગવાનને ન હોય

આઠ આત્માનો અત્પબહુત્વ : ૭૫૨૩૮૪૧૫

- ૭ (૧) આઠ આત્મામાંથી સૌથી થોડા ચારિત્રઆત્મા; કારણ કે તેના ગુણસ્થાન ૬ થી ૧૪ છે.
- ૫ (૨) જ્ઞાનઆત્મા અનંતગુણા (સિદ્ધભગવાન અને ૪ થી ૧૪માં ગુણસ્થાન અને ૪ ગતિમાં હોય)
- ૨ (૩) તેનાથી કષાયઆત્મા અનંતગુણા :
(૧ થી ૧૦ ગુણસ્થાન કષાયના ઉદયવાળા છે.)
- ૩ (૪) તેનાથી યોગઆત્મા વિશેષાધિક :
(૧ થી ૧૩ ગુણસ્થાનમાં યોગ હોય છે.)
- ૮ (૫) તેનાથી વીર્યઆત્મા વિશેષાધિક :
(૧ થી ૧૪ ગુણસ્થાનમાં વીર્ય હોય છે.)
- ૪૨૧ (૬) તેના કરતાં ઉપયોગઆત્મા, દ્રવ્યઆત્મા, દર્શનઆત્મા પરસ્પર તુલ્ય (સરખા) ઉપરથી વિશેષાધિક; કારણ કે તેમાં સિદ્ધ અને સંસારી સર્વજીવોનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

યોનિ પદ

(પન્નવણા સૂત્ર ૫૬-૯)

યોનિ = જીવોની ઉત્પત્તિનું સ્થાન અથવા ઉત્પત્તિક્ષેત્રમાં લીધેલો પ્રથમ આહાર. તેના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ને આકાર આદિની વિશેષતાઓથી યોનિસ્થાન બને છે. તેવી ત્રણ પ્રકારની યોનિઓ ત્રણ-ત્રણ ભેદવાળી નીચે પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે :

(૧) યોનિ ત્રણ પ્રકારની છે : ૧. શીતયોનિ, ૨. ઉષ્ણયોનિ, ૩. શીતોષ્ણયોનિ.

તેનો વિસ્તાર : પહેલી નરકથી ત્રીજી નરક સુધી શીતયોનિયા, (તેથી તે નારકીઓને ઉષ્ણ વેદના હોય. આમ દરેક નરકમાં જે યોનિ છે, તેથી વિરુદ્ધ પ્રકારની વેદના હોય તેવું સમજવું.) ચોથી નરકે શીતયોનિયા ઘણા અને ઉષ્ણયોનિયા થોડા, પાંચમી નરકે ઉષ્ણયોનિયા ઘણા અને શીતયોનિયા થોડા, છઠ્ઠી નરકે ઉષ્ણયોનિયા, સાતમી નરકે મહાઉષ્ણયોનિયા. તેઉ વર્જને ચાર સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, સંમૂર્ચ્છિમ તિર્યચ અને સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યમાં ત્રણ યોનિ પામે. તેઉકાયમાં એક ઉષ્ણયોનિ. સંજીતિર્યચ, સંજીમનુષ્ય અને દેવતામાં યોનિ એક શીતોષ્ણયોનિ.

તેનો અલ્પબહુત્વ કહે છે : સર્વથી થોડા શીતોષ્ણયોનિયા (અસંખ્યાતા), તેથી ઉષ્ણયોનિયા અસંખ્યાતગુણા, તેથી અયોનિયા (સિદ્ધભગવંત) અનંતગુણા, તેથી શીતયોનિયા અનંતગુણા.

(૨) યોનિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે : ૧. સચેત, ૨. અચેત, ૩. મિશ્ર. નારકી અને દેવતામાં એક અચેતયોનિ. પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, સંમૂર્ચ્છિમ તિર્યચ અને સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યમાં યોનિ ત્રણ પામે. સંજીતિર્યચ, સંજીમનુષ્યમાં યોનિ એક મિશ્ર.

તેનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા મિશ્રયોનિયા (અસંખ્યાતા), તેથી અચેત-યોનિયા અસંખ્યાતગુણા, તેથી અયોનિયા અનંતગુણા, તેથી સચેતયોનિયા અનંતગુણા.

(૩) યોનિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે : ૧. સંવુડા (સંવૃત્ત), ૨. વિયડા (વિવૃત્ત), ૩. સંવુડાવિયડા. (સંવૃત્તવિવૃત્ત). સંવુડા કહેતાં ઢાંકી, વિયડા કહેતાં ઉઘાડી, સંવુડાવિયડા કહેતાં કાંઈક ઢાંકી અને કાંઈક ઉઘાડી. પાંચ સ્થાવર, દેવતા અને નારકીમાં યોનિ એક સંવુડા. ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, અસંજીતિર્યચ અને સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યમાં યોનિ એક વિયડા. સંજીતિર્યચ, સંજીમનુષ્યમાં યોનિ એક સંવુડાવિયડા.

તેનો અલ્પબહુત્વ - સર્વથી થોડા સંવુડાવિયડા (અસંખ્યાતા), તેથી વિયડા-યોનિયા અસંખ્યાતગુણા, તેથી અયોનિયા અનંતગુણા, તેથી સંવુડા યોનિયા અનંતગુણા.

મનુષ્યની સ્ત્રીમાં યોનિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે : ૧. શંખાવર્ત - શંખના આવર્તની જેમ વળેલી ૨. કચ્છા (કર્મોન્નત) કાયબાની પીઠની જેમ ઉપસેલી. ૩. વંશપતા - વાંસના પાંદડાને આકારે. ચક્રવર્તીની સ્ત્રીરત્નની યોનિ શંખાવર્ત. તે યોનિવાળી સ્ત્રીને સંતાન ન થાય. ૫૪ શલાકા (૨૪ તીર્થકર, ૮ ચક્રવર્તી, ૮ બળદેવ, ૮ વાસુદેવ)ની માતાની યોનિ કાયબાને આકારે હોય. સર્વ સંસારીજીવોની માતાને યોનિ વાંસના પાંદડાને આકારે હોય.

ઈતિ યોનિ પદ સમાપ્ત

૧૫૧૬

ઉપપાત્, સમુદ્ઘાત અને સ્વસ્થાનનો યોક્તો

(૧૫૧૬૧૧ સ્ત્રો ૫૬ ૨)

ક્રમ	જીવભેદનું નામ	ઉપપાત્	સમુદ્ઘાત	સ્વસ્થાન
૧.	પાંચ સૂક્ષ્મ સ્થાવરના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા = ૧૦ ભેદનો	સંપૂર્ણ લોકમાં	સંપૂર્ણ લોકમાં	સંપૂર્ણ લોકમાં
૨.	પૃ, પા, વન. એ ત્રણ બાદરના અપર્યાપ્તા = ૩ ભેદનો	સંપૂર્ણ લોકમાં	સંપૂર્ણ લોકમાં	લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ
૩.	અપર્યાપ્તા બાદર વાઉકાય = ૧ ભેદ	સંપૂર્ણ લોકમાં	સંપૂર્ણ લોકમાં	લોકના ઘણા અસંખ્યાતમા ભાગમાં
૪.	અપર્યાપ્તા બાદર તેઉકાયનો = ૧ ભેદ	બે ઊર્ધ્વકપાટ તથા તેના તિચ્છલોકમાં	સંપૂર્ણ લોકમાં	લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ (મનુષ્ય લોક)
૫.	પર્યાપ્તા બાદર તેઉકાયનો = ૧ ભેદ	લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ	લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ	મનુષ્ય લોક
૬.	પર્યાપ્તા બાદર વાઉકાય = ૧ ભેદ	લોકના ઘણા અસંખ્યાતમા ભાગમાં	લોકના ઘણા અસંખ્યાતમા ભાગમાં	લોકના ઘણા અસંખ્યાતમા ભાગમાં
૭.	પર્યાપ્તા બાદર વનસ્પતિકાય = ૧ ભેદ	સંપૂર્ણ લોકમાં	સંપૂર્ણ લોકમાં	લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં
૮.	પર્યાપ્તા બાદર પૃથ્વી, અપ્કાય = ૨ ભેદ તથા ૧૯ દંડકના અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તા જીવો = ૩૮ ભેદ (મનુષ્ય કેવળ સમુદ્ઘાત અપેક્ષા)	લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ —	લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ સંપૂર્ણ લોકમાં	લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ —

(૧) ઉપપાત્ = વાટે વહેતા જીવ. (૨) સમુદ્ઘાત = આત્મપ્રદેશોમાં વેદના આદિની પ્રબળતાથી વિશેષ પ્રકારનું સ્પંદન (કંપન) તે સમુદ્ઘાત. અહીં મુખ્યરૂપે મારણાંતિક અને કેવળ સમુદ્ઘાતની બહુલતાથી વર્ણન છે. (૩) સ્વસ્થાન = શરીરસ્થ રહેવું તે. જ્યારે ઉપપાત્, સમુદ્ઘાત આદિ અવસ્થા ન હોય તે.

અભ્યાસક્રમ શ્રેણી-૧૯ ૧૦૯

જૈન પાઠાવલી : શ્રેણી ૧૭ થી ૨૦ના અભ્યાસક્રમમાં હોવાથી યતા લાભ...!

- (૧) જૈન ધર્મનાં શાસ્ત્રો જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની જીવંત વાણી છે, જેને 'આગમ' કહે છે, તેનો પરિચય થશે.
- (૨) જો ભગવાન મહાવીર સ્વામીને આપણે રૂબરૂ ન મળી શક્યા હોઈએ, તો આ અભ્યાસ દ્વારા મળ્યા તુલ્ય ગણાશે.
- (૩) પાંચમા ગણધર સુધર્મા સ્વામી સાથે પરોક્ષ મિલન થશે.
- (૪) આચારાંગ સૂત્ર, સૂયગડાંગ સૂત્ર જેવાં સૂત્રોનો અભ્યાસ કરવાથી જૈનદર્શનનું મંડન થાય છે. શ્રદ્ધામાં સ્થિરતા આવે છે.
- (૫) જ્ઞાતાધર્મકથા અને ઉપાસકદશાંગ સૂત્ર જેવાં ધર્મકથા-શાસ્ત્રના અભ્યાસથી ચોથા આરાના ચરિત્રનાયકો સાથે મિલન થાય છે.
- (૬) મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્ર વડે વૈરાગ્યરસ અને વીરરસનું સિંચન થાય છે.
- (૭) 'નિર્ગ્રંથ પ્રવચન એ જ અર્થયુક્ત છે, પરમ અર્થયુક્ત છે' એ ભાવો દેઢ થાય છે.
- (૮) સ્વાધ્યાય કરવા, જ્ઞાન આરાધના થતી હોવાથી જ્ઞાનાવરણીય-કર્મ ખપે છે.
- (૯) સ્વાધ્યાય કરવાથી, ધર્મજાગરણ હોવાથી દર્શનાવરણીયકર્મ ખપે છે.
- (૧૦) સ્વાધ્યાય એ ૧૨ પ્રકારનાં તપમાં દશમું તપ હોવાથી અને આભ્યંતરતપમાં ચોથું તપ હોવાથી કરોડો ભવનાં પાપકર્મની નિર્જરા થાય છે. સ્વાધ્યાયથી ભગવાનની આજ્ઞાની જાણકારી થતી હોવાથી ચારિત્રધર્મની પુષ્ટિ થાય છે.
- (૧૧) સ્વાધ્યાયમાં રાગ-દ્વેષ ઘટતા હોવાથી આત્માના જ્ઞાનગુણમાં રમણતા થતાં મોહનીયકર્મની નિર્જરા થાય છે.
- (૧૨) સ્વાધ્યાય કરતાં જીવદયા થવાથી અશાતાવેદનીયકર્મની, નિર્જરા થાય છે, શાતાવેદનીયકર્મનો બંધ થાય છે.
- (૧૩) સ્વાધ્યાયમાં, યોગોમાં સરળતા હોવાથી શુભયોગમાં ઉપયોગ હોવાથી અશુભનામકર્મની નિર્જરા થાય છે અને શુભનામકર્મનો બંધ થાય છે.

- (૧૪) સ્વાધ્યાયથી ભાવોમાં નમ્રતા, વિનીતતા પ્રગટે છે, માટે નીચ-ગોત્ર-કર્મની નિર્જરા થાય છે ને ઉચ્ચગોત્રકર્મનો બંધ થાય છે.
- (૧૫) સ્વાધ્યાયથી મન - વચન - કાયાના યોગનો સમ્યક્ ઉપયોગ હોવાથી અંતરાયકર્મની નિર્જરા થાય છે.
- (૧૬) જેવી રીતે બાળક મનકને માટે ૧૪ પૂર્વધારી આચાર્ય શય્યાંભવ સ્વામીએ ૧૪ પૂર્વમાંથી સારરૂપે દશવૈકાલિક સૂત્રની રચના કરી, તેવી રીતે ૩૨ આગમસૂત્રોમાંથી સારરૂપે વર્તમાન સમય - સંયોગોને ધ્યાનમાં રાખીને માત્ર શ્રાવક-શ્રાવિકા જ નહિ, પરંતુ વૈરાગી, નવદીક્ષિત સાધુ-સાધ્વીજી માટે પણ જૈન પાઠાવલીમાં વિષયોની પસંદગી કરવામાં આગમનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. એમાંથી સારભૂત અધ્યયનો જાણવા મળશે. જે સંપૂર્ણ આગમસૂત્રોનો અભ્યાસ કરવાની તાલાવેલી જગાડશે.
- (૧૭) દશવૈકાલિક સૂત્રમાં સાધુજીવન, ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં પરમ-પિતાની અંતિમ દેશનામાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું વિલ, ભગવતી સૂત્રના અને પત્રવણા સૂત્રના થોકડા દ્વારા તત્ત્વોનાં અદ્ભુત રહસ્યો, ઉપાસકદશાંગ સૂત્ર દ્વારા શ્રાવકજીવન જાણવા મળશે.
- (૧૮) જેવી રીતે ખેતરમાં ઉત્તમ બિયારણનું વાવેતર કરવામાં ન આવે તો ઝાડી, ઝાંખરાં, ઘાસ, બાવળ, કાંટા વગેરે ઉગાડવાં પડતાં નથી; એવી જ રીતે જો આગમસૂત્રોના અભ્યાસનું વાવેતર કરવામાં નહિ આવે તો સીરિયલ, મોબાઈલ, મેંગેઝિન, છાપાં, વિકથાઓ, ઈન્ટરનેટ, વીડિયો દ્વારા અનર્થદંડના બાવળો ઊગવાના જ છે.

માટે... આજે સમયનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરવા

‘જૈન પાઠાવલી’

સિવાય બીજો કયો વિકલ્પ હોઈ શકે ?

માટે... આજથી જ તમે પોતે જાગો અને

બીજાને પ્રેરણા કરી આ અભ્યાસમાં જોડો.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું શાસન જયવંતુ વર્તો.

આ છે જૈનધર્મનો અભ્યાસક્રમ

જ્ઞાનપિપાસુ ભવ્યાત્માઓ...

- ★ જ્ઞાન એ આત્માનું અમૃત ભોજન છે.
- ★ જ્ઞાનથી આત્મા તેજસ્વી બને છે.
- ★ કર્મનિર્જરા કરવાનો રસ્તો શોધી શકે છે.
- ★ હું કોણ છું? મારું સ્વરૂપ શું છે? તે સમજી શકે છે.
- ★ જ્ઞાન આત્માને પાપથી બચાવી શકે છે.

માટે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો પુરુષાર્થ કરવો જરૂરી છે. જેમ સોય દોરામાં પરોવેલી હોય તો ખોવાતી નથી. તેમ જ્ઞાન સહિતનો આત્મા સંસારમાં ખોવાતો નથી.

આ જ્ઞાનનો પુરુષાર્થ કરવા શ્રેણી પરીક્ષાનો ક્રમસર અભ્યાસ કરી શકાય છે. આ અભ્યાસ...

- (૧) એક માત્ર આત્મલક્ષે કરવો.
- (૨) કર્મનિર્જરા માટે કરવો.
- (૩) સિદ્ધ ભગવાન તો મને જુએ જ છે માટે.
- (૪) આત્માસાક્ષીએ પરીક્ષા આપવી.
- (૫) જીવનમાં આવતી પરિસ્થિતિઓમાં સમભાવ રાખવો.
- (૬) બીજાની ઈર્ષ્યા ન કરવી.

૬૨ વર્ષે જન્મ્યુઆરી અને ઓગસ્ટમાં પરીક્ષાનું આયોજન થાય છે.

સમગ્ર ભારતમાં બૃહદ્ મુંબઈ ઉપરાંત રાજકોટ, પૂના, બેંગ્લોર, મદ્રાસ, કલકત્તા, સાંગલી, કોલ્હાપુર, જયસીંગપુર, રાયપુર, આકોલા, અમરાવતી, વલસાડ, સુરત, અમલનેર વગેરે બહારગામના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ વિદેશમાં મસ્કત વગેરેનાં વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષા આપે છે. અને ઉત્તીર્ણ થનારને ૧-૨-૩ નંબર પ્રમાણે યોગ્ય પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે.

તો ચાલો, જિજ્ઞાસુઓ આજે જ અભ્યાસ શરૂ કરીએ!